

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

EBEVEYN TUTUMUNUN ÇOCUĞUN MİZAÇ VE
KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike Serra KARTAL

İstanbul

Mart-2022

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ BİLİM DALI

EBEVEYN TUTUMUNUN ÇOCUĞUN MIZAÇ VE KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike Serra KARTAL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Hakan AKÇAY

İstanbul

Mart-2022

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Hakan AKÇAY ..... (İmza)

Üye Doç. Dr. Hatice VATANSEVER BAYRAKTAR ..... (İmza)

Üye Dr. Öğr. Üyesi Besra TAŞ ..... (İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Metin TOPRAK

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Ebeveyn Tutumunun Çocuğun Mizaç ve Kişilik Özellikleri Üzerine Etkisi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Melike Serra KARTAL

ÖN SÖZ

Yapmış olduğum araştırmamın her aşamasında bana yardımcı olan kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Hakan AKÇAY'a, eğitim alanında dersleriyle bize vizyon katan çok değerli hocalarıma, tez dönemim boyunca sabrı ve inancıyla bana destek olan sevgili eşim Hayrettin KARTAL'a ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

Melike Serra KARTAL

Mart-2022

ÖZET

EBEVEYN TUTUMUNUN ÇOCUĞUN MIZAÇ VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

Melike Serra KARTAL

Yüksek Lisans, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hakan AKÇAY

Mart-2022, 116 sayfa

Bu çalışmanın amacı ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumlarının çocukta görülen mizaç ve kişilik özelliklerine etkisini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul'da yaşayan 3-6 yaş arası çocuğu olan 220 ebeveyn oluşturmaktadır. Yapılan araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır. Araştırma modeli olarak korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak; Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği (ÇKMÖ), Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE) Kısa Formu ve Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) kullanılmıştır. Araştırmada değişkenler arasındaki farkın anlamlılığını ortaya koyabilmek için ikili grup karşılaştırmalarında bağımsız örneklem t-testi, ikiden fazla değişkenli grup karşılaştırmalarında ise tek yönlü varyans analizi olan (ANOVA) kullanılmıştır. Gruplar arasındaki farkları belirlemek için Bonferroni (çoklu karşılaştırma) testi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, ebeveyn tutumunun çocuğun mizaç ve kişiliği arasında etkileşim olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucu sosyo-demografik verilerde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Çocukların kişilik özellikleriyle cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Kişilik özellikleriyle kardeş sayısı ve yaşları arasında anlamlı farklar tespit edilmiştir. Mizaç özellikleriyle cinsiyet, kardeş sayısı ve yaş bazında anlamlı farklar görülmüştür. Ebeveyn tutumunun ise ebeveynin yaşıyla anlamlı bir farkı olmamasıyla beraber, ebeveynin eğitim durumu, mesleği ve aylık gelir düzeyleri bazında anlamlı farkların olduğu tespit edilmiştir. Ebeveyn tutumuyla çocuğun mizacı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı fakat ebeveyn tutumuyla çocuğun kişiliğiyle arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ebeveyn, mizaç, kişilik, çocuk, tutum

ABSTRACT

THE EFFECT OF PARENT'S ATTITUDE ON THE CHILD'S TEMPERAMENT AND PERSONAL CHARACTERISTICS

Melike Serra KARTAL

Master's, Family Counseling and Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Hakan AKCAY

March, 2022 – 116 page

This study aims to examine the effect of parents' attitudes towards their children on the temperament and personality characteristics of the child. The study group consisted of 220 parents with children between the ages of 3 and 6 living in Istanbul. The quantitative method was used in the research. Correlation and regression analyses were used as the research model. As data collection tools in research; the Short Temperament Scale for Children, the Five-Factor Personality Inventory, and the Parental Attitude Scale were used in the study for children. To reveal the significance of the difference between the variables in the study, an independent sample t-test was used in paired group comparisons, and a one-way analysis of variance (ANOVA) was used in group comparisons with more than two variables. The Bonferroni (multiple comparisons) test was used to determine the differences between groups. According to the results obtained from the research, it was determined that the parental attitude was the interaction between the child's temperament and personality. As a result of the analysis, significant differences were detected in the socio-demographic data. There was no significant difference between the characteristics of the children and their gender. Significant differences were detected between personality traits and the number of siblings and age. There were significant differences in temperament in terms of gender, number of siblings, and age. Although there is no significant difference in parental attitude with the age of the parent, it has been determined that there are significant differences based on the parent's educational status, profession, and monthly income levels. It has been determined that there is no significant relationship between parental attitude and the temperament of the child, but there is a significant relationship between parental attitude and the child's personality.

Keywords: parent, temperament, personality, child, attitude

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Varsayımlar	4
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar	5
İKİNCİ BÖLÜM	
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Kişilik.....	6
2.1.1. Kişiliğin Tanımı ve Gelişimi.....	6
2.1.2. Kişilik Kuramları.....	8
2.1.2.1. Psikanalitik Kuram.....	8
2.1.2.2. Psikososyal Kuram.....	10
2.1.2.3. Biyolojik Kuram.....	13
2.1.2.4. Ayırıcı Özellikler Kuramı.....	13

2.2. Mizaç.....	17
2.2.1. Mizacın Tanımı ve Gelişimi.....	17
2.2.2. Mizaçla İlgili Yaklaşımlar.....	18
2.2.2.1. Alexander Chess ve Stelle Thomas'ın Mizaç Yaklaşımı.....	18
2.2.2.2. Arnold H. Buss ve Robert Plomin'in Mizaç Yaklaşımı.....	19
2.2.2.3. Jerome Kagan'ın Mizaç Yaklaşımı.....	19
2.2.2.4. Mary Rothbart ve John Bates'ın Mizaç Yaklaşımı.....	19
2.2.3. Mizacın Boyutları.....	20
2.2.3.1. Alexander Chess' in Mizaç Boyutları.....	20
2.2.3.2. Mary Rothbart'ın Mizaç Boyutları.....	21
2.2.3.3. Mizacın Alt Boyutları.....	22
2.2.4. Mizaç ve Kişilik Arasındaki İlişki.....	22
2.3. Ebeveyn Tutumu ve Ölçeği (ETÖ)	22
2.3.1. Ailelerin Çocuk Yetiştirme Tutumunu Etkileyen Faktörler.....	23
2.3.2. Ebeveyn Tutumuna İlişkin Kuramsal Çerçeve.....	23
2.3.3. Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutları.....	25
2.3.4. Ebeveyn Tutumunun Çocuk Gelişimine Olan Etkileri.....	28
2.3.5. Ebeveyn Tutumunun Çocuk Ruh Sağlığına Olan Etkileri.....	29
2.3.6. Ebeveyn Tutumlarının Çocuklarda Görülen Davranış Problemlerine Etkileri.....	30
2.3.7. Çocuğun Mizacı ve Ebeveyn Tutumu Arasındaki İlişki.....	35
2.3.8. Çocuğun Kişiliği ve Ebeveyn Tutumu Arasındaki İlişki.....	36
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	39
YÖNTEM.....	39
3.1. Araştırmanın Modeli.....	39
3.2. Araştırmanın Evreni ve Çalışma Grubu.....	39

3.3. Veri Toplama Araçları.....	39
3.3.1. Aile Bilgi ve Sosyo-demografik Veri Formu.....	39
3.3.2. Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE) Kısa Formu	40
3.3.3 Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği (ÇKMÖ).....	41
3.3.4. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ).....	42
3.4. Verilerin Toplanması.....	43
3.5. Verilerin Analizi.....	43
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	44
BULGULAR.....	44
4.1. Demografik Bilgiler.....	44
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	72
DEĞERLENDİRME, TARTIŞMA ve SONUÇ.....	72
5.1. Genel Değerlendirme ve Tartışma.....	72
5.2. Sonuç.....	76
5.3. Öneriler.....	78
KAYNAKÇA.....	79
EKLER.....	93
ÖZGEÇMİŞ.....	104

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: Freud ve Erikson'a Ait Kişilik Gelişim Dönemleri Karşılaştırması.....	12
Tablo 2.2: Beş Faktör Kişilik Envanteri'ndeki Temel Faktörler	16
Tablo 4.1: Çocuk Kişilik Özelliklerinin Demografik Dağılımları.....	44
Tablo 4.2: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Cinsiyetlerine Göre Analizi.....	44
Tablo 4.3: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Kardeş Sayısına Göre Analizi.....	46
Tablo 4.4: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Kardeş Sayısına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi.....	47
Tablo 4.5: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Yaşlarına Göre Analizi.....	49
Tablo 4.6: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Yaşlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi.....	50
Tablo 4.7: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Demografik Dağılımları	52
Tablo 4.8: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Cinsiyete Göre Analizi	52
Tablo 4.9: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Kardeş Sayısına Göre Analizi.....	53
Tablo 4.10: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Kardeş Sayısına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi.....	55
Tablo 4.11: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Yaşlarına Göre Analizi.....	56
Tablo 4.12: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Yaşlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi.....	57
Tablo 4.13: Ebeveyn Tutumlarının Demografik Dağılımları.....	58
Tablo 4.14: Ebeveyn Tutumlarının Yaşlarına Göre Analizi.....	59
Tablo 4.15: Ebeveyn Tutumlarının Yaşlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi....	60
Tablo 4.16: Ebeveyn Tutumlarının Eğitim Durumlarına Göre Analizi.....	61
Tablo 4.17: Ebeveyn Tutumlarının Eğitim Durumlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi.....	63
Tablo 4.18: Ebeveyn Tutumlarının Mesleki Durumlarına Göre Analizi.....	65
Tablo 4.19: Ebeveyn Tutumlarının Mesleki Durumlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi.....	66
Tablo 4.20: Ebeveyn Tutumlarının Aylık Gelire Göre Analizi	69
Tablo 4.21: Ebeveyn Tutumlarının Aylık Gelirlerine Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi.....	70
Tablo 4.22: Çocukların Mizaç Özellikleri ve Kişilik Özelliklerinin Ebeveyn Tutumuyla Arasındaki İlişki.....	71

KISALTMALAR

BFKE	: Beş Faktör Kişilik Envanteri
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
ÇKMÖ	: Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği
ETÖ	: Ebeveyn Tutum Ölçeği
Ed	: Editör
S	: Sayı
SPSS	: (Statistic Packets For Social Sciencences) Sosyal Araştırmalar İçin İstatistiksel Program Paketi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
vd	: Ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Mizaç, antik çağda “benlik özelliklerinin biyolojik tanımı” olarak tanımlanmıştır. Tabiat, yaradılış, huy anlamlarına da gelmektedir. Doğuştan getirdiğimiz fitratı oluşturur. Karakter, kişilik gibi olgular zamanla oluşan ve mizacın üzerine şekillenen olgulardır (Santrock, 2014: 183).

Kişilik, mizacın üzerine bina edilen yapısal ve kişisel etkenler ve toplumsal deneyimlerin sonucu olarak oluşan olgudur. Kişinin belli bir zaman/mekan sınırlaması olmadan duygu, düşünce ve davranış gibi duygularının sosyal faktörler ışığında şekillenmesi ile açıklanan süreklilik gösteren özellikler ve eğilimlerdir. (Taymur ve Türkçapan,2012: 155).

Çocuk, mizacı doğuştan gelen fakat karakteri doğduktan sonra zamanla oturan bireydir. Güneş’e (2014: 110) göre, çocuğun mizacı ancak özgür bir ortamda meydana çıkar. Ona bu özgür ortamı ilk sağlayacak olan kişi çocuğun ebeveynidir. Bu bakımdan sağlıklı ilişki kuran ebeveyn-çocuk ikilisi, çocuğun oluşturacağı kişiliğin temeli olan mizacı en uygun şekilde ortaya çıkarmış olur ve kişiliği üzerinde oluşacak olası temel problemleri bertaraf etmiş olurlar.

Karakter ve kişiliğin oluşumunda sosyal olarak çevresel faktörlerin de etkisi önemlidir. Hem kişilik gelişimi hem sosyal gelişimi açısından çocuk ilk oluşumlarını en küçük toplumsal kurum olan aileden karşılar. Mead, çocuğun toplumsallaşma sürecine katılırken etrafını gözlemlediğini, onların tutum ve davranışlarını benimseyerek tepkiler vermeye başladığını söyler (Akt.Tan, 1970: 12). Çocuk önce yakın çevreyle etkileşim sağlar. Ailede ilk etkileşimler ebeveynlerle sağlandığından dolayı aslında çocuk ilk sosyal deneyimini ebeveyniyle yaşamış olur. Bu deneyimi önemli kılan ebeveyn-çocuk etkileşiminde ebeveynin tutumudur. Becerilerin ne düzeyde ortaya çıktığı ve ne tür tepkilere yol açtığı da yine ebeveynin tutumu neticesinde gerçekleşir. Seven (2008: 99), ebeveynlerin çocuklarına karşı gerçekleştirmiş olduğu tutarlı davranışların, çocuklarının ruhsal uyumu açısından belirleyici rolü olduğunu önemini vurgular. Sağlanan bu destekleyici tutumlar olumlu sonuçlar doğururken, kısıtlayıcı ve engelleyici tutumlar çocuk üzerinde ruhsal problemler başta olmak üzere birçok olumsuz sonucun göstergesi olur.

Ebeveyn içinde bulunduğu kültür, beklentiye uygun ocuk sahibi olamama, ocuk sayısı, çocuğun özellikleri, çocuğun cinsiyeti ve ebeveynin daha önceki deneyimleri tutum ve davranışları konusunda belirleyici rol oynamaktadır (Yavuzer, 1990, 54). Zamanla ocukta/çocuklarda görülen karakter ve kişiliğin ebeveyn tutumunun bir yansımaları olarak değerlendirildiğinde, genelde ebeveynin bu durumu kabullenmediği ve bu bağlamda düzenleme yoluna gitmediği görülür. Bu tip ebeveynler genelde çocuğun doğal gelişim sürecini kabul etmeyen, engelleyici tutum sergileyen ebeveynlerdir. Bu tutumla yetişen çocuklarda genelde ie kapanıklık, zgven eksikliği, pasif kişilik gelişimi görülmektedir. Bunun tam aksi olan ebeveyn tutumu ise çocuğa karşı aşırı duyarsızlık sağlayan tutumdur. Bu tür ebeveynler çocuklarının ihtiyaç ve beklentilerini göremez veya görmek istemez. Sorumluluk bilinci görülmez. Bu tür tutumlar çocukta daha sonra saldırganlık, isyankarlık, suça meyil gibi olumsuz davranışlar görülmektedir. Aşırı koruyucu tutumda ise helikopter ebeveynliği görmekteyiz. Helikopter ebeveyn adeta çocuğunun etrafında dönen, çocuğunun tek başına bir Şeyler yapabileceğine endişe duyan fazlaca kontrolcü ebeveyn tutumudur. Bu tutumla büyüyen bireyde ise bağımlı ve zgven eksikliği yaşayan çocuklar görmek mümkündür (Kaya, 1997: 199). Bu araştırmanın gerekliliği burada ortaya çıkmaktadır. Mizaç her ne kadar doğuştan gelen biyolojik özellikler olmuş olsa da kişilik ve karakter ebeveyn tutumuna göre Őekillenmektedir. Toplumsal olarak var olması istenen ve beklenen tutum demokratik ebeveyn tutumudur. Bu tutuma sahip ebeveynlerde çocuklarına karşı sevgi ve saygı söz konusudur. Hoşgörü, anlayış ve kabul gören sınırlılıklar mevcuttur. ocuk aile tarafından önemsendiğini ve kıymet gördüğünü bilir. Ruhsal olarak dingin bir profil oluşur. Bu tutumla yetişen çocuklar, aktif, girişimci ruhlu, sosyal, hoşgörü sahibi bireyler olurlar. Bu bağlamda toplum farkındalığının daha yüksek olması konusunda destekleyici bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılan bu çalışmada ebeveyn tutumunun sosyo-kültürel yapısı ve sosyo-demografik yapısının çocuğun mizaç ve kişiliği üzerine ne yönlü etki sağladığı farklı yönleriyle ele alınmıştır.

1.1.Araştırmanın Problemi

Araştırmanın ana problemi ebeveyn tutumunun çocuğun mizaç ve kişilik özellikleri üzerine etkisi nasıldır? Alt problemler aşağıda sıralanmıştır.

1. Okul öncesi çocuklarının kişilik özelliği nasıldır?
2. Okul öncesi çocuklarının kişilik özellikleri demografik özelliklere göre (çocuk yaşı, çocuk cinsiyeti) farklılık göstermekte midir?
3. Okul öncesi çocuklarının mizaç özelliği nasıldır?
4. Okul öncesi çocuklarının mizaç özellikleri demografik özelliklere göre (çocuk yaşı, çocuk cinsiyeti) farklılık göstermekte midir?
5. Okul öncesi çocuklarının ebeveyn tutumları nasıldır?
6. Okul öncesi çocuklarının, ebeveyn tutumları demografik özelliklere göre (yaş, eğitim durumu, meslek, aylık gelir, çocuk yaşı, çocuk cinsiyeti, çocuk sayısı) farklılık göstermekte midir?
7. Okul öncesi çocuklarının, ebeveyn tutumları ile çocuk mizaç ve kişilik özellikleri arasında nasıl bir ilişki vardır?

1.2.Araştırmanın Amacı

Sosyal ve duygusal yönden becerileri zayıf olan çocukların hayatlarında problemleri davranışlar sıkça görülmektedir. Özellikle son yıllarda çocuklarda baş gösteren memnuniyetsizlik, şımarıklık, yaygın tanı olarak bilinen ve çocuklarda sıkça gözlenen hiperaktivite bozukluğu, içe kapanıklık, alt ıslatma gibi türlü sebeplerle açığa çıkan bir durum bozukluğunun altında yatan sebeplerden olan anne baba tutumlarının bu davranışlar üzerindeki etkilerini inceleme temel amaç olarak ele alınmıştır. Çocuklarda bu dışavurumların sebebi farklı yorumlanmakta ve bilinçsiz ilaç tedavileriyle çocuklar amaç dışı tedavi edilmektedir. Bu konuda bilgilendirici ve bilinçlendirici bir araştırma yapılmak istenmesi tezin amaçları dahilindedir. Çocuklarda gözlenen bu gibi normal dışı durumların, ebeveynlerin hangi tutumları neticesinde baş gösterdiği yine ulaşılmaması istenen amaçlardan biri olmuştur. Doğru teşhis doğru tedavi esas alınması istenen bir sonuç olması yanı sıra ebeveyn çocuk ilişkisinin pedagojik anlamda yorumlanması ve yukarıda varolan problemlerin kaynağına ulaşılması amaçlanmıştır. Bu durum ileriki yaşlarda ise problem çözme becerisi ve sosyal becerilerin zayıf olduğu ve sosyal uyumsuzluk yaşayan bireyler olarak karşımıza çıkar (Kara, 2019).

Bu sebeple hem günümüz hem geçmiş çalışmalar göz önünde bulundurularak ebeveyn tutumu ve çocuğun mizaç ve kişilik karakterinin sağlam temeller üzerine bina edilmesi amaçlar dahilindedir. Gelişim süreci doğal olarak karşılanan sosyal, duygusal ve ruhsal olarak sağlıklı bireyler yetiştirmek için ilgili durum ve problemlere çözüm sağlar nitelikte olması hedeflenmiştir.

1.3.Araştırmanın Önemi

Çocuklar toplumların en kıymetli varlıklarıdır. Bir toplumun geleceğini inşa etmek, toplumun çocuklarını iyi eğitip yetiştirmekle mümkün olur. Varlıklarıyla hayatımıza ve geleceğimize ışık olacak bu çocuklar yanlış tutumlar sebebiyle bazı problemler yaşayabilmektedir. Bunun altında yatan sebeplerden biri de ebeveyn tutumlarıdır. Ebeveyn tutumunu etkileyen bir kısım etmenler vardır. Bunlar kültürler değerler olduğu kadar, ebeveynin eş seçimi, evliliği, sosyal çevresi ve benzer bağlamsal etkilerdir (Belsky,1984: 91). Ebeveyn tutumunu belirleyen bir diğer faktör ise çocuktur (Rubin vd., 1999: 946). Çocuklarda erken dönemde ortaya çıkan bireysel mizaç farkları yapısal olarak kişiliklerinin bir yönünü oluştururken ebeveyn tutumu da kişiliği oluşturan çevresel faktörlerden birini ifade etmektedir (Katainen vd., 1998:251). Ebeveyn ve çocuk daima etkileşim içinde olan ve ilişkilerinde güzel bir birliktelik sürdüren iki bireydir (Collins vd., 2000: 222). Geleceğimize ve bizden sonra kalacak maddi manevi miraslara sahip çıkmaları ve sağlam karaktere sahip yetişkinler olabilmeleri açısından problemleri bertaraf etmek gerekir. Bu sebeple çalışma, ebeveyn tutumunda var olan davranış problemlerini gün yüzüne çıkarıp, problemleri bertaraf etmeye çalışıp, çocuk yetiştirme sürecindeki hassasiyetin önemini vurgulamayı amaçlamıştır. Çocukta mizaç ve kişilik ikileminin bir tez içinde incelenmesi ve olası davranış bozuklukları ile yorumlanması özgünlük değeri katacaktır.

1.4.Varsayımlar

Ebeveynlerin, (Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)", "Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği", "Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE)) doldurulması istenen ölçekleri doğru ve objektif olarak doldurduğu varsayılmıştır.

1.5.Sınırlılıklar

Araştırma;

- 1) İstanbul ilinde rastgele seçilen 3-6 yaş arası çocuğu olan ebeveynleri kapsayan çalışma grubuyla sınırlıdır.
- 2) Ailenin sosyodemografik yapısına ilişkin veriler elde edebilmek için ebeveynler tarafından doldurulan Sosyo-demografik Bilgi Formu verileriyle sınırlıdır.
- 3) Ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri tutumu ölçen Ebeveyn Tutum Ölçeği(ETÖ) verileriyle sınırlıdır.
- 4) Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği'yle elde edilen verilerle sınırlıdır.
- 5) Çocukların kişiliği hakkında bilgi elde edebilmek için kullanılan Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE) verileriyle sınırlıdır.

1.6.Tanımlar

Mizaç: Genel olarak bebekliğin ilk dönemlerinden itibaren görülebilen, dikkat, davranım ve hislerdeki bireysel farklılıklar olarak tanımlanıp, kalımsal özellikler taşıdığı da ifade edilmektedir (Thomas ve Chess, 1977: 33).

Kişilik: Bireyde doğumundan itibaren varolan kalımsal özelliklerle sonradan, çevre tarafından edindiği çevresel etkenlerin beraberinde gelişen özelliklerdir (Yavuzer, 2010: 13).

Ebeveyn tutumu: Ebeveyn çocuğun anne veya babasına verilen statüsel isimdir. Ebeveynin/ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusunda takındıkları tavır, sergiledikleri duruş tutumlarını ifade etmektedir. Gander ve Gardiner (2001: 296), ebeveyn tutumunun çocuğunun benlik inşasını geliştirmesine destek olacağını vurgularlar ve ebeveynin çocukları üzerindeki bu tutumunun en önemli döneminin okul öncesi dönemini kapsadığını ifade ederler.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kişiliğin ne olduğu, oluşumu, kuramları ve tarihsel geçmişi; mizacın tanımı, gelişimi ve yaklaşımları; son olarak ebeveyn tutumlarının tanımsal ifadesi, bu tutumların çocuğun kişiliğine ve mizacına etkisi anlatılmıştır.

2.1. Kişilik

Kişilik nedir? İnsanlar neden birbirinden farklıdır? Kişilikle ilgili yaklaşımlar nelerdir? Bunun gibi pek çok soruya aranan ve cevaplar kişiliğin tanımını ve gelişim serüvenini oluşturmuştur. Çalışmanın bu kısmında kişiliğin tanımı, gelişimi, kuramları ve kişilikle ilgili yaklaşımları incelenmiştir.

2.1.1. Kişiliğin Tanımı ve Gelişimi

Kişilik kavramının sosyal, bilişsel, davranışsal olarak birçok tanımı ve yaklaşımı bulunmaktadır. Kimi kişiliği biyolojik temeller üzerine oturturken, kimi de sosyal çevresinden öğrendiği kazanımlar olarak yorumlamaktadır.

Kişilik her bireyin doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı kendine has davranış özelliklerinin tümüne denir (Senemoğlu, 2018: 78). Birey olarak bilişsel özelliklerimiz, güdülerimiz, fiziksel tepkilerimiz, mimiklerimiz, sosyal gelişimimiz, biyolojik özelliklerimiz kişiliğimizin birer parçasını oluşturmaktadır. Kişilik durağan olmanın aksine sürekli gelişen bir özelliktir. Kişilik özellikleri her birey için farklılık gösterdiği gibi, aynı birey için zamanla değişen ve dönüşen kişilik özelliklerinden de bahsetmek mümkündür.

Kulaksızoğlu (2002: 106) kişiliği, bireyi diğer bireylerden ayrı kılan özellikler olarak tanımlar. Psikolojik ve sosyal tepkilerin tümünü kapsadığını ifade eder. Yurtsever (2009: 3) ise, kişiliğin, bireye özgü parçalardan oluşan bir bütün veya örüntü olduğunu ifade etmektedir. McCrae ve Costa (1995: 510), kişilik özelliklerinin hem psikolojik hem biyolojik kökenli olduğunu varsayarken, kişiliğin aynı zamanda çevresel faktörlerden de etkilendiğini savunmuştur.

Kişilikle ilgili yapılan tanımlamaların bir kısmı tümden gelim mantığıyla bir bütünün parçaları olarak incelenirken, bir kısmının da tümevarım mantığıyla parçalardan yola çıkan bütünü ifade eder.

Bu sebeple kişiliğin tam ve net tanımına ulaşmak çok mümkün değildir. Fakat varolan tanımların tümünü kapsayacak ortak özelliklerin belirlenmesi ve ifade edilmesi mümkündür (Hjelle ve Ziegler, 1992: 97)

Ortak özellikler “bireysel farklılıklar”, “kişinin doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özellikler”, “tutarlılık” olmak üzere ifade edilmiştir (İnanç ve Yerlikaya, 2014: 285).

Bireysel farklılıklar; ilk ayırt edici özellik olarak tanımlanır. Bireyin varolan diğer bireylere göre ayırt edici özellikleri, farklı tutum ve yaşam normlarına sahip olması, düşünce ve davranış farklılığının bulunması yani kişinin kendine özgü bir kişiliğinin olduğu ifade edilir.

Kişinin doğuştan getirdiği ve sonradan kazandığı özellikler; bireyi diğer bireylerden ayıran bir başka ayırt edici özelliktir. Bireyin doğmadan önce şekillenmeye başlayan kişiliği, kalıtsal genetik etmenler ve sonradan çevre tarafından kazanılan çevresel faktörlerden etkileşimle oluşturduğu ikinci ortak özellik olarak tanımlanmaktadır.

Üçüncü ortak özellik olarak tanımlanan tutarlılık, bireyin yaşamı boyunca başına gelen benzer olaylara karşı verdiği veya vereceği benzer tepkilerinin olacağını ifade etmektedir. Buradaki benzerlikten kasıt birebir aynı tepkiler değil, birbirine benzer tutarlı tepkiler olduğudur.

Kişilik durağan olmaktan ziyade hayat boyu gelişim gösteren bir süreçtir. Doğmadan önce kalıtsal olarak şekillenmeye başlayan bu süreç doğumla beraber oluşan çevresel koşullardan etkilenerek kendini yenilemeye devam eder. Kuzgun (1972: 163), bu süreci bireyin, kendine olgun ve dengeli bir benlik oluşturma eğiliminde olduğu bir süreç olarak ifade eder.

Kişilik gelişiminde gerek kalıtsal gerekse çevresel olarak şüphesiz en büyük etki anne babaya aittir. Çocuklar hem toplumsal hem de bazı özel tutum ve davranışlarını anne babalarından öğrenirler.

Öğrenme model olarak gerçekleştiğinden dolayı kızlar toplumdaki kadın figürünü başta annelerinden, erkeklerde adam figürünü babadan öğrenir. Bununla beraber ahlaki ve kültürel değerleri de önce ailede öğrenirler (Karakavak, 2006: 18).

Kişilik, hayatın ilk yıllarında oluşmaya başlasa da hayat boyu devam eden gelişim sürecidir.

2.1.2.Kişilik Kuramları

Kişilikle ilgili literatüre bakıldığında yapılan çalışmalarda kişilik kuramları bulunmaktadır. Kuramı oluşturan düşünürler, kendilerinden sonraki nesillere miras niteliğinde bırakmış oldukları bu bilgileri sonraki nesiller adeta bayrak yarışı gibi daha ileriye taşımışlardır. Burada kuramlara ve bu kuramları oluşturan öncüllere yer verilmiştir. Bahsedilecek kişilik kuramları; Freud'un öncüllüğünde *Psikanalitik Kuram*, Erikson'un *Psikososyal Kuram*'ı, Maslow'un *İhtiyaçlar Hiyerarşisi*, Eysenck *Biyolojik Kuram* ve son olarak Allport, Cattell, McCrae ve Costa *Ayırıcı Özellikler Kuramı*'dır.

2.1.2.1.Psikanalitik Kuram

Sigmund Freud bilindiği üzere kişilik gelişiminin ilk çocukluk yılları yaşantılarıyla şekillendiğini ifade eder. Kişilik gelişimini farklı dönemlere ayırır. Bunun sebebi ise her dönemde kişilik gelişiminin farklı durumlardan besleniyor olmasıdır. Burada Freud'un ifade ettiği önemli nokta bu dönemlerin geçiş sürecinin kritik olduğuna yaptığı vurgudur. Yeni döneme geçiş tatmin edici nitelikler sonucu olmazsa geçmiş döneme ket vurulabileceğini ifade eder. Örneğin ilk gelişim dönemi olan oral dönemde takılıp kalan bir çocuk için ileri dönemlerde parmak emme, tırnak yeme, plastik ürünleri ağza sokma, ısırma gibi davranışlar görmek mümkündür. Benzer durumu daha sonraki dönemler için de söylemek mümkündür (Akt. Özoğlu, 1982: 11).

Freud bu kişilik kuramına yeni bir boyut katarak 'id', 'ego' ve 'süperego' üçlemesiyle yeni bir yapı oluşturmuştur. İd, daha çok içgüdü veya içsel tepki olarak ortaya çıkar. Kuzgun (1988: 121), 'id'i açıklarken, algılanan dışsal bir uyarım sonucu organizmada yükselen gerilimin gerçekleştirilen hareket veya davranış sonucunda azalması şeklinde ifade eder.

Yani kişinin 'id'i içsel bir mekanizma olarak kişiyi dışsal bir uyarım sonucu harekete geçirir. Hareketi gerçekleştiren bireyde hareket sonrası rahatlama görülür. 'İd'in istediği davranış gerçekleştirdiği içinde bireyde içsel olarak haz duyumu görülür.

Üçlemenin ikinci ayağı ise 'ego'dur. 'Ego' içinde içsel mekanizmasının işlemesi söz konusudur. Fakat 'ego' harekete geçmek için ortamın uygun olup olmamasına bakar. Eğer ortam müsaitse içsel tepki harekete geçer. Ortamın müsait olmadığı durumlarda ise harekete geçmek için uygun zamanı bekler (Akt. Özoğlu, 1982: 11).

Son olarak 'süperego'da ise organizma (yani söz konusu bireyi ele alırsak) harekete geçmeden önce toplumsal olarak doğrunun ve yanlışın ne olduğunu göz önünde bulundurur. 'Süperego' için yapılan farklı bir tanıma göre ise; süperegonun toplum tarafından kabul gören törel ölçülere göre davranmak olduğudur. Toplumun genelinde kabul gören tutum ve davranışlar ne ise gerçekleştirilmesi gereken davranış odur (Akt.Özoğlu, 1982: 12).

Freud'un oluşturmuş olduğu beş dönemlik kişilik kuramı şu şekildedir;

Oral Dönem, doğumdan 1 yaşına kadar olan dönemi kapsar. Freud bu dönemin haz kaynağının emme olduğunu ifade eder. Emme hazzı beklenen süreden daha az veya daha fazla sürerse bu döneme bağımlılık gelişebilmektedir.

Anal Dönem, Freud'un ikinci gelişim dönemi olarak bahsettiği dönemdir. 1-3 yaş arasını kapsayan dönemde çocuk bireysel olarak kendisi ve çevresini kontrol altına almayı öğrenir. Bu süreç tuvalet eğitimini de kapsamaktadır. Bu dönemde çocuğa karşı gergin, agrasif ve sabırsız tutum sergilemek ilerde çocukta bu döneme bağımlı kalmakla beraber davranış bozukluklarına da sebep olmaktadır. Aşırı düzenli veya dağınık olmak bu döneme bağımlılığın göstergeleri arasındadır.

Üçüncü kişisel gelişim dönemi *Fallik Dönem* olarak isimlendirilmiştir. 3-6 yaş arasını kapsayan bu dönemde çocuk cinsel kimliğini öğrenmenin yanı sıra aynı cinsteki ebeveynini rol model almakla beraber karşı cinsi olduğu ebeveynine de hayranlık duyar. Bu dönemde erkek çocukları anneye kız çocukları babaya düşkün olabilmektedir. Oedipus kompleksi bu dönemin dışavurumu olabilmektedir.

Gizil Dönem, dördüncü gelişim dönemidir. Bu dönem 6-12 yaş aralığını kapsar. Bu dönemde cinsiyet ilgili konular ve duyular çocuğun hoşuna gitmez. Daha çok oyunla meşgul olur. Ergenlikten önceki durgunluk dönemidir.

Genital Dönem, Freud'un son kişisel gelişim dönemidir. 12 yaşından sonra başlar. Fiziksel değişimin hızla yaşandığı bu dönemde cinsel haz ve dürtülerde artmaktadır. Ergen ebeveyniyle arasındaki ilişkiyi düzenlemek çatışmaları ortadan kaldırma isteği içerisindedir. *Psikanalitik Kuram*'a göre, eğer geçmişte bir döneme bağımlılık gelişmişse o bağımlılık ergenlik sürecinde çözümlenebilmektedir (Senemoğlu, 2018: 80).

2.1.2.2.Psikososyal Kuram

Erik Erikson'un kuramı olan *Psikososyal Kuram* Freud'un *Psikanalitik Kuram*'ı yaşlılığa kadar genişletilmiş türüdür. Erikson, Freud'un düşüncelerine katılmakla beraber ilave gelişim dönemleri olduğunu ifade etmiş, kişilik gelişimini sekiz dönemde ele almıştır.

Birinci evre *Güvene Karşı Güvensizlik* evresidir. Bu dönemde bebekler en yakın bakım verenleri tarafından (ülkemizde bakım veren genelde anneler oluyor) dünyayı algırlar. Onlarla kurdukları ilişki güvenilir bir ilişkiyse dünyaya güvenir, güvensiz bir ilişkiye dünyanın güvenilmez olduğunu kanıksarlar. Bakım vereninin sevgisinden ve ilgisinden emin olan çocuk dünyaya güvenir ve daha sevgi dolu, mutlu, güvenli adımlar atar. Tam aksi durumda ise güvensizlik besleyen çocuk hayata karşı daha tedirgin bir duruş sergiler (Gibson ve Chandler, 1988: 78).

Özerkliğe Karşı Kuşku ve Utanç Duygusu, 1-3 yaş arası kapsayan ikinci evredir. Bu dönemde çevresini keşfetmeye başlayan çocuğun bağımsızlık isteği oluşur. Bu durumda çocuğa özgürce keşfedebileceği ortamlar sağlanmalı, becerilerini gösterebilmesi için alan ve imkan tanınmalıdır. Aksi takdire maruz kalan çocuklarda utanma ve yeteneklerine karşı şüpheli olumsuz yaklaşım sergiler.

Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu, 3-6 yaş arası dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde dil ve motor gelişimi daha girişimci olmasını sağlar. Doğal merakı ve girişimciliğine dikkat edilmediği takdirde problemlerle sonuçlarda doğabilmektedir. Bu dönemde çocuğun yapması gerekenler ve yapmaması gerekenler konusunda denge kurup bu dengeyi çocuğun girişkenliğini yıkmadan sağlamaya çalışmak gerekir (Gage ve Berliner, 1988: 231).

Başarılı Olmaya Karşı Yetersizlik Duygusu, dördüncü evredir. 6-11 yaş kapsayan bu dönemin ilk kişilik gelişim basamağında çocukta "bana ne verildiyse ben oyum" algısı, ikinci basamağında "ne yaparsam oyum" algısı, üçüncü basamakta "hayal ettiğim kişi olacağım" algısı ve son basamak olan dördüncü basamakta "ne öğrendiysem oyum" algısı oluşmaktadır (Erikson, 1980: 68). Bu evrede başarısı desteklenmeyen ve önemsenmeyen çocukta aşağılık duygusu oluşabilir.

Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası, 11-17 yaş dönemini kapsayan bu süreçte çocuk "ben kimim?" sorusunu kendine sorarak kimlik arayışı içine düşmektedir.

Arayış içinde olan bu dönemdeki çocuklar için akran grupları sıkı sıkıya bağlı oldukları bir ortamdır. Ergen çocuklukta öğrendiği kurallarla yetişkinlik yargıları arasında sıkışır. Bu dönemde kimlik karmaşasını çözebilen ergenler daha güvenli yol alırken, kimlik karmaşasını sürdüren bireylerde rol karmaşası yaşanması olası olmaktadır.

Altıncı evre olan *Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık* durumu genç yetişkinlik yıllarında 17-30 yaşlarının kapsadığı dönemde oluşmaktadır. Bu yaşlardaki gencin hayatında evlilik ve kariyeri önemli yer tutmaktadır. Karşı cinse karşı arkadaşlık ve sevgi bağları bu dönemde güçlüdür. Güvenli sevgi alışverişinde bulunan bireyler doğru kararlar alabilirken, aksi durum bireyi yalnızlığa itebilmektedir. İş hayatındaki olumlu gelişmeler kişiyi motive ederken, olumsuzluklar ise kişiyi yalnızlığa itebilmektedir (Akt. Gürses ve Kılavuz, 2011: 158).

Orta yetişkinlik döneminde *Üretkenliğe Karşı Durgunluk Evresi* Erikson'un yedinci evresidir. 30-60 yaş arasını kapsar. Bu dönemde birey birşeyleri kendisi ve toplum için başarılı bir hayata sahip olduğuna inanır veya inandırılırsa üretkenliğini kaybetmediğine dair inancını yaşatacak sağlıklı bir süreç geçirecektir. Aksi takdirde bir işe yaramadığını düşünen yetişkin duraklama dönemine girmesinin çökkünlüğünü yaşayacaktır (Erikson, 1980: 69).

Son evre olan *Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk Evresi* ileri yetişkinlik bir diğer ifadeyle yaşlılık evresidir. 60 yaş ve üzerini kapsar. Bu dönemdeki birey geçmiş dönemlere ait evreleri sağlıklı ve mutlu geçirmişse benlik bütünlüğünü sağladığı düşüncesiyle güvenli, etkin, mutlu bir yaşlılık süreci geçirecekken, önceki evreleri sağlıklı geçirmeyen bireylerde mutsuzluk, huysuzluk gibi belirtiler dışa vuracaktır (Akt. Gürses ve Kılavuz, 2011: 158).

Tablo 2.1: Freud ve Erikson'a Ait Kişilik Gelişim Dönemleri Karşılaştırması

Dönemi ve Yaş Aralığı	Freud	Erikson	Etkilenilen Kişiler	Kazanılması Mümkün Olan En İyi Özellikler
1.(0-1 yaş)	Oral	Güvene Karşı Güvensizlik	Anne veya ilgili bakımveren	Güven ve iyimserlik
2.(1-3 yaş)	Anal	Bağımsızlığa Karşı Utanma ve Şüphecilik	Anne-baba ya da onun yerine geçen yetişkin	Kendi kendini kontrol etme duygusu ve yeterliği
3.(3-6 yaş)	Fallik	Girişkenliğe Karşı Suçluluk Duyuma	Temel olarak aile	Amaçlılık, yönlülük, etkinlikleri başlatma yeteneği
4.(6-12 yaş)	Gizil	Başarıya Karşı Aşağılık Duygusu	Okul, arkadaş ve komşular	Okulla ilgili becerilerde yeterlik
5.(12-18 yaş)	Genital	Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası	Akran grupları, lider modelleri	Eşsiz benlik imajı, kendine uygun kimlik seçme
6.Genç Yetişkin		Dostluk Kazanmaya Karşı Yalnız Kalma	Dostlar; flört, yarışma ya da iş birliği yapılan arkadaşlar	Başkalarıyla yakın dostluklar kurma ve kariyerini güvenceye alma
7.Orta Yetişkin		Üretkenliğe Karşı Duraklama	Ev ve iş arkadaşları	Aile, toplum ve yeni nesillerin gelişimine katkıda bulunma, ilgilenme
8.İleri Yetişkin		Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuz	Tüm insanlık	Eksiklik ve yetersizlikleriyle kendini kabul etme, ölümle yüzyüze gelmekten korkmama

(Akt. Senemoğlu, 2018: 86)

2.1.2.3.Biyolojik Kuram

Kişilik özelliklerine farklı bir perspektiften bakan Eysenck, psikolojinin amacının davranışı yordamak olduğu ifade etmiştir. Eysenck'in geliştirmiş olduğu kurama göre, kişiliğin üç temel boyutta olduğunu, bu boyutların *İçedönük-Dışadönük*, *Nevrotizm-Duygusal Kararlılık* ve *Psikotizm-Süperego Gücü* olduğunu ileri sürmüştür.

İçedönük insanı; asosyal, iletişim becerileri zayıf, çekingen, sakın ve riskten çekinen, hayatı tek bir düzlemde yürütmeye çalışan, hayatında değişim yapmaya çok yanaşmayan düzenli bir kişilik olarak tanımlamaktadır. *Dışadönük* insanı ise; hareketli, arkadaş canlısı, sosyal iletişim becerileri iyi olan, heyecanını koruyabilen ve bulunduğu yerlerde heyecan yaratabilen, girişken bir tip olarak ifade etmektedir.

İkinci boyut olan *Nevrotizm* için ise; tedirgin, kararsız, ani tepkiler verebilen, alıngan, duygusal duyarlılığı yüksek, sorunlar karşısında gardını çabucak düşürebilen, duygu durumunu normal düzeyde tutmakta zorlanan kişilik boyutu şeklinde tanımlama yapmıştır. *Duygusal Kararlılık* için; nevrotilik düzeyi düşük olan bireylere ait bir boyut olduğunu ifade edip duygusal tutarlılığa sahip olan bireylerin kişiliğini ifade eden bir boyut olarak ifade etmiştir.

Kuramına sonradan dahil ettiği üçüncü boyut olarak *Psikotizm*'i yaşayan insanların bencil, saldırgan, mesafeli, anlayışsız ve diğer bireylerin hakkına saygı duymayan kimseler olarak ifade etmiştir. Bununla beraber *Süperego Gücü*'nü; yardımsever, empati yeteneğine sahip, uysal ve anlayışlı bir dinamik olarak ifade etmiştir (Akt. İnanç ve Yerlikaya, 2014: 286).

Eysenck'in kuramı hiyerarşik bir kuramdır. Dört hiyerarşi düzeyini bünyesinde bulunduran bu düzlemin en altında *Belirli Tepkiler*, bir üst düzeyde *Alışma Tepkisi*, üst düzeyde *Ayırıcı Özellikler* ve en üst düzeyde *Süper Ayırıcı Özellikler* bulunmaktadır.

2.1.2.4.Ayırıcı Özellikler Kuramı

Ayırıcı Özellikler Kuramı'nın ilk çalışmalarını 1921 yılında Allport yapmıştır. 1938 yılında Murray ve ardından 1968 yılında Cattell'in yaptığı çalışmalarla kuram ivme kazanmıştır. Ayırıcı Özellikler Kuramı, kişiliği tanımlayarak davranışı kişilik üzerinden açığa çıkarma üzerine bir yol izlenmektedir. Bu teoriye göre kişilik özellikleri, kişinin temel bileşenlerini oluşturan ve davranışlarını şekillendiren yapılarıdır (Akt. McCrae ve Costa, 1997: 235).

Bu kuram bireyin davranışlarını doğrudan ölçmeksizin, belirli bir zamandan sonra bireyin davranışları hakkında öngörüler öne sürer. Burada bireyleri karşılaştırarak davranışları üzerinde çıkarımda bulunmak amaçlanır. *Ayırıcı Özellikler Kuramı*'nın davranışların altında yatan nedenleri araştırmak gibi bir amacı yoktur. Amaç, bireyi tanıma ve kişilik davranışları hakkında çıkarımda bulunmaya çalışmaktır (Çiçek ve Aslan, 2020: 141).

Allport (1961: 123)' a göre, bireysel davranışların en kritik belirleyicisi çevresel etkenlerden çok bireyin kendi kişiliğidir. Kuramcılarında bir diğeri olan Henry Murray'a göre ise, her insanın kendine has gelişim hiyerarşisi bulunmaktadır ve birey varolan hiyerarşi istikametinde hareket etmektedir. Dolayısıyla kişilik özellikleri de içinde bulunulan durum yönergesinde gelişmektedir (Akt. Burger, 2006: 235).

Bir diğeri kuramcı olan Cattell, parmak izi gibi bireyden bireye göre farklılık gösteren kişilik özellikleri için 1947 yılında Allport ve Odbert'in kullanmış olduğu kişilik özelliklerini tanımlayan yaklaşık olarak 4500 sıfatla yapmış olduğu çalışma sonunda 16 faktör bulmuştur (Somer, 1998). Norman, Cattell'in oluşturduğu bu sınıflandırma üzerinde çalışarak sadece beş faktörün güçlü olduğu sonucuna varmıştır. Bunlar; *Dışadönüklük, Yumuşak Başlılık, Sorumluluk, Duygusal Dengelilik ve Kültür*'dür (Somer, 1998: 44). Ardından McCrae ve Costa (1985: 512), Norman'ın yapmış olduğu çalışmayı güncellemek için yapmış oldukları çalışmalarında beş faktörün önemini doğrulamışlardır. Güncel isimleriyle bu faktörler; *Dışadönüklük, Duygusal Tutarsızlık, Yumuşak Başlılık-Uyumluluk ve Gelişime Açıklık*'tir. Netice itibarıyla değişen tek boyut *Kültür Faktörü* yerine gelen *Gelişime Açıklık Faktörü* olmuştur (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2004: 24).

a)Beş Faktörlü Kişilik Kuramı

Allport, Murray, Cattell, Odbert, McCrae ve Costa'yla şekillenen bu kurama son noktayı Norman koymuştur. Oluşturulan beş faktörü sırayla açıklanmıştır:

Dışadönüklük boyutu; Eysenck'in kuramında bulunan *dışadönük* alt boyutuna oldukça yakındır.

Dışadönük kişiler, sosyalleşme eğiliminde olan, arkadaş canlısı, girişken, açık sözlü, macerasever, enerjileri yüksek ve genelde hayata olumlu bakan kişiler olarak ifade edilir (Watson, Clark ve Harkness, 1994: 21). Benzer bir tanımlı heyecanlı ve coşkulu özelliklerini ekleyerek Benet-Martinez ve John (1998: 736) yapmıştır.

Zapiatis ve Constanti (2012), dışadönüklüğün iddialı ve etkileyici olmakla beraber liderlik vasıflarının yüksek olması, problem çözücü yeni fikirlere sahip olma ve ilişkilerinde rahat olmalarını ifade etmiştir. Bununla beraber dışadönük puanları düşük olan bireylerin, sosyal ilişkilerinde zayıf, mesafeli, soğuk, çekingen, düşük enerjide bireyler olduğu ifade edilmiştir (McCrae ve John, 1992: 93).

Uyumluluk; yumuşak başlılık olarak da isimlendirilen, uysal, insancıl alçak gönüllü, affedici, sempatik, yardımsever gibi özellikler uyumlu insana ait özelliklerdir (McCrae ve John, 1992: 94). Uyumluluk düzeyi yüksek olan bireylerde işbirliğine yatkınlık, güven, sıcakkanlılık gibi özelliklerde bulunurken, uyumluluk düzeyi düşük çıkan bireylerde daha çok kaba, kindar, empati yeteneğinden yoksunluk, geçimsiz, inatçı ve kuşkucu gibi yaklaşımlar görmek mümkündür.

Duygusal Tutarsızlık; Eysenck'in nevrozizm boyutuyla çok benzerlik gösteren bu boyutta yüksek çıkan bireylerde duygusal denge kontrolünü sağlamak zordur. Goldberg'e (1990: 1223) göre bu boyutun temel kavramları güvensizlik, karamsarlık ve kaygıdır. Depresif olma, gerginlik, hüznün, kaygı, çokça duygusal iniş çıkışlar yaşanması, tedirginlik, huzursuzluk gibi özellikleri bünyesinde barındırırken, duygusal tutarsızlığı düşük olan bireylerde daha dengeli bir duygu durum görmek mümkündür. Bununla beraber duygusal tutarsızlığı düşük olan bireyler, zorluklarla başa çıkabilen, sakin, uyumlu, kararlı, özgüveni yüksek kimselerdir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2002: 27).

Öz-disiplin; sorumluluk olarak da ifade edilen bu alt boyutta kişinin içsel disipline sahip olması, otokontrolünün yüksek olması özellikler arasındadır. Aiken (1993: 128), iki uçlu düzlemin bir ucunda düzenli, dikkatli ve özenli bireyler olduğunu ifade ederken, öz-disiplin puanı düşük çıkan bireylerde dağınık, düzensiz, tembelliğe meyilli ve görev bilinci olmayan bireyler olduğunu ifade etmiştir. Verilen bu sonuçlarla beraber öz-denetimi gelişmiş bireylerin hayatlarında daha aktif ve başarılı oldukları da görülmektedir.

Gelişime Açıklık; deneyime ve yeniliğe, keşife, sanata karşı duyarlı, yaratıcı bireylerin gelişime açıklıkları yüksektir. Yenilikler denemekten çekinmezler (McCrae ve John, 1992: 181). Bu boyutta yüksek puan alan bireylerin, ufku açık olur. Entelektüel ve özgünlükleriyle farklılıkları da dikkat çekmektedir.

Bununla beraber gelişime açıklık boyutu düşük çıkan bireylerde durumun tam aksi söz konusudur. Yeniliğe kapalıdırlar, yaratıcılıkları gelişmemiştir, ufukları dardır.

Beş Faktörlü Kişilik Envanteri'nin temel faktörleri, düşük ve yüksek puanlama özellikleri tablo 2.2'de verilmiştir.

Tablo 2.2: Beş Faktör Kişilik Envanteri'ndeki Temel Faktörler

Düşük Puan Özellikleri		Faktör Adı		Düşük Puan Özellikleri
Mesafeli, ciddi, yalnızlığı seven, dikkat çekmeyen	İçedönük	DIŞADÖNÜKLÜK	Dışadönük	Canlı, girişken, sosyal, hareketli, coşkulu, rahat, doğal, iyimser
İnsanlara güvenmeyen, bağımsız, mücadeleci, bencil, şüpheli	Dikbaşlı	UYUMLULUK	Yumuşakbaşlı	Çatışmadan kaçınan, işbirliğine yatkın, merhametli, sakin, insanlara güvenen
Esnek, plansız, çabuk karar veren, fevri, kurallara çok bağlı olmayan	Düşük özdisiplin	ÖZ-DİSİPLİN	Yüksek özdisiplin	Düzenli, kararlı, tedbirli, sorumluluk sahibi
Kendine güvenli, engellerle başa çıkmada etkili, uyumlu, telaşsız	Tutarlı duygu-durum	DUYGUSAL TUTARSIZLIK	Değişken Duygu-durum	Duygusal, endişeli, gergin, fevri
Yeniliğe dirençli, ince düşünmeyen, ilgi alanları sınırlı	Somit- pratik	GELİŞİME AÇIKLIK	Gelişime açık	Analitik düşünen, duyarlı, birçok ilgi alanına sahip, yeniliğe açık

(Tatar, 2005: 319; Yıldızoğlu, 2013: 95)

2.2.Mizaç

Çalışmanın bu bölümünde; mizacın tanımı, önemi, gelişimi ve özellikleri, mizaç kuramları, alt boyutları, kişilik ve mizaç arasındaki ilişki ve mizaç yaklaşımlarından bahsedilmiştir.

2.2.1.Mizacın Tanımı ve Gelişimi

Mizaç literatürde; davranış, duygular ve karakteristik tepki biçimlerindeki farklılıklar olarak tanımlanmaktadır (Santrock, 2014: 183). Thomas ve Chess (1977: 52) mizacı, bebekliğin ilk dönemlerinden itibaren görülebilen, dikkat, davranım ve hislerdeki bireysel farklılıklar olarak tanımlayıp, kalıtsal özellikler taşıdığını da ifade etmektedirler. Başka bir düşünceye göre ise, bireysel olarak içsel ve dışsal uyaranlara karşı verilen tepkilerle beraber bireyin motor ve dikkat alanlarını düzenlemesi olarak ifade edilmiştir (Sanson ve Rothbart, 1995: 68).

Mizaç, çocukların kişisel, sosyal davranışsal ve psikolojik gelişim ve uyumunu etkileyen önemli özellikler olarak kabul edilebilir (Rothbart, Ahadi, ve Evans'a, 2000: 126). Çaba harcayarak kontrol, mizaç yeteneklerindeki gelişimi ve bireysel farklılıkların ortaya çıkması konusundaki farklılıkları da görmeyi sağlar. Örneğin bebeklerin, beynin önfrontal lobunun geliştirilmesi ve kontrol kazanımını çaba sağlayarak elde etmesi mümkünken bu çabayı ve kontrolü bazı çocuk gösterir bazıları göstermez. Mizacın asıl temelinde yatan durum budur (Bates, 2008: 437). Mizaç, kişiliğin duygusal yönüdür. Duygu durum değişikliği dışında bireyde görülen içedönük dışadönüklüğe yatkınlıkta mizacının dışavurumunun bir parçasıdır (Kaya, 1997: 198).

Crockenberg'in 1986'da yapmış olduğu bir çalışmada mizacın cinsiyetle arasında bir bağ olduğunu saptamıştır. Çalışmaya göre anneler, huzursuzluklarından dolayı ağlayan kız çocuklarına, erkek çocuklarına kıyasla daha duyarlı davranmışlardır (Akt. Santrock, 2014: 186).

Chen vd. (1998), mizacın kültürel bir değişken olduğuna dair yaptıkları çalışmada Çin'de görülen davranışsal engellemenin Kuzey Amerika'ya oranla daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Bu bağlamda Çinli çocukların Kuzey Amerikalı çocuklara göre daha fazla engellendiği sonucuna varmışlardır.

Mizaç her ne kadar kalımsal olarak geliyor olsa da çevresel faktörler bu durumu etkilemektedir. Çocuğun mizacı ve baş etmesi gereken çevresel talepler arasında uyum sağlaması gerektiğine dair *uyum iyiliği* içinde olması gerekir.

Uyum iyiliği, çevresel etkenlere karşı uyumsuzluğun giderilmesi için Thompson, Meyer ve Jochem (2008) tarafından oluşturulmuştur.

2.2.2.Mizaçla İlgili Yaklaşımlar

Mizacın gelişimsel olarak ilerleyen yaklaşımlarından bahsedilmiştir.

2.2.2.1.Alexander Chess ve Stelle Thomas'ın Mizaç Yaklaşımı

Alexander Thomas ve Stelle Chess'in 1956'da yaptıkları "*New York uzunlamasına çalışması*"yla mizaç alanında gelişmeler oluşmaya başlamıştır. Bu çalışmada bebekleri yetişkinliğe kadar takip edip, davranışları "*ne, neden ve nasıl*" şeklinde üç yönden izlemişlerdir. Burada kullanılan "*ne*" ifadesi, bireyin yeteneklerini ne kadar iyi yerine getirmeye çalıştığıyla alakalıdır. "*Neden*" bireyi neyin motive ettiğini incelerken, "*nasıl*" bireyin neyi nasıl yaptığı yani mizacını göstermektedir (Akt. Sarı, 2018: 6).

Thomas ve Chess mizacın üç türü olduğunu belirtmişlerdir. Bu türlerden ilki "*kolay çocuk*"tur. İkincisi "*zor çocuk*" ve üçüncüsü "*yavaş harekete geçen çocuk*"tur.

Kolay Çocuk; genelde pozitif ve dengeli duygu duruma sahip, düzenli alışkanlıklarını hızlıca oluşturan, yeni deneyim ve ortamlara kolaylıkla adapte olabilen çocuktur.

Zor Çocuk; genelde negatif ve dengesiz duygu durumuna sahip, ağlamaya meyillidir. Günlük alışkanlıkları düzenli bir halde yapamaz. Yeniliğe, değişime ve dönüşüme kapalıdır. Bu aşamaya çok zor adapte olur.

Yavaş Harekete Geçen Çocuk; bu ifade faaliyetlerini düşük fiziksel hareketle gerçekleştiren çocuk için kullanılır. Kısmi olarak olumsuz ve düşük yoğunlukta duygu duruma sahiptir.

Thomas ve Chess çalıştıkları çocukların %40'ının kolay, %10'unun zor, %15'inin yavaş harekete geçen çocuk olduğunu ifade ederlerken, %35'nin bu örüntü gruplarından hiçbirine giremediğini belirtmişlerdir (Pluess ve Belsky, 2009: 398).

2.2.2.2. Arnold H. Buss ve Robert Plomin'in Mizaç Yaklaşımı

Mizaç, doğuştan gelen, genetik ve değişmez özelliktedir. Mizacı, *aktivite*, *duygusallık* ve *sosyalleşme* olarak üç boyutta incelemişlerdir. Her biri birbirinden bağımsız ve bireyi oluşturacak olan temellerdir.

Aktivite; bireyin yaptığı eylemlerin (konuşmak, hareket etmek, yemek yemek gibi) süresi ve yanıt oranını oluştururken, *duygusallık*; duygusal uyarılmayı ve *sosyalleşme*; sosyal ilişki durumlarının niceliğini kapsar. Bireyin, *aktivite düzeyini* ölçmek; yaptığı eylemin enerji düzeyiyle, *duygusallığı* ölçmek; olaylar karşısında basit mutluluk ve hüznün ifadeleriyle, *sosyalleşme* düzeyini ölçmek ise; “diğerleri”yle kurduğu iletişim ve sosyallik bağıyla ölçülür (Buss ve Plomin, 1984: 118).

2.2.2.3. Jerome Kagan'ın Mizaç Yaklaşımı

Jerome Kagan tarafından 1988'de geliştirilen bu yaklaşım, bireylerin mizaç özelliklerini fizyolojik miras olarak aldıklarını savunur. Ancak bireyin çeşitli deneyimleri ona az da olsa değişimi öğretebilir. Fizyolojik miras olarak gelen mizacı *ketlenmiş* veya *ketlenmemiş* şekilde ikiye ayırır. Kimi literatürde bu ifade utangaç olma ve utangaç olmama şeklinde de yorumlanmıştır. Kagan'ın yaklaşımında önem verdiği durum, utangaç, bastırılmış, içe dönük çocukla, sosyal cesur ve dışadönük çocuk arasındaki farkı incelemektir. Yabancılara karşı utanmayı *ketlenme* olarak ifade ederken bu ifadenin mizacın bir özelliği olduğunu vurgular. 7 veya 9. Aydan sonra oluşmaya başlayan *ketlenme* sıkıntı veya bastırılmış heyecanla beraber yüksek kalp atışı ve yüksek düzeyde kortizol hormonunun salgılanmasını da beraberinde getirmektedir. Bu süreç bebektikten ilk çocukluğa kadar değişmeden devam ederken, bu bireylerin 7 yaş civarında orta derece gruba geçebilmeleri mümkün olmaktadır (Berk, 2013: 118).

2.2.2.4. Mary Rothbart ve John Bates'in Mizaç Yaklaşımı

Mary Rothbart ve John Bates mizaç üzerine üç önemli boyut ileri sürmüşlerdir; *dışadönüklük*, *olumsuz duygusallık* ve *çaba harçayarak kontrol(öz-düzenleme)*.

a) *Dışadönüklük*; olumlu beklenti, düzenli ve dengeli aktivite düzeyi olarak tanımlanan bu boyut Kagan'ın ketlenmemiş çocuk (engellenmemiş çocuk) mizaç türüyle örtüşmektedir.

b)Olumsuz Duygusallık; Kagan'ın *ketlenmiş* çocuk türüyle uyuşan bu boyutta korku, üzüntü ve engelleme olduğu için sıklıkla huzursuzluk hissi, ağlama ve endişe duyma yaşayabilmektedir.

c)Çaba Harcayarak Kontrol(öz-düzenleme) düzeyi yüksek olan bebekler dışsal uyarılara karşı kendilerini kontrol edebilir ve uyarandan uzak durmayı, kendilerini sakinleştirecek stratejiyi kullanmayı başarabilirler. Kontrolü düşük olan bebekler uyarana karşı kayıtsız kalabilir ve kendini korumayı çoğu zaman başaramayabilirler (Santrock, 2014: 184).

Bununla beraber Rothbart mizacın ileriki yaşlarda çevresel koşullardan etkilenip değişebileceğini savunmuştur (Akt. Kristal, 2005: 267).

2.2.3.Mizacın Boyutları

2.2.3.1. Alexander Chess' in Mizaç Boyutları

Yapılan çalışmalar sonucu 1968'de Chess ve arkadaşları çocuklardaki davranış tarzını anlamak için dokuz mizaç özelliği belirtmişlerdir:

a)Duyusal Eşik; herhangi bir cevabı karşılamaya ilişkin gerekli uyaran seviyesini tanımlamak için kullanılan ifadedir.

b)Aktivite Seviyesi; çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak adına motor becerilerini kullanmasını ifade eder. Günlük hayatta yemek yemek, koşmak, yürümek, duş almak, oyun oynamak gibi ihtiyaçları karşılaştırmak örnek verilebilir.

c)Tepki; çocuğun his ve duygularıyla kendini ne kadar ve ne düzeyde dışa vurduğunu ifade eder.

d)Ritmik Olma; çocuğun fiziksel ihtiyaç ve aktivitelerinin belirli bir düzende olması durumunu ifade eder.

e)Uyum Sağlayabilirlik; çocuğun yenilik, değişim, farklılık gibi durumlara uyum sağlaması, ayak uydurması durumunu kapsar.

f)Duygu Durumu; çocuğun olay ve durumlara karşı ifade ettiği duyguların negatif veya pozitif ağırlığına göre tespitini kapsar.

g)Yakınlaşma/ Çekinme; yeni ortamlar, yeni insanlar gibi yenilikler karşısında çocuğun verdiği tepkileri kapsar.

h)Sebat Etme; çocuğun bir iş üzerinde ne kadar durduğu ve ne kadar yoğunlaştığını anlatmaktadır.

ı)Çelinebilirlik; dışarıdan gelen herhangi bir uyarıcının çocuğun dikkatini ne kolaylıkla dağıttığını belirtir (Akt. Sarı, 2018: 7).

2.2.3.2. Mary Rothbart'ın Mizaç Boyutları

Mary Rothbart mizacın ileriki yıllarda değişebileceğini savunurken ileri sürdüğü bazı mizaç özellikleri bulunmaktadır:

a)Aktivite Seviyesi; kaba motor becerileri derecesi ve hareket oranını içeren maddedir.

b)Kızgınlık- Düş Kırıklığı; çocuğun devam etmekte olduğu bir iş üzerindeyken bölünmesi veya engellenmesine bağlı olumsuz sonuç sergilemesi durumudur.

c)Yakınlaşma- Olumlu Katılım; memnun edici etkinliğe heyecan duyma ve olumlu katılım sergileme durumudur.

d)Dikkati Odaklama; yapılacak olan görev veya etkinliğe odaklanıp dikkati sürdürebilmektir.

e)Rahatsızlık; duylara hitap eden uyarının duysal kaliteyle ilgili olarak olumsuz duygudurumun dışavurumudur (Kristal, 2005: 268).

f)Azalan Tepki/Sakinleşme; çok zorlama veya genel farkındalık düzeyinin yatıştırılmasıdır.

g)Korku; tehdit edici durumlara karşı huzursuzluk, gerginlik veya üzüntü durumudur.

h)Yüksek Yoğunluklu Uyarılarla Memnuniyet; yüksek seviyedeki uyarıcının yoğunluk, yenilik ve uyumsuzluğuna bağlı olarak hoşlanma ve memnuniyet derecesine denir.

ı)Dürtüsellik; ilk yanıt veya tepkinin hızına ve şiddetine denir

i)Engelleme Denetimi; belirsiz yeni durumlara karşı uygulanan uygunsuz baskın yanıtı denir.

j)Düşük Yoğunluklu Uyarılarla Memnuniyet; düşük seviyedeki uyarıcının yoğunluk, yenilik ve uyumsuzluğuna karşı memnuniyet duyma durumudur.

k)Algısal Hassasiyet; duyu organlarına yönelik uyarıcılara karşı hassasiyet derecesidir.

l)Mutsuzluk; olumsuz duygu durumların açığa çıkma durumuna denir.

m)Utangaçlık; belirsiz veya yeni durumlara karşı ürkek ve tereddütlü yaklaşıma denir.

n) *Gülümseme*; uyarana göre olumlu duygusal yanıt derecesidir (Kristal, 2005: 268).

2.2.3.3. Mizacın Alt Boyutları

Genel olarak toplamak gerekirse mizacın geliştirilen dört alt boyutuna erişilmiştir. Bunlar; “*sebatkarlık*”, “*sıcakkanlılık*”, “*tepkisellik*” ve “*ritmiklik*”tir.

Sebatkarlık ; çocuğun üzerinde çalıştığı herhangi bir işte sürekliliğinin ne ölçüde olduğudur. Burada verimli odaklanma süreci önem arz eder.

Sıcakkanlılık; çocuğun daha önce görmediği biriyle karşı karşıya gelmesi ve karşısındakine karşı yakınlık-uzaklık ilişkisi kurması sürecini açıklar.

Tepkisellik; çocuğun ani duygu durumunu ifade eden boyuttur. Duygular ve bu duyguların ne boyutta yaşanıp açığa çıktığı üzerinde durulur.

Ritmiklik; zamana yayılan biyolojik faktörlerin bir düzene oturtulması söz konusudur (Prior, Sanson & Oberklaid, 1989: 541).

2.2.4. Mizaç ve Kişilik Arasındaki İlişki

Mizaç, genetik olarak kodlanmış doğuştan getirilen, gelişimle beraber çok fazla değişime uğramayan, çevresel veya sosyo-kültürel durumlarla şekillenmeyen, hissi reaksiyonlar esnasında kullanılan ve hiçbir amaç içermeyen içsel ve kalıtsal olarak kullanılan bir kavramdır (Goldsmith vd., 1987: 512).

Doksat’a (2003: 10) göre kişilik, bireylerin bilinçli veya bilinçdışı gerçekleştirdikleri, onları diğer bireylerden ayıran duygu ve davranışların hepsidir. Mizaç ise, bireye kalıtsal olarak miras gelen, ömür boyunca değişmediği ve değişmeyeceği kabul edilen yapısal özellikler bütünüdür. Bununla beraber kişilik ise, mizaçla beraber daha sonradan oluşturulan karakterin bir araya gelmesiyle oluşan bireye has davranış ve duygulanım bütününe denir.

2.3. Ebeveyn Tutumu ve Ölçeği (ETÖ)

Bu bölümde ebeveynlerin çocuk yetiştirmede nelerden etkilendiği, ebeveyn tutumunun çocuk gelişimine olan etkileri, ebeveyn tutumunun çocuk ruh sağlığına etkisi, bu çerçeveye kuramsal bakış, ebeveyn tutumunun çocuk davranışlarının dışavurumuna etkisi, ebeveyn tutumunun çocuğun kalıtsal olarak getirdiği mizacına nasıl etki ettiği gibi konular işlenecektir.

2.3.1. Ailelerin Çocuk Yetiştirme Tutumunu Etkileyen Faktörler

Çocukların sağlıklı ve olumlu bir ruh hali içinde yaşamlarını başarıyla sürdürebilmeleri konusunda anne babalar olarak ebeveynlere çok iş düşmektedir. Ebeveynlerin tutumu çocuğun benlik inşasını geliştirmesinde en etkili destektir. Ebeveynlerin çocukları üzerindeki tutumunun en önemli dönemi okul öncesi dönemidir. Bu yaşlarda cezalandırıcı bir tutumun aksine durum ve olaylar karşısında açıklama yapılmasına müsaade edilen çocukların girişimcilik özellikleri olduğu, çocukla kurulan özdeşimin ise çocuğun ebeveyn tutumunu kabul edip benimsemesine yardımcı olduğu görülmüştür (Gander ve Gardiner, 2001: 298).

Yaklaşık 34 yayın üzerinden derlenmiş ve ebeveynlerin tutumunun çocuk davranışları üzerine etkilerinin incelendiği bir çalışma sonucuna göre; ebeveynlerin baskıcı, disiplinli ve aşırı koruyucu tutumlarıyla yetişen çocukların ebeveynine karşı olumsuz etkilenimi gözlenirken, demokratik kabul edici tutum ve davranışta bulunan ebeveynlerin çocuklar üzerine etkileri olumlu olarak devam etmektedir. (Sümer vd., 2010: 44).

Mızrakçı'ya (1994: 68) göre, ebeveynlerin tutumları toplumdan topluma değişebildiği gibi, aynı toplum içinde zamana ve ailenin sosyo-kültürel durumuna göre de değişiklik gösterebilmektedir.

Ekolojik sistem teorisinden etkilenen Belsky (1984: 86), ebeveynlerin tutumuyla ilgili yeni bir model geliştirmiştir. Modelde üç etken bulunmaktadır; çocuğun özellikleri, ailenin özellikleri ve çevresel etmenlerdir.

Berns, ebeveynlerin çocukları hakkında takındıkları tavrın, ailenin özelliklerine, çocuğun karakterine, ailedeki çocuk sayısına, ailede varolan çocukların yaş ve cinsiyetlerine, ailenin ve çocuğun yaşadığı topluma ve ailenin maddi durumuna göre değişiklik gösterdiğini vurgulamıştır. Bununla beraber ebeveynlerin eğitim durumları da göz ardı edilmeyecek bir diğer durumdur (Sertelin, 2003:32).

2.3.2. Ebeveyn Tutumuna İlişkin Kuramsal Çerçeve

Ebeveynler çocuklarını kendilerinden sonraki nesilleri oluşturacak olan bir miras gibi görebilmektedirler. Bu bağlamda belki de sosyo-kültürel olarak onların kişiliğini geliştirdikleri dönemde sıklıkla kendi dönemlerinden öğrendikleri kültürel değerleri aşılılamaya çalışmaktadırlar.

Dönemsel olarak çocukta da kişiliğini oluşturmaya başlayan bir çevreden bahsetmenin mümkün olacağı göz önünde bulundurulduğunda, ilk sosyalleşme yeri olan ailesinin bu sürece kendi kültürel mirasını aktarması çocuk için ifade edilecek bir “*sosyalizasyon süreci*” olarak değerlendirilmektedir (Sümer vd., 2010: 44).

Ebeveyn tutumu üzerine yapılan asıl çalışmalar 1940’lı yıllarda Baldwin ve arkadaşları tarafından geliştirilmeye başlanmıştır. Boylamsal olarak yürütülen çalışmada araştırmacılar, ebeveynlerin farklılık gösterdiği iki ana boyut tanımlamışlardır. Bunlardan biri “*demokrasi boyutu*” diğeri ise “*kontrol boyutu*”dur (Demir ve Şendil, 2008: 17).

Demokrasi boyutuna göre ebeveyn-çocuk arasındaki sözel iletişimin yüksek olması, koyulan kuralların açıklayıcı nitelik taşıması, çocuğa düşünce ve fikirlerini, ifade etme şansının verilmesi etkili unsurlardır. Kontrol boyutunda ebeveyn daha kontrolcü, çocuğa karşı kesin ve net koyulmuş kulların bulunduğu, disiplin üzere kurulmuş bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin olduğu görülmüştür (Maccoby, 1980: 132).

Mussen, “*izin verici tutum*”, “*reddedici tutum*”, “*aşırı koruyucu tutum*” ile “*aşırı titiz tutum*” şeklinde dört farklı tutum saptamıştır. İzin verici tutumda ebeveyn, çocuğuna bağımsız bir ortam oluşturduktan sonra öğrendiği yeni tepkiler ödüllendirilir ve devamı için çocuk cesaretlendirilir. Reddedici tutumu iki ayıran Mussen bazı ebeveynlerin çocuklarını doğduğundan itibaren reddettiğini vurgular. Bu şekilde hayata başlayan bebeklerin hiçbir zaman güçlü bağımlılık tepkilerinin gelişmeyeceğini açıklar. Bazı reddedici ebeveynler ise bebeklerine öfke duyarlar ve bebekleri bağımsız davranış sergiledikçe öfkeleri daha da artar. Aşırı koruyucu ebeveyn tutumunda ise, ebeveyn çocuğunun bağımsızlığını ondan ayrılan bir parça olarak düşünerek varolan bağımsızlığa sınırlar getirmeye çalışır. Aşırı titiz ebeveynler düzen ve titizlik konusunda çok hassas oldukları için çocuklarına hareket kısıtlaması getirebilirler. Cezalandırma korkusu, çocuğun yeni geliştirdiği becerilere ket vurma gibi davranışlar sergilemeleri de olasıdır (Akt.Bovate, 1986: 27).

Ebeveyn tutumuyla ilgili uzun yıllar yapılan çalışmalar neticesinde önemli olduğu vurgulanan iki boyut saptanmıştır; *İlgi-kabul Boyutu* ve *Talep Boyutu*. İlgi-kabul boyutu ebeveynin çocuğunu kabul etme ve çocuğunun ihtiyaçlarıyla ilgilenmesini gösteren boyuttur. Talep boyutu ise ebeveynin talepte bulunması veya çocuğunu kontrol etmeye çalışma derecesini ifade eder.

Baumrind her iki boyutu da çalışmalarında vurgulamıştır fakat Maccoby ve Martin (1983: 23) ebeveynliğin bu iki boyutu sonucu dört özellikli ebeveyn planı önermiştir. Eğer iki boyut üzerinde sistamik olarak değiştiği kabul görürse Baumrind'in tipolojisinin geliştirilmesini önermişlerdir.

Sonuç olarak dört bölümlük ebeveynlik özellik planı oluşmuştur. Talep ve kabulde yüksek düzeyde olan ebeveynler demokratik, yüksek talebi bulunan ama kabul etme konusunda düşük olan ebeveynler otoriter, talep etme de düşük, fakat kabul etme de yüksek ebeveynler izin verici, talep etme ve kabul etme de düşük ebeveynler ise ihmalkar şeklinde değerlendirilmiştir (Demir ve Şendil, 2008: 17).

2.3.3.Ebeveyn Tutum Ölçeği Alt Boyutları

Çocukta sağlıklı gelişim ve kişilik oluşumu için şüphesiz ebeveyn tutumunun yeri çok önemlidir. Bu bağlamda Yörükoğlu (2015: 82), olumlu ebeveyn tutumlarının çocuğun hem kendine hem de çevresine faydalı birey olmasına katkı sağladığını ifade eder. Ebeveyn tutumları incelendiğinde ise karşımıza; “*demokratik*”, “*otoriter*”, “*aşırı koruyucu*” ile “*izin verici*” olmak üzere dört boyutta çıkar.

Demokratik tutum, çocukların olumlu kişilik geliştirmelerini sağlayan bir tutumdur. İşlevsel olarak ebeveynde kontrol gözlemlenirken çocuğa belirli düzeyde bağımsızlık verilmektedir. Sevgi, saygı, ilgi, hoşgörü gibi sıfatlar belirli bir koşula bağlanmaz. Koşulsuz sevgi ve güven oluşur (Santrock, 2014: 187).

Burada çocuğu bir birey olarak kabul eden, onun fikirlerine saygı duyan, davranışlarını kontrol ederken cezalandırıcı bir tutumdan ziyade çocuğuna yardımcı olmaya çalışan ebeveynleri görmek mümkündür. Bu tutumda ebeveyn bir anlamda rehber niteliği taşır (Başaran, 2000: 41). Aynı zamanda sabırlı, duyarlı ve iletişim becerisi yüksek ebeveynleri bu grupta görmek mümkündür.

Bununla beraber çocuğun uyması gereken kurallar net, açık ve esnektir. Her kuralın mantıklı bir açıklaması, dayandırıldığı bir sebebi vardır. Bu kurallara uyması istenen çocuktan asıl beklenen öz-denetimi ve sorumluluk duygusuna sahip olmasını sağlamaktır. Olumlu davranış ve tutumlar desteklenirken, olumsuz davranış ve tutumlar uygun bir tavırla engellenmeye çalışılır. Bu engel çocukla kurulan diyalog sonucu iş birliğine dayanan görüşmeler sonucu gerçekleşir. Çocuğa verilen görevler, başarıma ihtimalinin yüksek olduğu görevlerdir. Görevini yerine getiren çocuk kendini yeterli hisseder ve başarısından dolayı öz güveni artar.

Bu bağlamda duygularını, düşüncelerini her ortamda açıkça ifade edebilir ve akademik olarak başarılı olduğu görülür (Yıldız ve Erci, 2011: 8).

Otoriter tutum, genelde geleneksel yapılı ailelerde görülen bu tutuma sahip ebeveynlerin katı kuralları vardır. Çocuktan bu kurallara uyması beklenir çocuğun kuralları sorgulama ve itiraz etmeye hakkı bulunmaz. Kurallara uyulduğu takdirde sevgi ihtiyacı dışında herhangi bir dönüt almayan çocuk, kurallara uymadığı takdirde cezalandırılır (Kara, 2019: 31).

Bu gruptaki ebeveynlerin, çocuğun kendini yönetemeyeceğine dair inançları vardır. Çocuk doğru ve yanlış davranışını ayırt edemez. Çocuğun kabul edilebilir ve reddedilebilir davranışları ancak ebeveynler gözetiminde değerlendirilebilir, kabul edilir veya onaylanmaz. Ebeveynin onayladığı tutum veya davranış doğru, fakat onaylanmayan davranış yanlış ve hatalıdır. Ebeveynlerinin bu tutum ve davranışları çocukta bir süre sonra öz güven eksikliğine yol açar ve çocuğun kendine olan inancı giderek azalır. Bir zaman sonra çocukta yetersizlik hissi oluşur ve tek başına hiçbirşey yapamayacağını düşünür. Bu öz güven eksikliği çocuğun gelişimine ket vurur. Yeniliklere kapalı, yaratıcılığı zayıf sosyal gelişimi oldukça düşük bir birey olur. Kolay iletişim kuramadığı için arkadaş edinemez ve bu durum çocukta hırçınlığa yol açabilmektedir. Bu çocukların ergenlik dönemleri kaybettiği kimlik arayışına girdiğinden benlik saygısını kazanmak adına oldukça hırçın geçmekle beraber evden ve okuldan kaçmak gibi başına buyruk hareketler sergilediği de görülebilmektedir (Yörükoğlu, 2000: 33).

Ebeveynin otoritesini kullanarak zorbalık yaptığı bu tutum, çocuğun kendini denetleme fırsatını elinden almaktadır. Sorumluluk alma fırsatı çocuğa sunulmamaktadır. Buna karşılık çocukta, etrafına karşı, hırçınlık, küskünlük, korkma, içe dönüklük, başkalarını suçlama, yalan söyleme gibi olumsuz davranışlar görülmektedir (Gordon, 2018: 82).

Aşırı koruyucu tutuma göre, ailenin hayat tarzı tamamen çocuğa endekslidir. Çocuğun tüm ihtiyaçları ebeveyni tarafından karşılanır. Yapabileceği görev ve sorumluluklar çocuğun yapamayacağı düşünüldüğünden çocuğa verilmez. Çocuğun istediği her ne ise hemen karşılanır.

Ailenin fazla müdahalesi çocuğa zamanla yetersizlik hissi yaşatır. Bu da çocukta özgüven eksikliğine, problem çözememe yetersizliğine, sorumluluk almaktan kaçmaya kadar birçok alanda yetersizlik yaşatır (Karabulut Demir, 2008: 18).

Ebeveyne bağımlı hale gelen çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını karşılaması güdüsü de giderek zayıflar. Burada çocuk bakım verene bağımlılık besler ve özgüven kaybı yaşadığı için içe dönük bir çocuk olduğu görülebilir.

Bu gibi çocuklara gelişim fırsatları tanınmadığı için kasları ve motor becerileri yeterince gelişmez. Bu da çocukta, el becerilerinde zayıflık ve/veya sakarlık olarak dışa vurur. Bu çocuklarda korkaklık, huzursuzluk, inatçılık, duygusal zayıflık, bencillik ve uyum problemleri görülebilir (Yavuzer, 2011: 31). Uzun vadede hayatına giren ve girecek olan herkesten bakım vereninde olduğu gibi ona hizmet edecek özellikler aramaktan çekinmezler.

Bu tutumdaki ebeveynlerin bilinçlerinde, çocuğa karşı duyulan yoğun kaybetme korkusu, karşılaşıcağı herhangi bir durumla baş edemeyişine karşı duyulan kaygı hissi olduğu söylenebilir. Bununla beraber bu ebeveynlerin bilinçdışında iticiliğin oluşturduğu suçluluk duygusu baskın olarak görülebilmektedir (Gençtan, 1999). Ebeveynlerdeki aşırı koruyuculuk içgüdüsünü tetikleyen sebepler arasında; uzun süre herhangi bir çocuğa sahip olamama, daha önce yaşanan çocuk kaybı, evliliğin sağlıklı yürümemesi, ebeveynin kendi çocukluğunda yaşadığı bazı problem ve olumsuz anılar gibi etmenler gösterilebilir (Ekşi, 1990: 78).

İzin verici tutuma göre, ebeveynler çocuklarının her türlü davranışlarını hoş görürler ve kural koymazlar. Ebeveynlerin kontrol eşiği bu boyutta oldukça düşüktür. Çocuğun yaptığı hatalar dahi ebeveyn tarafından hoşlukla kabul görür. Bu yaklaşımla büyüyen çocuk doğruyu ve yanlış ayırt edemez. Ahlaki gelişiminde gerilik ve düzensizlik görülür. Burada ebeveynler tarafından ihmale varan bir hoşgörü görmek mümkündür (Demiriz ve Öğretir, 2007: 118).

Bu tutumla yetişen çocuklar ilerde hayatlarına giren herkes tarafından aynı hoşgörüyü görmek isterler. İsteddiği hoşgörüyü elde edemeyen çocukta hırçınlık, problem çıkarma, uyumsuz gibi davranışlar görmek mümkün olmaktadır. Aynı çocuk paylaşım ve iş birliğinden uzak bencil bir tavır sergileyebilmektedir (Erkan, 2010: 65).

Kurallarla büyümeyen çocuğun sınırları olmadığı için toplumsal düzen ve otoriteye uymaya karşı çıkarlar. Hayattaki öncelikleri daima kendileri, kendi kuralları ve kendi düşünceleridir.

2.3.4. Ebeveyn Tutumunun Çocuk Gelişimine Olan Etkileri

Gelişim süre gelen daima değişen ve ilerleyen bir süreçtir. Bu sürecin en hızlı dönemi ise 0-72 aydır. Gelişime açık olan çocuk bu süreçte çevresel faktörlerden de oldukça etkilenmektedir. Çocuğun ilk çevresi ailesi olduğu için etkileşim önce ailede başlamaktadır (Kandır ve Alpan, 2010: 34).

Karşılaşılan ilk çevre çocuğun tüm gelişimsel alanları için önem arz etmektedir. Ebeveynin çocuğu eğitirken ona yaklaşma tutumu ve tavrı, çocuğun bu tutumlara vermiş olduğu karşılık ve tepkiler aslında çocuktan istenen tavır ve davranışların sergilenmesi, olumlu pekiştirilmesi gelişimsel olarak oldukça önemlidir (Orçan, 2004: 22).

Çocuğun ilk sosyalleşme ve etkileşim kurduğu kurum ailedir. Toplumsal kuralları, davranışları, saygıyı, sevgiyi, nezaketi, hoşgörüyü, paylaşmayı, işbirliğini, dayanışmayı önce ailede öğrenir. Bunu ebeveynlerinin tutumlarıyla pekiştirir. Çocuk için hangi yön beslenirse çocuk o yoldan yol almaya devam eder. Bu sebeple çocuğa yönelen yaklaşımın doğru ve sağlam adımlarla olması oldukça önemlidir.

Aile içinde yaşanan problemler, iletişim bozuklukları, eşler arası iletişim, ebeveyn çocuk iletişimleri, gergin tutum ve yaklaşımlar çocuk üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır. Çocuk için olumsuz yönelimi tetikleyen bu durum onun açısından oldukça tehlikelidir. Bu yönelimi en aza indirmek gerekir (Öksüz, 2002: 155).

Ebeveynlerin bireysel olarak takındıkları tavır ve tutumlarla beraber kendilerine duydukları güven, aynı ölçüde çocuklarını da etkilemektedir. Ebeveynler kendilerine güven duyarken şüphe yaşıyorlar veya becerilerinde kendilerini yetersiz hissediyorlarsa çocuklarından, yapılması gerekenden fazlasını beklerler.

Ebeveynlerin kendine karşı hissettiği güvensizlik bazen çocuklarını ihmal etmeyle de neticelenirken bazen olması gerekenden fazla korumacı tavrı öne çıkarabilmektedir. Ebeveyninin bu şekilde güvensiz olduğunu hisseden çocukta, kendine ve çevresine güven duyma konusunda eksiklik yaşayabilmektedir (Kırkıncıoğlu, 2003: 221).

Ebeveynlerin benimsedikleri tutum ve davranışları çocuklarının sosyal, ahlaki ve toplumsal tutumlarını da etkilemektedir. Bu tutumlar çocukların ebeveyninden aldıkları eğitim sırasında temel faktörü oluştururlar ve özdeşim kurarak bu tutumları benimserler. Benimsenen tutumlar çocukların kendi hayatlarında kullandıkları tutum ve tavırları oluşturur, besler (Çiftçi, 1991: 19).

Yapılan bir çalışmada 72 aylık çocukların oyun esnasında gösterdikleri tutum ve tavırlarıyla aileleri arasındaki bağlantı incelenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuca göre, ebeveynlerin göstermiş oldukları tutum ve davranışlarının, çocukların oyun esnasında arkadaşlarına karşı gösterdikleri tutum ve davranışta belirleyici rolü olduğu tespit edilmiştir.

Çocuğun ilk sosyalleşme ve çevresini tanıma alanının ailesidir. Dolayısıyla çocuğun ilk model aldığı bireylerde aile bireyleridir. Gelişimsel olarak kişiliğini oluşturmaya çalışan çocuk oluşturacağı ilk kimliğini model aldığı kimselere benzeyerek gerçekleştireceği için ebeveynlerinin tutumunu benimsemesi oldukça yüksektir.

2.3.5. Ebeveyn Tutumunun Çocuk Ruh Sağlığına Olan Etkileri

Ebeveyn tutumları çocuğu gelişimsel olarak etkilemelerinin yanı sıra ruhlarına da hitap ederler. Nasıl çocuğun beden gözlem yoluyla tutum ve davranışları hayata geçiriyorsa aynı şekilde ruhu da sünger misali bu tutumlar sonucunda ruha işlenen kodları benimser.

Çocuk ruh sağlığının etkilenme ve uygulama güdöleri her tutumda farklılık gösterir.

Demokratik ebeveyn tutumuyla yetişen çocuklarda özgüven, bağımsızlık, girişimcilik yüksek oranda görölmektedir. Bu tutumla yetişen çocuklar sorumluluk sahibidirler. Bu tutumu benimseyen ebeveynler ise çocuğunun kararlarına saygı duyar, onu destekler ve ona kendini gerçekleştirme fırsatı tanırlar (Kaya, 1997: 194).

Demokratik tutuma sahip aileler, çocuklarının başarılı olması için yüksek motivasyona sahip olmalarını ister ve desteklerler. Bu tür çocuklarda motivasyonla beraber yüksek özgüven görölməsi de mümkündür. Bu tutumla yetişen çocukların bir diğör özellikleri ise enerjik, dışadönük ve bağımsız olmalarıdır (Grolnick, 2003: 114; Latouf, 2008: 78). Demokratik tutum çocuğun hem kişisel hem de ruhsal gelişimi açısından en doğru tutum kabul edilmektedir.

Otoriter ebeveyn tutumu, çocukta sağlıklı kişilik oluşumunu desteklemediği gibi, çocukta ruhsal olarak da tahribata neden olur. Bu tutuma sahip ebeveyn tarafından yetiştirilen çocuğun kaygı seviyesinin yüksek olduğu, uyum problemi yaşadığı, öz saygısının ve öz güveninin de düşük olduğu saptanmıştır (Hart, Newell ve Olsen, 2003: 763).

Aşırı koruyucu ebeveyn tutumuyla yetiştirilen çocukta bağımsız kişilik gelişimi zarara uğramaktadır. Burada ebeveyn çocuğun bağımsız hareket etmesini engeller, çocuğun tek başına bir şeyler yapamayacağına inanır ve çocukta böyle bir tutumla yetiştirildiği için bireysel olarak yaşamda var olamayacağını kabul eder. Bu tür çocukların kendilerine yetmeleri ebeveyn tarafından engellenir, çocuk kendi davranışını kontrol edemez ve sonuçlarını bilemez. Çocuğun sosyal uyumsuzluk yaşamaması da bu sonlardan biridir (Kaya, 1997: 193)

Aşırı koruyucu tutumla yetişen çocuklarda görülmesi muhtemel diğer özellikler ise; bağımlılık, güvensizlik, düşük sorumluluk, inatçılık ve aşırı otoriterliktir (Kandır ve Alpan, 2008: 34).

İzin verici ebeveyn tutumuyla yetiştirilen çocuklar için bir otorite varlığı söz konusu olmadığı için kurallara uyma, iş birliği yapma gibi topluma ayak uydurulması gereken durumlarda yetersiz kalabilmektedirler. Bu gibi çocuklar otoritenin varlığını kabul etmedikleri için sosyal uyumu zayıf bireyler olmaları olasıdır. Bununla beraber dürtüsellik ve bencillik gibi özelliklerinin de baskın olduğunu ifade etmek gerekir (Grolnick, 2003: 214).

2.3.6. Ebeveyn Tutumlarının Çocuklarda Görülen Davranış Problemlerine Etkileri

Çocuğun sosyalleşmeyi öğrendiği ve çevresinden etkilendiği ilk topluluk ailesidir. Burada önem arz eden ona bakım veren ebeveyninin tutumudur. Çocuk için bu tutum hayatını şekillendirecek ölçüde önem taşır. Yanlış ebeveyn tutumlarının çocuğun hayatını da olumsuz etkileyeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Çocukta davranış problemlerine sebep olacak düzeyde etkinliği yüksektir. Burada önce çocuk davranış problemleri incelenmiş, ardından ebeveynlerin hangi tutumlarının hangi davranışa yol açtığından bahsedilmiştir.

Davranış problemleri denince okul öncesi dönemde genelde dikkat dağınıklığı, sosyalleşmeye karşı uyumsuzluk, hiperaktivite, öfke, saldırganlık, kıskançlık, korku, kaygı gibi olumsuz duyguların açığa çıktığını söylemek mümkündür. Böylelikle açığa vurulan durumlara *Çocukluk Döneminde Görülen Davranış Bozuklukları* denmektedir (Uyanık, Şimşek ve Akman, 2008: 264).

a) Kaygı ve Ebeveyn Tutumunun Kaygıya Etkisi

En sık görülen davranış bozukluklarından biri “*kaygı*”dır. Kaygının literatürde birçok tanımı olmasıyla beraber en genel tanımı, kişinin karşılaştığı duruma veya olaya karşı aşırı endişe duyma veya uyarılma hali demek mümkündür (Lasher vd., 1998: 82).

Tüm çocuklar kaygının düzeyini yaşam boyu deneyimleyerek öğrenirler. Korku ve kaygının farklı boyutlarının olduğu evrelerden geçerken her evrenin bir diğerinden farklı olduğunu da deneyimlemeleri sonucunda öğrenirler. Küçük bir çocuğun güvenlik kaygısı taşıması yetişkinlere göre daha sık görülen bir kaygı türüdür. Bu ve benzeri kaygılar dönemsel olarak normal karşılanır. Her dönemin kaygı düzeyi gelişimsel süreciyle paralel olarak devam ederse sağlıklı düzeyde tutulmuş olur. Ancak bazen şiddetini arttıran ve olması gerekenden daha uzun süren kaygılar bireyin sosyal hayatını, akademik başarılarını etkiler düzeye ulaşmaktadır. Aksoy (2018: 62) bu durumun “*kaygı bozukluğu*” olarak tanımlandığını ifade eder.

Çocuklar kaygı duydukları zaman bunun üzerinden bazen tek başına bazen bir büyüğünün desteğiyle gelmeyi başarır. Kaygı düzeyi yüksek olan çocuklarda bu durumu görmek mümkün olmamaktadır. Bu tür çocuklar kaygılandıkları durumdan çıkmak için çaba sarf etmezler. Daima hayatlarında varolan birilerinin (özellikle aile bireyleri) başına herhangi bir şey gelebileceği endişesi taşırlar. Hayal dünyalarında kurguladıkları düşünceleri gerçek hayattan ayırt etmek konusunda güçlük çekerler. Yüzlerine huzursuz, endişeli bir ifade otururken genelde ağlamaklı bir halleri vardır. Bununla beraber duygusal tepkilerini oldukça fazla gösterir, tedbirli hareket ederler.

Kaygının çocukluktan itibaren oluşmasında birçok faktör etkindir. Bunlar genetik ve mizaç özellikleriyle başlayan ve çevresel koşullarla şekillenen etmenlerdir. Özellikle ebeveyn tutumları bu konuda oldukça yüksek bir güce sahiptir. Otoriter tutum ve aşırı koruyucu tutumla yetiştirilen çocuklarda daha sık görülmektedir. Otoriter tutumla yetiştirilen çocuk duyguları bastırıldığı için daha içe dönüktür. Korkularını ve kaygılarını daha çok içinde yaşar ve ağlamaklı ve huzursuz olarak sıklıkla

görülebirlirler. Aşırı koruyucu tutumla yetişen çocuklarda ise ebeveyne aşırı bağıllık söz konusu olduğundan yalnız kaldığında veya ebeveyninden ayrıldığında başına kötü bir şey geleceği ve bununla baş edemeyeceği konusunda kaygı yaşar. Ya da ebeveyninin başına bir şey gelebileceği düşüncesi onu kaygıya sürükler (Lasher vd., 1998: 82).

b) Kıskançlık ve Ebeveyn Tutumunun Kıskançlığa Etkisi

Sevilen bir cismin, bir nesnenin veya bir bireyin başkasıyla/başkalarıyla paylaşılmak istenmemesi durumuna “kıskançlık” denebilir. kıskançlığın 2 yaş civarında ortaya çıktığını ifade eder. Bu dönemde çocuk ben merkezidir. Hayatta varolan her şey ona aittir ve paylaşma duygusu gelişmediği için paylaşmaktan hoşlanmaz. Annesine sarıldığında, sevdiği bir oyuncakını almak istediğinizde onları sizinle paylaşmak istememesi kuvvetle muhtemeldir. Çocukluk döneminde normal kabul edilen bu kıskançlık tutumu ileri yaşlarda ciddi boyutlara eriştiğinde yaşamı zorlaştırabilmektedir., bu duygunun insanı kemiren bir hal aldığında, muhatabıyla olumsuz ve dengesiz ilişkiler kurmasına sebep olduğunda bireyin mutsuz ve zor bir yaşantı içine girdiğini ve dolayısıyla büyük bir problem olduğunu ifade eder (Brody vd., 1996: 1291; Yavuzer, 2010: 26).

Kıskançlığa sebep olan tutumları incelerken ebeveyn tutumunun da bu duruma etkisi olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Ebeveynler sözlerini dinletmek için, çocukları arasında rekabet oluşturacak kıskançlığı tetikleyecek kıyaslamalar yapabilmektedirler. Ebeveynin sevgisini kazanmak için istediğini yapan çocuk dışsal müdahalelere açık hale gelebilirken, özgüven zafiyeti yaşarken diğer kardeşinde de yetersizlik hissi sonucu özgüven eksikliği yaşanabilmektedir. Ebeveyn tutumu sonucu oluşan bu durum yapılan bir çalışmaya da konu olmuştur (Şipal vd., 2012: 59).

c) Korku ve Ebeveyn Tutumunun Korkuya Etkisi

Yaşayan tüm canlıların bilinmezliğe, tehlikeye, bilip de müdahale edemediği durumlara karşı hayatta kalmasını sağlayan, mantıklı bir gerekçesi aranmaksızın kabul edilen doğal tepkiler olarak tanımlanmıştır (Ankay, 1992: 72).

Çocukluktaki korkular basit korkulardır. Bu korkulara; karanlıktan korkma, hayaletten korkma, kendinden büyük nesnelere korkma gibi somut örnekler verilebilir (Cole, 1968: 14).

Yaş ilerledikçe bu korkuların giderek azaldığını fakat bu azalmanın sebebinin bireylerin korkularını kontrol altına alıp onlardan kaçarak korunmak olduğunu ileri sürer. Çocuğun, zaman içinde kendini ve çevresini giderek daha iyi tanıdığına bu korkulardan arındığı görülecektir (Yörükoğlu, 2015: 231). Yörükoğlu'nun ifadesinde olduğu gibi çocukların yaşları büyüdükçe korkularının azaldığını da görmekteyiz. Yapılan araştırmalarda en fazla korkunun 2-6 yaş arası okul öncesi çocuklarında tespit edildiğini %3 - %8'i aralığında yoğun korku yaşandığı tespit edilmiştir (Gövsa, 1998: 82). Bir manada korku ikiye ayrılır. Korku duyulan şey kişinin gücünün üstündeysen bu tür korkular normaldir ve yaşamı devam ettirici nitelik taşır. Bu konuda vahşi yırtıcı hayvanlardan korkmak normal kabul edilir. Hayatın akışına uyumun göstergesi olarak değerlendirilir. Fakat insanın gücünün altında olan şeylerden korkması mantık dışı kabul edilir ve kişinin ruhsal bozukluğuna sebebiyet verebilecektir. Bununla beraber gerçek korkuların zekayla ilgisi olduğunu da bilinmektedir. Kişinin zeka gelişimi ilerledikçe mantık dışı korkularından zamanla arınması beklenir (Şehirli, 2007: 24).

Tüm bunlarla beraber korkuda ebeveyn tutumunun da payı kaçınılmaz olarak bulunmaktadır. Aşırı koruyucu ebeveynlerin sergilediği tutum çocuğun özgüvenini kaybetmesine, ebeveynine bağımlı hale gelmesine sebep olmaktadır. Özgüvenini kaybeden çocuk bireysel hareket etmeye korkar ve tek başına kaldığında sürekli endişe duyar. Burada "*otoriter ebeveyn tutumu*"na da değinmek gerekir. Otoriter tutuma göre ebeveyn çocuğu kontrol altına almak ve disipline edebilmek için korkuları kullanır. Çocuğun korkuyla disipline edilmesi de sonraki dönemlerde daha büyük ve kalıcı korkulara sebep olabilmektedir (Rubin vd., 1997: 472).

d) İnatçılık ve Ebeveyn Tutumunun İnatçılığa Etkisi

İnatçılık daha çok geçerli bir sebebi olmadan bir hareket veya tutumda ısrar edilmesi anlamı taşımaktadır. İnatçılık, kişilik özelliğinden ziyade çevrenin etkisiyle oluşan bir davranıştır. Çocuklarda belirli dönemlerde görülmektedir. 3-5 yaş arası 1.İnat Evresi, 9-13 yaş arası 2.İnat Evresi olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun varlığını ispat etme amacıyla çevreden yönelen uyaranlara karşı tepkisini koyması direnmesi normal kabul edilirken, geçerli bir sebep olmadan herhangi bir durumda ısrar ve itiraz etmesi, ağlaması gibi durumları problem teşkil eden durumlar olarak ele alınmıştır. Aile içi iletişim problemlerinin olması, çocuğun temel ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanmaması, nedensiz kurallar konması ve açıklama yapılmaması veya her istediğinin hemen karşılanması, alınması gibi durumlar çocukta inatçılık davranışının

gelişimine sebep olmaktadır. Bununla beraber otoriter tutuma sahip ebeveynler çocuklarını otoritelerinin altında ezerler. Otoritenin sorgulanmasına tahammülü olmayan bu ebeveynlerin çocuklarında inatçılık görülebilir. Bilmediği ve anlamlandıramadığı bir otoriteye sebat etmek istemeyen çocukta inatçılık, bir süre sonra görülebilecek bir davranış problemidir (Evirgen, 2002: 32).

e) Öfke ve Ebeveyn Tutumunun Öfkeye Etkisi

Varolan gerçek dışı bir tehdit veya engelleme karşısında bireylerin zihinlerinde açığa çıkan uyarımı yok etme isteği oluşur ve bunun sonucunda öfke duygusu akabinde öfke davranışı ortaya çıkar. Tüm yaşlarda görülebilen öfkenin temeli genelde çocukluk ve bebeklik dönemlerine bağlıdır. Çocuklarda sıklıkla görülen öfkenin dışavurumu genelde ayağını yere vurma, ağlama krizleri, eşyaları yere atma şeklinde gerçekleşir. Bunun sebebi genelde çocukların engellenmeleri olmaktadır. Buna bağlı olarak geçirilen yoğun öfke nöbetleri de ruhsal problemlerin habercisi olabilmektedir (Terzi, 2009: 20; Soykan, 2003: 23; Gövsa, 1998: 35).

Çocuğun kuralları anlayamaması ve istenmedik hatalı davranışların ayırdını bilememesi öfke davranışı sergilediğini ifade eder. Çocuğun bu durumdan sıyrılması zihinsel gelişiminin olmasıyla, doğruyu yanlıştan ayırt edebilme muhakemesi gelişmesi sonucu daha sağlıklı birey haline gelebilir. Ebeveynlerin veya öğretmenlerinde çocuğun hatalarını yargılama, çocuğu suçlama ve haksız yere müdahalede bulunmaları sonucu çocuğun kişiliği zarar görür ve öfke duygusu bu kişilerde davranışa dönüşebilir. Özellikle “otoriter ebeveynlerin” çocukları bu duruma çok fazla maruz kalabilmektedirler (Yumuş, 2013: 29).

f) Utangaçlık ve Ebeveyn Tutumunun Utangaçlığa Etkisi

Utangaçlık daha çok düşük benlik algısıyla ilgili olan öz-güven eksikliği, sosyal çevreye karşı uyumsuzluk, düşünce ve hisleri açıkça dışa vuramayan, içe kapanıklık gibi özellikleri bünyesinde barındıran hata yapmaktan korkan insanların yaşadığı duygu durumunun davranışsal olarak dışavurumunu ifade eder (Gövsa, 1998: 35).

Yapılan araştırmalar utangaçlığın hem çevresel sebeplerle hem de kalıtımsal olarak açığa çıkabildiğini vurgulamışlardır. Yeni doğan çocukların bazılarında utangaçlıkla ilgili güçlü genlerin varlığı tespit edilmiştir.

Bununla beraber bazı yetişkinlerin ve ergenlik çağındaki çocukların çevresel faktörler sebebiyle utangaçlık davranışı sergiledikleri tespit edilmiştir (Handerson ve Zimbardo, 1998: 88).

Çevresel etmenlerden etkilenen çocukların en belirgin özellikleri ilk sosyalleştikleri çevreleri olan evlerinde ebeveynleriyle aralarındaki iletişimden kaynaklı sebeplerle yaşadıkları utangaçlık duygusudur. Bu tutum daha çok “otoriter ebeveynler”de görülmektedir. Bu tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarına değer vermediklerini, onları birey olarak kabul etmediklerini ve inisiyatif kullanmalarına izin vermedikleri için çocuklarının; utangaç, ürkek ve sosyal iletişim problemi yaşayan bireyler olabileceği vurgulanmıştır. Bununla beraber “aşırı koruyucu” tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarında da utangaçlık davranışını görmek mümkündür. Bu tutuma sahip ebeveynler çocuklarının her ihtiyacını kendileri karşıladıkları için, çocuğa kendini gerçekleştirebileceği imkanı sunmadıklarından çocukların kendilerine güvenleri oluşmaz ve tek başlarına kendilerini ifade etmekte çoğu zaman zorlanırlar. Ebeveynlerine ihtiyaç duyarlar (Kırkıncıoğlu, 2003; 18).

2.3.7.Çocuğun Mizacı ve Ebeveyn Tutumu Arasındaki İlişki

Son yıllarda ebeveyn çocuk arasındaki ilişki çift taraflı etkileşim süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu karşılıklı etkileşimle beraber okul öncesi dönemde olan çocukların ebeveynlerine veya bakım verenlerine karşı etki altında kalma oranları daha fazladır. Çocuğun kendini gerçekleştirme, sosyal ilişkilerini yönetebilmesi, yetkin bir birey olması okul öncesi dönemde ebeveyninin ona karşı sergilediği tutum ve davranışlar ışığında oluşacaktır (Maccoby, 2002: 39; Erkan, 2010: 128) ifade eder.

Ebeveynlerin sergilediği tutumlar içinde birçok etkeni barındırır. Bunlar; kültürel etkiler, ebeveynlerin yetiştirilme biçimleri, ebeveynler arasındaki ilişki, çocuğun yaşı, cinsiyeti, ailenin içinde bulunduğu sosyoekonomik durum gibi faktörler olarak nitelendirilmektedir (Çağdaş ve Seçer, 2005: 62).

Mizaç, bebekliğin ilk dönemlerinde gözlenebilen, duygusal ve davranışsal süreçlerinin bireysel farklılıkları olarak anlatılmıştır. Esasen biyolojik kökenli olmasının yanı sıra mizaç özelliklerinin çevreye göre de bir miktar değişebileceğini vurgulamaktadır. Mizacı; çekingenlik, uyumluluk, tepkisel yoğunluk, dikkat süresinin uzunluğu, uyarılma eşiği, ritmiklik boyutlarıyla ifade etmek mümkündür (Kristal, 2005: 54).

Ebeveyn tutumu ve çocuk mizacı arasında etkili iletişim olduğu görülmektedir. Bununla ilgili benzer mizaca sahip fakat ebeveyni tarafından farklı çocuk yetiştirme tutumu sergilenen çocukların sosyal davranışları incelendiğinde önemli farklar tespit edilmiştir (Coplan vd., 2009: 243).

Yapılan bir başka çalışmada da ebeveyn davranışının etkisinin çocuğun mizacına göre farklı etki ve tepki ortaya çıkaracağı vurgulanmıştır. Duyarlı mizaca sahip, çabucak üzülebilen veya hayal kırıklığı yaşayabilen hassas çocukların ebeveynlerinin katı, otoriter ve disiplinli olmaları, cezalandırıcı tutum sergilemeleri sonucu çocukta kızgınlık, kurallara karşı gelme düzeyinin arttığı tespit edilmiştir. Bu durum ve benzeri durumlar çocuğun mizacı ve ebeveyninin tutumu arasındaki ilişkiye göre şekillenen ve değişen durumlardır (Yoleri vd., 2017: 237).

2.3.8. Çocuğun Kişiliği ve Ebeveyn Tutumu Arasındaki İlişki

Bir insanın tüm ilgi, tutum, yetenek, dış görünüş, çevresel uyum ve konuşma tarzının süreklilik gösterdiği ahenkli bütün kişilik olarak nitelendirilmektedir (Baymur, 1985: 272).

Çocukta kişiliği oluşturan en temel faktörlerden biri de kuşkusuz ebeveyn tutumlarıdır. Ebeveyn tutumlarının çocuğun kişiliğine olan etkileri tutumsal olarak ele alınmıştır (Kaya, 1997: 195).

a) Demokratik Ebeveyn Tutumunun Çocuğun Kişiliğine Etkisi

İlişkileri sevgi ve saygı temeline dayanan varolan sorunlarını konuşarak çözüme kavuşturan ebeveynlerdir. Çocuğun duygu ve düşüncelerine saygı duyulan ve söz hakkı tanınan tutumdur. Bununla beraber çocuğun ilgi, yetenek ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulur. Çocuğun kendini gerçekleştirmesine ve bağımsızlığını kazanmasına destek olan aile tutumu olarak da ifade etmek mümkündür. Demokratik tutumla yetişen çocukların girişimciliğe açık, sorumluluk almaya müsait kendini gerçekleştirebilecek çocuklardır. Bu tür ailelerde çocuğa özgürlüğü belirli sınırlar içinde verilir. Çocuk bu sınırlar içerisinde özgürce verdiği kararların sorumluluğunu yine kendisi taşır (Yavuzer, 1995: 33).

b) Otoriter Ebeveyn Tutumunun Çocuğun Kişiliğine Etkisi

Otoriter ebeveyn tutumu; çocuğu sürekli baskı altında tutup kontrol eden, kuralcı ve baskıcı ebeveyn tutumu olarak tanımlanmaktadır.

Bu tutuma göre ebeveyn çocuğu disipline edebilmek için sıklıkla cezaya başvurur. Yine bu tutumu benimseyen ailelerde çocuğun duygu ve düşüncesi yok sayılarak söz hakkı tanınmaz. Aile ilişkileri gergindir. Gergin ortamda çocuk attığı her adımda tedirgin olur ve yanlış hatalı davranışta korkusu vardır. Bunun sebebi, yaptığı her yanlış ve hatanın cezalandırılacak olmasıdır. Otoriter tutumla yetiştirilen çocuklar bunalımlı, çekingen ve ürkek olarak yetişmekte, diğer bireylerle iletişim kurmakta zorluk çekmektedirler. Aynı zamanda bu tutumla yetişen çocuklarda aşağılık kompleksi ve isyankarlık görülebilmektedir (Yavuzer, 1995: 28; Kaya, 1997: 195).

Otoriter ebeveyn tutumuyla yetişen çocuklarda güven duygusu gelişmez. Aşırı baskıcı olan bu tutuma sahip ebeveynler baskı ve disiplinlerinden dolayı çocuklarını içe dönük, güvensiz, kinci ve saldırgan kişiliğe bürünen çocuklar olarak yetiştirirler. Bu tutumla yetişen çocuklarda suça meyillilik görülebilir. Okuldan, evden kaçma gibi durumlar söz konusu olabilir. Aynı zamanda sevgiden yoksun büyüyen çocukların dış otoriteye bağımlılık geliştirdiklerinden dolayı içe kapanıklardır. Söz konusu çocukların büyük ölçüde nörotik problemler ve iç çatışmalar yaşadığını vurgulanmaktadır (Whirter ve Acar, 1985: 35; Bilal, 1984: 82).

c) Aşırı Koruyucu Ebeveyn Tutumunun Çocuğun Kişiliğine Etkisi

“Helikopter ebeveynlik” olarak da isimlendirilebilecek bu tutumda ebeveyn aşırı özen ve kontrollü davranır. Çocuğun her istediği hemen yerine getirilir.

Ebeveynin bu tutumları çocukta özgüven eksikliğine sebep olabilirken aynı zamanda duygusal olarak da problemlili kişilik geliştirebilirler.

Bu yaklaşımı benimseyen ebeveynlerin çocuklarında öz denetim becerileri zayıftır. Çocuk herhangi bir yanlışlık yapacağı tedirginliği yaşarken fiziksel olarak aşırı titreme, korkma gibi davranışlar görülür. Kendine yetemeyeceği düşüncesi oluşur. Kişilik gelişimini gerçekleştirmede zorluk yaşar. Kendini tanımlayamaz, ifade edemez ve güven duyamaz. Ebeveynin çocuğun bağımsız kişiliğini geliştirmede çocuğa destek olması yaptığı hatalı davranışlara daha mesafeli olması çocuğun kişilik gelişimi açısından daha faydalı olacaktır. Bu tutumla yetişen çocukta aynı zamanda bencil tutum ve kişilik gelişir, herhangi bir gruba veya toplumsal ortama uyum sağlamada güçlük yaşar (Kaya, 1997: 196).

d) İzin Verici Ebeveyn Tutumunun Çocuğun Kişiliğine Etkisi

Çocuğun maddi manevi her türlü ihtiyacına karşı ilgisiz ve duyarsız sevgi ve saygıda da yetersiz ebeveynlerdir. Bu tür ailelerde kontrol yok denecek kadar azdır. Çocuğa sınır çizilmemiş doğru yanlış ifade edilmemiştir. Çocuk doğrusunu ve yanlışını kendi bulmaya çalışır. Tabii bu süreç gerek çocuk gerekse çevresi için tehlikeli bir hal alabilmektedir. Bu tutumu sergileyen ebeveynlerin ise kendi aralarında da bir iletişim kopukluğu söz konusudur. Eşler arası uyumsuzluk çok sık görülebilmektedir. Bu tür ebeveynler bir duruma karşı bazen aşırı sınırlayıcı olabilirken aynı duruma karşı başka bir sefer oldukça hoşgörülü yaklaşabilmektedir. Ebeveynlerinin bu tutumlarına karşılık çocuk doğru ve yanlış bilemez, iyi ve kötüyü ayırt edemez. Bu sebeple sağlıklı bir kişilik gelişimi oluşturamaz. Konuya ilişkin ebeveynlerin çocuklarının; kin, düşmanlık, endişe gibi duygulara kapılmasına aynı zamanda kişilik olarak; kavgacı, isyankâr, saldırgan, suça meyilli bireyler olarak hayata katılırlar. Büyürken kendini boşlukta hisseden bu çocuklar büyüdüklerinde de kendilerini yönlendiremedikleri gibi çevresine zararlı hale gelmektedir. Ruhsal rahatlama için madde kullanımı, sigara alkol tüketimi de bu çocuklarda görülmektedir (Şemin, 1979: 37).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Yapılan araştırmanın yöntemleri bu bölümde ele alınmaktadır. Araştırma modelinin ne olduğu, hangi yöntem ve tekniklerin kullanıldığı, araştırmanın evreni ve örnekleminin ne olduğu, ölçek ve veri toplama araçları, toplanan verilerin nasıl çözümlendiği gibi araştırma yöntemlerinin ele alınıp ayrıntılı olarak incelendiği bilgiler bu bölümde bulunmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Nicel araştırmalarda olgular somutlaştırılabilir, ölçülebilir, nesnel ve sayısal olarak ifade edilir. Bununla beraber araştırmada tarama metodu kullanılmıştır. Kullanılan tarama metodu, betimleyici bir yöntem olmanın yanı sıra sosyal bilimler için geliştirilmiş pozitivist deneysel araştırma metodudur (Neuman, 2011: 213).

3.2. Araştırmanın Evreni ve Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni İstanbul ilinde bulunan 3-6 yaş arası çocuğu olan annelerden oluşmaktadır. Araştırma katılımcılar tarafından gönüllülük esasıyla gerçekleşmiş olup, çalışma grubunu, İstanbul'da yaşayan 3-6 yaş arası çocuğa sahip toplam 220 ebeveyn oluşturmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma için, Aile Bilgi ve Sosyo-demografik Veri Formu, ÇKMÖ (Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği), BFKE (Beş Faktörlü Kişilik Envanteri) ve ETÖ (Ebeveyn Tutum Ölçeği) olarak toplam dört veri toplama aracı kullanılmıştır.

3.3.1. Aile Bilgi ve Sosyo-demografik Veri Formu

Araştırmada kullanılan veri formu araştırmacı tarafından geliştirilmiş olup, katılımcılara ait sosyo-demografik bilgiler elde edilmiştir. Ebeveyn olarak çalıştığımız annelerin doldurduğu bu formda; ebeveynin yaşı, eğitim durumu, mesleği ve aylık geliri bilgilerine ulaşırken, çocuklar hakkında da yaşı, cinsiyeti ve kardeş sayısı bilgilerine ulaşılmıştır. Form EK 2 de verilmiştir.

3.3.2. Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE) Kısa Formu

Beş Faktörlü Kişilik Envanteri (BFKE) Kısa Formu Benet-Martinez ile John (1998) tarafından geliştirilmiştir. Somer, Korkmaz ve Tatar (2000) tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yapı geçerliğini incelemek için faktör analizi ve varimax döndürme işlemi yapılmıştır. Envanter toplam 44 likert türü maddeden oluşmaktadır. Likert tipte olan bu envanter; 1 “hiç katılmıyorum”, 2 “katılmıyorum”, 3 “kararsızım”, 4 “katılıyorum”, 5 “tamamen katılıyorum” şeklinde cevap niteliği sunarak katılımcıdan bu şıklardan çocuğunun kişiliğine en uygun olanını seçmesini istemektedir.

Ölçek, dışadönüklük, uyumluluk, öz-disiplin, duygusal tutarsızlık, gelişime açıklık olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Dışadönüklük boyutu; çocuğun sosyal ilişkilerindeki yaklaşımları ele alır. Bu alt boyutta alınan yüksek puan çocuğun dışadönük olduğunu, düşük puan ise çocuğun içedönük olduğunu ifade eder. Ölçeğin 1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36. maddeleri dışadönüklük alt boyutunu oluşturur.

Dokuz maddeden oluşan uyumluluk boyutunun maddeleri; 2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37 ve 42’dir. Uyumluluk alt boyutu çocuğun içinde bulunduğu ortama elverişli hareket edip etmemesi, ılımlı olup olmaması, iş birliğine yatkınlık düzeyi gibi faktörleri ölçmektedir. Alınan yüksek puan çocuğun uyumlu ve ılımlı olduğunu ifade eder.

Öz-disiplin alt boyutu düzenli ve disiplinli olmayı ifade eder. Çocuğun iç disiplinini sağlayıp sağlamadığını anlamlandıran bir ölçektir. Ölçeğin maddeleri; 3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38, 43 olmak üzere 9 maddedir.

Dördüncü alt boyut olan duygusal tutarsızlığın; ; 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39 olmak üzere 8 maddesi vardır. Duygusal tutarsızlık çocuğun duygu durum dengesini ifade eder. Ani gerginlikleri, hassasiyetleri, strese karşı mücadelesi, güçlükler karşısındaki direnci ölçer. Yüksek olması telaş ve stresli olmasını, düşük olması duygusal olarak daha rahat olmasını ifade eder.

Son ve beşinci alt boyut olan gelişime açıklık, analitik düşünebilen, gelişime ve yeniliğe açık olan, yaratıcı ve duyarlılığı ifade eder. Gelişime açıklık boyutunun yüksek olması saydığımız özelliklerin çocukta bulunması anlamına gelirken, tam tersi özelliklerin bulunması da söz konusu çocuğun düşük puan alıp gelişime kapalı olduğunu göstermektedir. Gelişime açıklık; 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 41, 44 olmak üzere toplam 10 maddeden oluşmaktadır.

Beş Faktör Kişilik Envanteri(BFKE) Kısa Formu dışadönüklük alt boyutuna ilişkin Cronbach alfa değeri, dışadönük için, .77, uyumluluk için, .70, öz-disiplin için, .78, duygusal tutarsızlık, .79 ve gelişime açıklık, .76 şeklindedir (Schmitt ve ark., 2007). Yapılan araştırmada Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE) Kısa Formu'nun tüm maddelerini kapsayan Cronbach alfa değeri, .61 çıkmıştır.

Çocukların kişiliğini analiz etmek için kullanılan Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE) Kısa Formu EK 5 de paylaşılmıştır.

3.3.3. Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği (ÇKMÖ)

Oberklaid, Prior ve Sanson tarafından 1989 yılında çocuk mizacını ölçek amacıyla geliştirilmiştir. Yağmurlu ve Sanson tarafından 2004 yılında Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçekte 30 soru bulunmaktadır. Ölçek soruları altılı likert tipi olup bu sorular, 1 “hiçbir zaman”, 2 “sık değil”, 3 “değişken/genelde olmaz”, 4 “değişken/genelde olur”, 5 “sık sık”, 6 “her zaman” şeklinde oluşturulmuştur. Katılımcılardan bu seçeneklerden çocuklarına en uygun olanını seçerek anketi doldurmaları istenmiştir.

Bu ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır; tepkisellik, sebatkarlık, sıcakkanlılık ve ritmiklik. Tepkisellik boyutu; çocuğun herhangi bir uyarıcıya karşı verdiği veya vermeye hazır olduğu tepki durumunu açıklarken, sebatkarlık boyutunda; çocuğun herhangi bir çalışma üzerinde dikkatini yoğunlaştırabilmesini ölçer. Sıcakkanlılık boyutu ise; çocuğun daha önce rastlamadığı yeni ortama veya karşılaştığı yeni insanlara karşı tutumunu ölçerken, ritmiklik boyutu ise; çocuğun fiziki düzen ve ihtiyaçlarının zaman içerisindeki düzenini ölçer.

Ölçeğin tepkisellik boyutu; 7, 8, 11, 16, 19, 20, 24, 25, 29. maddelerle 9 madde olarak incelenmiştir. Tepkisellik alt boyutunun 8 numaralı maddesi ters maddedir. Bu sebeple ters puanlama yapılmıştır.

Sebatkarlık boyutu; 2, 5, 10, 12, 23, 27, 30. madde olmak üzere toplam 7 madde olarak ölçülmüştür. Bu alt boyutta 23. Madde ters madde olduğundan ters puanlamayla hesaplanmıştır.

Sıcakkanlılık boyutu; 1, 4, 13, 15, 18, 21, 28. maddeler olmak üzere toplam 7 maddeden oluşmaktadır. 1, 4, ve 28. maddeler ters puanlamayla hesaplanmıştır.

Ritmiklik boyutu; 3, 6, 9, 14, 17, 22, 26. maddelerden oluşmaktadır. 14, 17 ve 22 numaralı maddeler ters madde olarak hesaplanmıştır.

Her alt boyut için (tepkisellik, sebatkarlık, sıcakkanlılık ve ritmiklik) alınan yüksek puan, çocuğun o alt boyuta karşı yüksek, alınan düşük puan ise yine çocuğun o alt boyuta karşı düşük gelişim gösterdiğine işaret etmektedir(Yağmurlu ve Sanson, 2009).

Araştırmada (ÇKMÖ)Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği'nin tepkisellik alt boyutu için Cronbach alfa değeri .78, sebatkarlık için, .74, sıcakkanlılık için, .76, ritmiklik için, .64 ve tüm maddeleri kapsayan toplam Cronbach alfa değeri .57 olarak bulunmuştur.

Çocukların mizaç özelliklerinin analizi için yapılan bu ölçeğin bir örneği EK 3 de verilmiştir.

3.3.4. Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

Karabulut Demir ile Şendil (2008)'in geliştirmiş olduğu Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ), ebeveynlerin çocuklarına karşı olan tutumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. 46 madde şeklinde olan bu ölçeğin beşli likert tipi (1 “her zaman böyledir”, 2 “çoğu zaman böyledir”, 3 “bazen böyledir”, 4 “nadiren böyledir” 5 “hiçbir zaman böyle değildir”) olarak uygulanmaktadır. Dört alt boyuttan oluşmaktadır:

Demokratik boyut; çocuğunun bireyselliğini kabul eden, ona hayata dair fırsatlar veren, bağımsızlığını kabul eden, fikirlerine saygı duyan ebeveyn boyutudur. 2, 5, 6, 7, 10, 13, 14, 15, 18, 20, 23, 25, 29, 36, 37, 38, 42 maddeler demokratiklik alt boyutunu ölçmektedir.

Otoriter boyut; çocuğunun bağımsızlığını kabul etmeyen, çocuğunun sahibi olduğu anlayışını benimseyen, baskıcı, fiziksel ve sözel cezaları kullanan, itaati seven ebeveyn boyutudur. 3, 9, 11, 19, 26, 27, 32, 35, 39, 40, 45 şeklinde 11 maddeyle ölçülür.

Aşırı koruyucu boyut; çocuğunu fanusta büyütmeye çalışan, çocuğunun ihtiyacından fazlasını karşılayan, aşırı kontrolcü ebeveyn boyutudur. Dokuz maddedir (4, 8, 12, 16, 21, 22, 28, 41, 46).

İzin verici boyut; çocuğuna fazlaca tolerans tanıyan, şımarık yetişen çocuğun ebeveyni boyutudur. 1, 17, 24, 30, 31, 33, 34, 43, 44 numaraları maddeler izin verici boyutu ölçen maddelerdir.

Araştırma sonucu, Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) demokratiklik alt boyutunun Cronbach alfa değeri, .84, otoriter alt boyutunun değeri, .84, aşırı koruyucu boyut, .80 ve izin verici boyut, 68 olarak bulunmuştur.

Yapılan araştırmada Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)'nin tüm maddelerini kapsayan Cronbach alfa değeri, .77 çıkmıştır.

Ebeveynin çocuğuna karşı tutumunu incelemek amacıyla kullanılan Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) EK 4 de paylaşılmıştır.

3.4.Verilerin Toplanması

Aile Bilgi ve Sosyo-demografik Veri Formu, Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKE) Kısa Formu, Çocuklar için Kısa Mizaç Ölçeği (ÇKMÖ), Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) ebeveynler tarafından doldurulmuştur.

Veri toplama araçları ebeveynlere elektronik ortamda sunulmuştur. Daha sonra elektronik ortamda toplanan veriler SPSS paket programında analiz edilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Veriler SPSS paket programında analiz edilmiştir. Veriler çözümlenirken aritmetik ortalama, standart sapma, minimum maksimum değerler, frekans , yüzde gibi tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Ölçkelerin güvenilirlik analizi için Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Verilerin analizinde iki ve daha fazla karşılaştırmalarda ANOVA (tek yönlü varyans analizi), bağımsız iki grubu incelerken bağımsız örneklem t testi kullanılmıştır. Gruplararası yapılan testlerde ortaya çıkan farkın nereden kaynaklandığını ortaya koymak için Bonferroni testi uygulanmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde verilerin istatistiksel analizlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Demografik Bilgiler

Tablo 4.1: Çocuk Kişilik Özelliklerinin Demografik Dağılımları

BFKE Alt Boyutları	N	Ortalama	SS
Dışadönüklük	220	3.58	.35
Uyumluluk	220	3.26	.31
Öz-disiplin	220	3.28	.32
Duygusal Tutarsızlık	220	2.93	.43
Gelişime Açıklık	220	3.67	.41
Toplam	220	3.36	.23

Tablo 4.1 de çocuk kişilik özelliklerinin demografik dağılımları verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre çocukların kişilik özellikleri için en yüksek ortalamayı gelişime açıklık alırken, en düşük ortalamayı duygusal tutarsızlık almıştır.

Tablo 4.2: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Cinsiyetlerine Göre Analizi

BFKE	Gruplar	N	X	Ss	sd	t	p
Dışadönüklük	Kız	122	3.58	.37	218	.333	.740
	Erkek	98	3.59	.34			
Uyumluluk	Kız	122	3.27	.29	218	.149	.882
	Erkek	98	3.26	.34			
Öz-disiplin	Kız	122	3.27	.28	218	.835	.405
	Erkek	98	3.31	.36			
Duygusal Tutarsızlık	Kız	122	2.91	.40	218	.660	.510
	Erkek	98	2.96	.47			

Gelişime Açıklık	Kız	122	3.69	.38	218	.247	.805
	Erkek	98	3.67	.45			
Toplam	Kız	122	3.36	.22	218	.407	.684
	Erkek	98	3.37	.25			

*p< .05.

4.2 de çocuk kişisel özelliklerinin cinsiyete göre karşılaştırılması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar kullanılarak çocukların kişilikleriyle cinsiyetleri arasında yapılan t-testi analizinde, çocukların cinsiyetiyle ilişkili olarak, beş alt boyut incelenmiştir. Buna göre, dışadönüklük alt boyutuyla cinsiyet değişkeni karşılaştırıldığında kız çocukları ve erkek çocukları arasında anlamlı yönde fark olmadığı görülmüştür ($t = 0.333$, $p > .05$). Ortalamalarına bakıldığında ise çok düşük bir oranla kız çocuklarının erkek çocuklarına göre daha dışadönük olduğu kanısına varılmıştır.

Çocukların kişilik özelliklerinin alt boyutlarına bakıldığında uyumluluk alt boyutuna göre, kız çocukları ve erkek çocukları arasında anlamlı bir farka saptanmamıştır ($t=0.738$, $p>.05$). Fakat ortalamaya bakıldığında ise erkek çocuklarının daha uyumlu olduğu görülmüştür. Çocukların kişilik özelliklerinden öz-disiplin alt boyutuyla cinsiyet değişkeni karşılaştırıldığında anlamlı bir fark bulunmamakla beraber ($t = 0.835$, $p > .05$) erkek çocuklarının öz-disiplinin kız çocuklarına göre 0.04 oranıyla daha başarılı olduğu sonucu elde edilmiştir.

Çocukların kişilik özelliklerinden duygusal tutarsızlık ($t = 0.660$, $p > .05$) ve gelişime açıklık ($t = 0.247$, $p > .05$) alt boyutlarının cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir fark yoktur.

Çocukların kişilik özelliklerinden alt boyutlarıyla çocukların cinsiyetleri arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla yapılan t testi analizi sonucu, toplam verilere bakıldığında da anlamlı bir fark görülmemiştir ($t=0.407$, $p>.05$). Bununla beraber çok düşük ortalamalarla genel olarak erkek çocuklarının kız çocuklarına oranla daha baskın kişilik sergilediği görülmektedir.

Tablo 4.3: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Kardeş Sayısına Göre Analizi

Ölçek	Grup	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dışadönüklük	Gruplar Arası	.128	4	.043	0.336	.799	
	Gruplar İçi	27.327	216	.127			
	Toplam	27.445	220				
Uyumluluk	Gruplar Arası	.159	4	.053	.541	.655	
	Gruplar İçi	21.164	216	.098			
	Toplam	21.323	220				
Öz-disiplin	Gruplar Arası	.301	4	.100	1.001	.393	
	Gruplar İçi	21.617	216	.100			
	Toplam	21.918	220				
Duygusal Tutarsızlık	Gruplar Arası	.069	4	.023	.123	.946	
	Gruplar İçi	40.539	216	.188			
	Toplam	40.608	220				
Gelişime Açıklık	Gruplar Arası	1.736	4	.579	3.549	.015*	0-2
	Gruplar İçi	35.208	216	.163			
	Toplam	36.944	220				
Toplam	Gruplar Arası	.230	4	.077	1.434	.234	
	Gruplar İçi	11.566	216	.053			
	Toplam	11.786	220				

*p< .05.

Tablo 4.3 de çocukların kişilik özelliklerinin kardeş sayısına göre analizine yer verilmiştir. Çocukların kardeş sayısı faktörünün Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testiyle incelenen kişilik özelliklerinin beş alt boyutu ve toplam puanları sonucuna göre; dışadönüklük [F(4, 216) = 0.336, p = 0.799], uyumluluk [F(4, 216) = 0.541, p = 0.655], öz-disiplin [F(4, 216) = 1.001, p = 0.393], duygusal tutarsızlık [F(4, 216) = 0.123, p = 0.946], toplam [F(4, 216) = 1.434, p = 0.234] olarak anlamlı bir farka saptanmazken, gelişime açıklık [F(4, 216) = 3.549, p = 0.015] alt boyutunda anlamlı bir fark elde edilmiştir. Bu anlamlı farkı tespit etmek için kişilik özellikleri ve kardeş sayısı arasında Bonferroni testi uygulanmıştır.

Tablo 4.4: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Kardeş Sayısına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi

Ölçek	Gruplar	N	X	Ss
Dışadönüklük	Kardeş yok	62	3.60	.34
	1 kardeş	104	3.56	.37
	2 kardeş	47	3.60	.34
	3 kardeş	7	3.61	.25
	Toplam	220	3.58	.35
Uyumluluk	Kardeş yok	62	3.26	.35
	1 kardeş	104	3.29	.30
	2 kardeş	47	3.23	.30
	3 kardeş	7	3.17	.26
	Toplam	220	3.26	.31
Öz-disiplin	Kardeş yok	62	3.34	.37
	1 kardeş	104	3.28	.30
	2 kardeş	47	3.25	.27
	3 kardeş	7	3.22	.30

	Toplam	220	3.29	.32
Duygusal Tutarsızlık	Kardeş yok	62	2.94	.43
	1 kardeş	104	2.94	.43
	2 kardeş	47	2.94	.47
	3 kardeş	7	2.84	.12
	Toplam	220	2.94	.43
Gelişime Açıklık	Kardeş yok	62	3.78	.40
	1 kardeş	104	3.69	.41
	2 kardeş	47	3.55	.37
	3 kardeş	7	3.46	.46
	Toplam	220	3.68	.41
Toplam	Kardeş yok	62	3.40	.24
	1 kardeş	104	3.36	.24
	2 kardeş	47	3.32	.22
	3 kardeş	7	3.27	.13
	Toplam	220	3.36	.23

*p< .05.

Tablo 4.4 de çocukların kişilik özelliklerinin kardeş sayısına göre anlamlılığı üzerine analizine yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre 2 kardeş olanların kardeşi olmayanlara göre kişilik özelliklerinin gelişime açıklık alt boyutunun daha düşük olduğu görülmüştür(p<0.05). Elde edilen diğer verilerde anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tablo 4.5: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Yaşlarına Göre Analizi

Ölçek	Grup	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Dışadönüklük	Gruplar Arası	.115	4	.038			
	Gruplar İçi	27.340	216	.127	0.302	.824	
	Toplam	27.455	220				
Uyumluluk	Gruplar Arası	.165	4	.055			
	Gruplar İçi	21.158	216	.098	.562	.641	
	Toplam	21.323	220				
Öz-disiplin	Gruplar Arası	1.025	4	.342			
	Gruplar İçi	20.893	216	.097	1.531	.016*	3y-6y
	Toplam	21.918	220				
Duygusal Tutarsızlık	Gruplar Arası	.141	4	.047			
	Gruplar İçi	40.467	216	.187	.251	.861	
	Toplam	40.608	220				
Gelişime Açıklık	Gruplar Arası	.205	4	.068			
	Gruplar İçi	36.739	216	.170	.402	.752	
	Toplam	36.944	220				

Toplam	Gruplar Arası	.067	4	.022		
	Gruplar İçi	11.719	216	.054	.409	.746
	Toplam	11.786	220			

*p< .05.

Tablo 4.5 de çocukların kişilik özelliklerinin yaşlarına göre analizine yer verilmiştir. Yaş faktörünün Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testiyle incelenen, çocukların kişilik özelliklerinin beş alt boyutu ve toplam puanları neticesine göre; dışadönüklük [F(4, 216) = 0.302, p = 0.824] alt boyutu için anlamlı bir farka saptanmadığı gibi, uyumluluk [F(4, 216) = 0.562, p = 0.641], duygusal tutarsızlık [F(4, 216) = 0.251, p = 0.861], gelişime açıklık [F(4, 216) = 0.402, p = 0.752] alt değerlerinde ve toplam [F(4, 216) = 0.409, p = 0.746] değerinde de anlamlı bir sonuca rastlanmamıştır. Bununla beraber öz-disiplin [F(4, 216) = 1.531, p = 0.016] alt boyutunda anlamlı bir farka rastlanmıştır.

Tablo 4.6: Çocukların Kişilik Özelliklerinin Yaşlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi

Ölçek	Gruplar	N	X	Ss
Dışadönüklük	3 yaş	38	3.60	.33
	4 yaş	46	3.61	.32
	5 yaş	55	3.57	.33
	6 yaş	81	3.56	.40
	Toplam	220	3.58	.35
Uyumluluk	3 yaş	38	3.25	.28
	4 yaş	46	3.22	.37
	5 yaş	55	3.25	.28
	6 yaş	81	3.29	.31
	Toplam	220	3.26	.31
	3 yaş	38	3.17	.31

	4 yaş	46	3.27	.41
	5 yaş	55	3.26	.24
Öz-disiplin	6 yaş	81	3.36	.29
	Toplam	220	3.28	.32
<hr/>				
	3 yaş	38	2.89	.35
	4 yaş	46	2.98	.39
Duygusal Tutarsızlık	5 yaş	55	2.94	.49
	6 yaş	81	2.93	.45
	Toplam	220	2.94	.43
<hr/>				
	3 yaş	38	3.65	.45
	4 yaş	46	3.66	.34
Gelişime Açıklık	5 yaş	55	3.73	.44
	6 yaş	81	3.67	.41
	Toplam	220	3.68	.41
<hr/>				
	3 yaş	38	3.33	.23
	4 yaş	46	3.36	.26
	5 yaş	55	3.37	.20
Toplam	6 yaş	81	3.38	.24
	Toplam	220	3.36	.23

*p< .05.

Tablo 4.6 da çocukların kişilik özelliklerinin yaşlarına göre anlamlılığı üzerine analizine yer verilmiştir. Test sonucuna göre, 3 yaşında ve 6 yaşındaki çocukların kişilik özelliklerinin öz-disiplin alt boyutu incelendiğinde 6 yaşındaki çocukların öz-disiplininin 3 yaşındaki çocuklara göre daha düşük olduğu görülmüştür($p<0.05$). Bununla birlikte elde edilen diğer verilerde anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tablo 4.7: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Demografik Dağılımları

Mizaç Alt Boyutları	N	Ortalama	SS
Tepkisellik	220	2.92	.88
Sebatkarlık	220	3.70	.91
Sıcakkanlılık	220	3.81	.95
Ritmiklik	220	4.22	.79
Toplam	220	3.61	.40

Tablo 4.7 de çocuk mizaç özelliklerinin demografik dağılımı verilmiştir. Bu sonuçlara göre çocukların mizaçlarında en yüksek ortalamayı ritmiklik alırken, en düşük ortalamayı tepkisellik almıştır.

Tablo 4.8: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Cinsiyete Göre Analizi

Mizaç	Gruplar	N	X	Ss	sd	t	p
Tepkisellik	Kız	122	2.84	.82	218	1.595	.112
	Erkek	98	3.03	.94			
Sebatkarlık	Kız	122	3.72	.95	218	.298	.766
	Erkek	98	3.69	.88			
Sıcakkanlılık	Kız	122	3.79	.94	218	.407	.684

	Erkek	98	3.85	.97			
Ritmiklik	Kız	122	4.19	.77	218	.738	.461
	Erkek	98	4.27	.81			
Toplam	Kız	122	3.58	.44	218	1.462	.145
	Erkek	98	3.66	.34			

* $p < .05$.

Tablo 4.8 de çocuk mizaç özelliklerinin cinsiyete göre analizi verilmiştir. Elde edilen sonuçlara veri sonuçlarda tepkisellik alt boyutuna göre, kız çocukları ve erkek çocukları arasında anlamlı fark görülmemiştir ($t=1.595$, $p > .05$).

Ortalama olarak bakıldığında ise erkek çocuklarının kız çocuklarına oranla daha tepkisel olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre anlamlı bir fark olmadığını görmüş olsak da erkek çocuklarının daha tepkisel olduğunu ifade etmek yerinde bir söylem olacaktır.

Çocukların mizacının sebatkarlık alt boyutuna bakıldığında, kız çocukları ve erkek çocukları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($t=0.298$, $p > .05$). Ortalama olarak bakıldığında ciddi bir fark görülmemekle beraber kız çocuklarının yaptıkları eylemlerde erkek çocuklarına oranla daha sebatkardır.

Çocuk mizacının sıcakkanlılık alt boyutuna göre, iki cinsiyet arasında anlamlı bir fark görülmemiştir ($t=0.407$, $p > .05$). Bununla beraber ortalamalarına bakıldığında 0.06'lık bir oranla erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha sıcakkanlı olduğu görülmektedir. Çocuk mizaçlarının ritmiklik alt boyutuna göre, kız çocukları ve erkek çocuklarının arasında anlamlı bir farka saptanmamıştır ($t=0.738$, $p > .05$).

Araştırmaya göre yine ortalamalarına bakıldığında anlamlı bir fark olmamakla beraber 0.04'lük bir farkla erkeklerin ritmik olarak daha kabiliyetli olduğu görülmektedir.

Çocukların mizacının alt boyutlarıyla cinsiyet arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklemeler için yapılan t-testi analizi sonucu, totalde elde edilmiş olan verilere bakıldığında da anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($t=1.462$, $p > .05$). Bununla beraber çok düşük bir ortalama ile erkek çocuklarının kız çocuklarına oranla daha baskın özellikler sergilediği görülmektedir.

Tablo 4.9: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Kardeş Sayısına Göre Analizi

Ölçek	Grup	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Tepkisellik	Gruplar Arası	3.437	4	1.146			
	Gruplar İçi	164.943	216	.764	1.500	.215	
	Toplam	168.380	220				
Sebatkarlık	Gruplar Arası	.796	4	.265			
	Gruplar İçi	182.641	216	.846	.314	.815	
	Toplam	183.438	220				
Sıcakkanlılık	Gruplar Arası	1.527	4	.509			
	Gruplar İçi	197.350	216	.914	.577	.644	
	Toplam	198.877	220				
Ritmiklik	Gruplar Arası	.118	4	.039			
	Gruplar İçi	135.382	216	.627	.063	.979	
	Toplam	135.501	220				
Toplam	Gruplar Arası	.590	4	.197			
	Gruplar İçi	34.129	216	.158	1.245	.294	
	Toplam	34.720	220				

*p < .05.

Tablo 4.9da çocuk mizaç özelliklerinin kardeş sayısına göre analizi verilmiştir. Kardeş sayısı faktörüne göre, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testiyle analiz edilen çocuk mizacının sonucuna göre tepkisellik alt boyutuna bakıldığında anlamlı bir fark görülmemiştir [F(4, 216) = 1.500, p = 0.215]. Çocuk mizacının sebatkarlık [F(4, 216) = 0.314, p = 0.815], sıcakkanlılık [F(4, 216) = 0.577, p = 0.644] ve ritmiklik [F(4, 216) = 0.063, p = 0.979] alt boyutlarıyla kardeş sayısı faktörü karşılaştırıldığında anlamlı bir farka saptanmamıştır.

Tablo 4.10: Çocukların Mizaç Özelliklerinin Kardeş Sayısına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi

Ölçek	Gruplar	N	X	Ss
Tepkisellik	Kardeş yok	62	3.01	.95
	1 kardeş	104	2.99	.86
	2 kardeş	47	2.70	.81
	3 kardeş	7	2.81	.63
	Toplam	220	2.93	.88
Sebatkarlık	Kardeş yok	62	3.26	.35
	1 kardeş	104	3.29	.30
	2 kardeş	47	3.23	.30
	3 kardeş	7	3.17	.26
	Toplam	220	3.26	.31
	Kardeş yok	62	3.34	.37
	1 kardeş	104	3.28	.30
	2 kardeş	47	3.25	.27
	3 kardeş	7	3.22	.30

Sıcakkanlılık		Toplam	220	3.29	.32
		Kardeş yok	62	2.94	.43
		1 kardeş	104	2.94	.43
Ritmiklik		2 kardeş	47	2.94	.47
		3 kardeş	7	2.84	.12
		Toplam	220	2.94	.43
		Kardeş yok	62	3.40	.24
		1 kardeş	104	3.36	.24
Toplam		2 kardeş	47	3.32	.22
		3 kardeş	7	3.27	.13
		Toplam	220	3.36	.23

*p< .05.

Tablo 4.10 da çocukların mizaç özelliklerinin kardeş sayılarına göre analizine yer verilmiştir. Elde edilen sonuçta anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tablo 4.11: Çocuk Mizaç Özelliklerinin Yaşlarına Göre Analizi

Ölçek	Grup	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Tepkisellik	Gruplar Arası	2.442	4	.814			
	Gruplar İçi	165.938	216	.768	1.060	.367	
	Toplam	168.380	220				

Sebatkarlık	Gruplar Arası	2.343	4	.781		
	Gruplar İçi	181.095	216	.838	.931	.426
	Toplam	183.438	220			
Sıcakkanlılık	Gruplar Arası	1.858	4	.619		
	Gruplar İçi	197.019	216	.912	.679	.566
	Toplam	198.877	220			
Ritmiklik	Gruplar Arası	2.786	4	.929		
	Gruplar İçi	132.715	216	.614	1.511	.212
	Toplam	135.501	220			
Toplam	Gruplar Arası	.490	4	.163		
	Gruplar İçi	34.230	216	.158	1.030	.380
	Toplam	34.720	220			

*p< .05.

Tablo 4.11 de çocuk mizaç özelliklerinin yaşlarına göre analizine yer verilmiştir. Yaş faktörüne göre, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testiyle analiz edilen mizacın sonucuna göre tepkisellik alt boyutuna bakıldığında anlamlı bir fark görülmemiştir [F(4, 216) = 1.060, p = 0.367].

Aynı şekilde analiz edilen mizacın, sebatkarlık [F(4, 216) = 0.931, p = 0.426], sıcakkanlılık [F(4, 216) = 0.679, p = 0.566] ve ritmiklik [F(4, 216) = 1.511, p = 0.380] alt boyutlarıyla yaş faktörü karşılaştırıldığında anlamlı bir farka saptanmamıştır.

Tablo 4.12: Çocukların Mizaç Özelliklerinin Yaşlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi

Ölçek	Gruplar	N	X	Ss
-------	---------	---	---	----

Tepkisellik	3 yaş	38	3.04	.79
	4 yaş	46	3.06	.87
	5 yaş	55	2.91	.94
	6 yaş	81	2.81	.88
	Toplam	220	2.93	.88
Sebatkarlık	3 yaş	38	3.51	.86
	4 yaş	46	3.73	.92
	5 yaş	55	3.83	.92
	6 yaş	81	3.71	.93
	Toplam	220	3.71	.92
Sıcakkanlılık	3 yaş	38	3.95	.96
	4 yaş	46	3.66	.88
	5 yaş	55	3.82	.97
	6 yaş	81	3.84	.98
	Toplam	220	3.82	.95
Ritmiklik	3 yaş	38	4.18	.81
	4 yaş	46	4.35	.79
	5 yaş	55	4.34	.75
	6 yaş	81	4.10	.79
	Toplam	220	4.23	.79

	3 yaş	38	3.63	.47
	4 yaş	46	3.66	.38
Toplam	5 yaş	55	3.67	.38
	6 yaş	81	3.56	.38
	Toplam	220	3.62	.40

*p< .05.

Tablo 4.12 de çocukların mizaç özelliklerinin yaşlarına göre analizine yer verilmiştir. Elde edilen sonuçta anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tablo 4.13: Ebeveyn Tutumlarının Demografik Dağılımları

Ebeveyn Tutumunun Alt Boyutları	N	Ortalama	SS
Demokratik	220	1.64	.42
Otoriter	220	4.14	.54
Aşırı Koruyucu	220	2.31	.69
İzin Verici	220	3.77	.52
Toplam	220	2.79	.27

4.13 de ebeveyn tutumlarının demografik dağılımları verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ebeveyn tutumlarından en yüksek ortalamayı otoriter tutum alırken, en düşük ortalamayı demokratik tutum almıştır.

Tablo 4.14: Ebeveyn Tutumlarının Yaşlarına Göre Analizi

Ölçek	Grup	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
	Gruplar Arası	.952	4	.238			
Demokratik	Gruplar İçi	37.508	216	.174	1.364	.247	
	Toplam	38.460	220				

Otoriter	Gruplar Arası	.427	4	.107		
	Gruplar İçi	64.109	216	.298	.358	.838
	Toplam	64.536	220			
Aşırı Koruyucu	Gruplar Arası	2.860	4	.715		
	Gruplar İçi	102.532	216	.477	1.499	.203
	Toplam	105.392	220			
İzin Verici	Gruplar Arası	.573	4	.143		
	Gruplar İçi	58.942	216	.274	.523	.719
	Toplam	59.516	220			
Toplam	Gruplar Arası	.490	4	.142		
	Gruplar İçi	34.230	216	.073	1.951	.103
	Toplam	34.720	220			

*p< .05.

Tablo 4.14 de ebeveyn tutumlarının yaşlarına göre analizi verilmiştir. Yaş faktörünün Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testiyle incelenen ebeveyn tutumlarının dört alt boyutu ve toplam puanları neticesine göre; demokratik [F(4, 216) = 1.364, p = 0.247] alt boyutunda anlamlı bir fark görülmediği gibi, otoriter [F(4, 216) = 0.358, p = 0.838], aşırı koruyucu [F(4, 216) = 1.499, p = 0.203], izin verici [F(4, 216) = 0.523, p = 0.719] alt değerlerinde ve toplam [F(4, 216) = 1.951, p = 0.103] değerinde de anlamlı bir sonuca rastlanmamıştır.

Tablo 4.15: Ebeveyn Tutumlarının Yaşlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi

Ölçek	Gruplar	N	X	Ss
Demokratik	20-25 yaş	10	1.54	.38
	26-30 yaş	60	1.60	.37
	31-35 yaş	74	1.60	.41

	35-40 yaş	47	1.74	.46
	40-45 yaş	29	1.73	.46
	Toplam	220	1.65	.42
Otoriter	20-25 yaş	10	4.17	.46
	26-30 yaş	60	4.13	.65
	31-35 yaş	74	4.16	.54
	35-40 yaş	47	4.08	.47
	40-45 yaş	29	4.23	.46
	Toplam	220	4.15	.54
Aşırı Koruyucu	20-25 yaş	10	2.04	.75
	26-30 yaş	60	2.21	.64
	31-35 yaş	74	2.36	.69
	35-40 yaş	47	2.29	.64
	40-45 yaş	29	2.53	.83
	Toplam	220	2.31	.69
İzin Verici	20-25 yaş	10	3.58	.42
	26-30 yaş	60	3.76	.55
	31-35 yaş	74	3.81	.53
	35-40 yaş	47	3.75	.52
	40-45 yaş	29	3.82	.48

	Toplam	220	3.77	.52
Toplam	20-25 yaş	10	2.67	.20
	26-30 yaş	60	2.75	.30
	31-35 yaş	74	2.80	.28
	35-40 yaş	47	2.80	.20
	40-45 yaş	29	2.90	.29
	Toplam	220	2.79	.27

*p< .05.

Tablo 4.15 de ebeveyn tutumlarının yaşlarına göre anlamlılığı üzerine analizine yer verilmiştir. Elde edilen sonuçta anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Tablo 4.16: Ebeveyn Tutumlarının Eğitim Durumlarına Göre Analizi

Ölçek	Grup	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Demokratik	Gruplar Arası	.201	4	.050			
	Gruplar İçi	38.258	216	.178	.283	.889	
	Toplam	38.460	220				
Otoriter	Gruplar Arası	1.859	4	.465			
	Gruplar İçi	62.678	216	.292	1.594	.177	
	Toplam	64.536	220				
Aşırı Koruyucu	Gruplar Arası	13.493	4	3.373			İ-Ü O-Ü
	Gruplar İçi	91.899	216	.427	7.892	.000*	İ-YL
	Toplam	105.392	220				O-YL

	Gruplar Arası	5.068	4	1.267			İ-O İ-Ü
İzin Verici	Gruplar İçi	54.448	216	.253	5.003	.001*	İ-YL
	Toplam	59.516	220				
	Gruplar Arası	.549	4	.137			
Toplam	Gruplar İçi	15.624	216	.073	1.889	.114	
	Toplam	16.173	220				

*p< .05.

Tablo 4.16 da ebeveyn tutumlarının eğitim durumlarına göre analizine yer verilmiştir. Eğitim durumlarına göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testiyle incelenen ebeveyn tutumlarının dört alt boyutu ve toplam puanları neticesine göre; demokratik [F(4, 216) =0.283, p = 0.889] alt boyutunda anlamlı bir fark görülmediği gibi, otoriter [F(4, 216) = 1.594, p = 0.177] alt boyutu ve toplam [F(4, 216) = 1.889, p = 0.114] puanları açısından anlamlı bir fark görülmemiştir. Bununla beraber aşırı koruyucu [F(4, 216) = 7.892, p = 0.000] ve izin verici [F(4, 216) = 5.003, p = 0.001] alt boyutlarında anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 4.17: Ebeveyn Tutumlarının Eğitim Durumlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi

Ölçek	Gruplar	N	X	Ss
	İlkokul (İ)	27	1.70	.53

Demokratik	Ortaokul (O)	26	1.61	.39
	Lise (L)	47	1.61	.43
	Üni. (Ü)	98	1.66	.39
	Yüksek L. (YL)	22	1.62	.42
	Toplam	220	1.65	.42
Otoriter	İlkokul (İ)	27	4.15	.58
	Ortaokul (O)	26	4.06	.57
	Lise (L)	47	4.30	.41
	Üni. (Ü)	98	4.08	.57
	Yüksek L. (YL)	22	4.22	.53
	Toplam	220	4.15	.54
Aşırı Koruyucu	İlkokul (İ)	27	1.88	.53
	Ortaokul (O)	26	1.98	.56
	Lise (L)	47	2.22	.70
	Üni. (Ü)	98	2.52	.69
	Yüksek L. (YL)	22	2.53	.62
	Toplam	220	2.31	.69
	İlkokul (İ)	27	4.07	.38
	Ortaokul (O)	26	3.60	.49

İzin Verici	Lise (L)	47	3.91	.53
	Üni. (Ü)	98	3.70	.52
	Yüksek L. (YL)	22	3.65	.51
	Toplam	220	3.77	.52
Toplam	İlkokul (İ)	27	2.79	.26
	Ortaokul (O)	26	2.66	.28
	Lise (L)	47	2.82	.28
	Üni. (Ü)	98	2.81	.27
	Yüksek L. (YL)	22	2.82	.25
	Toplam	220	2.80	.27

*p< .05.

Tablo 4.17 de ebeveyn tutumlarının eğitim durumlarına göre anlamlılığı üzerine analizi verilmiştir. Analiz sonucundan elde edilen veriler ışığında ebeveyn tutumlarının aşırı koruyucu alt boyutuna göre, ilkokul ve üniversite eğitim grubu karşılaştırıldığında, ilkokul mezunu ebeveynlerin üniversite mezunu ebeveynlere göre çok daha koruyucu olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Yine ilkokul mezunu ebeveynlerle yüksek lisans grubundaki ebeveynler karşılaştırıldığında ilkokul mezunu ebeveynlerin daha koruyucu olduğu görülmüştür ($p<0.05$).

Ebeveynlerin eğitim durumuna göre ebeveyn tutumlarının izin verici alt boyutu incelendiğinde, ilkokul mezunu ebeveynlerin ortaokul, üniversite ve yüksek lisans grubundaki ebeveynlere göre daha izin verici bir tutum sergilediği tespit edilmiştir.

Tablo 4.18: Ebeveyn Tutumlarının Mesleki Durumlarına Göre Analizi

Ölçek	Grup	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Demokratik	Gruplar Arası	2.831	10	.283			
	Gruplar İçi	35.629	210	.170	1.661	.092	
	Toplam	35.460	220				
Otoriter	Gruplar Arası	3.546	10	.355			
	Gruplar İçi	60.990	210	.292	1.215	.283	
	Toplam	64.536	220				
Aşırı Koruyucu	Gruplar Arası	16.638	10	1.664			
	Gruplar İçi	88.754	210	.425	3.918	.000*	1-2
	Toplam	105.392	220				
İzin Verici	Gruplar Arası	4.446	10	.445			
	Gruplar İçi	55.070	210	.263	1.687	.085	
	Toplam	59.516	220				
Toplam	Gruplar Arası	.932	10	.093			
	Gruplar İçi	15.242	210	.073	1.278	.245	
	Toplam	16.173	220				

*p< .05.

Tablo 4.18 de ebeveyn tutumlarının mesleki durumlarına göre analizine yer verilmiştir. Mesleklere göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testiyle incelenen ebeveyn tutumlarının dört alt boyutu ve toplam puanları sonucuna göre; demokratik [F(10, 210) =1.661, p =0.092] alt boyutunda anlamlı bir fark görülmediği gibi, otoriter [F(10, 210) = 1.215, p = 0.283], izin verici [F(10, 210) = 1.687, p = 0.085]alt boyutu ve toplam [F(10, 210) = 1.278, p = 0.245] puanları açısından da anlamlı bir fark

görülmemiştir. Bununla beraber aşırı koruyucu [$F(10, 210) = 3.918, p = 0.000$] alt boyutunda anlamlı bir sonuç elde edilmiştir.

Tablo 4.19: Ebeveyn Tutumlarının Mesleki Durumlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi

Ölçek	Gruplar	N	X	Ss
Demokratik	1.ev hanımı	115	1.64	.43
	2.öğretmen	42	1.75	.42
	3.esnaf	16	1.72	.44
	4.yönetici	13	1.48	.33
	5.muhasebe/ işletme	9	1.39	.31
	6.sosyoloji/ psikoloji	10	1.74	.36
	7.mimar/ mühendis	4	1.68	.26
	8.sağlık	4	1.47	.28
	9.asistan	3	1.37	.35
	10.memur	4	1.43	.29
	Toplam	220	1.65	.42
Ötoriter	1.ev hanımı	115	4.15	.52
	2.öğretmen	42	3.95	.59
	3.esnaf	16	4.35	.53
	4.yönetici	13	4.17	.74
	5.muhasebe/ işletme	9	4.29	.46
	6.sosyoloji/ psikoloji	10	4.31	.47
	7.mimar/	4	4.41	.17

	mühendis			
	8.sağlık	4	4.02	.50
	9.asistan	3	4.45	.27
	10.memur	4	4.42	.34
	Toplam	220	4.14	.54
Aşırı Koruyucu	1.ev hanımı	115	2.12	.67
	2.öğretmen	42	2.76	.66
	3.esnaf	16	2.14	.60
	4.yönetici	13	2.35	.51
	5.muhasebe/ işletme	9	2.35	.61
	6.sosyoloji/ psikoloji	10	2.79	.56
	7.mimar/ mühendis	4	2.64	.26
	8.sağlık	4	2.05	.66
	9.asistan	3	2.37	.06
	10.memur	4	2.66	1.22
	Toplam	220	2.31	.69
İzin Verici	1.ev hanımı	115	3.87	.49
	2.öğretmen	42	3.71	.50
	3.esnaf	16	3.58	.67
	4.yönetici	13	3.64	.57
	5.muhasebe/ işletme	9	3.88	.36
	6.sosyoloji/ psikoloji	10	3.64	.57
	7.mimar/	4	3.67	.44

	mühendis			
	8.sağlık	4	3.08	.75
	9.asistan	3	3.96	.17
	10.memur	4	3.63	.61
	Toplam	220	3.77	.52
Toplam	1.ev hanımı	115	2.77	.28
	2.öğretmen	42	2.86	.24
	3.esnaf	16	2.79	.34
	4.yönetici	13	2.72	.26
	5.muhasebe/ işletme	9	2.76	.15
	6.sosyoloji/ psikoloji	10	2.93	.25
	7.mimar/ mühendis	4	2.91	.17
	8.sağlık	4	2.51	.25
	9.asistan	3	2.81	.13
	10.memur	4	2.82	.45
	Toplam	220	2.79	.27

*p< .05.

Tablo 4.19 da ebeveyn tutumlarının mesleki durumlarına göre anlamlılığı üzerine analizi verilmiştir. Söz konusu analiz sonucu hangi gruplar arasında fark olduğunu tespit etmek amacıyla Bonferroni testi yapıldı. Mesleki durumlarına göre ebeveyn tutumlarının aşırı koruyucu alt boyutu incelendiğinde, öğretmenlerin ev hanımlarına göre, daha düşük puan aldığı görülmüştür (p<0.05).

Tablo 4.20: Ebeveyn Tutumlarının Aylık Gelire Göre Analizi

Ölçek	Grup	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Demokratik	Gruplar Arası	.516	4	.172			
	Gruplar İçi	37.944	216	.176	.979	.403	
	Toplam	38.460	220				
Otoriter	Gruplar Arası	1.374	4	.458			
	Gruplar İçi	63.163	216	.292	1.566	.199	
	Toplam	64.536	220				
Aşırı Koruyucu	Gruplar Arası	4.645	4	1.548			
	Gruplar İçi	100.747	216	.466	3.320	.021*	1-3
	Toplam	105.392	220				
İzin Verici	Gruplar Arası	.945	4	.315			
	Gruplar İçi	58.570	216	.271	1.162	.325	
	Toplam	59.516	220				
Toplam	Gruplar Arası	.665	4	.222			
	Gruplar İçi	15.509	216	.072	3.086	.028*	1-3
	Toplam	16.173	220				

*p< .05.

Tablo 4.20 de ebeveyn tutumlarının aylık gelire göre analizine yer verilmiştir. Ebeveynlerin aylık gelirleri üzerinden Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testiyle incelenen ebeveyn tutumlarının dört alt boyutu ve toplam puanları sonucuna göre; demokratik [F(3, 216) = 0.979, p = 0.403] alt boyutunda anlamlı bir fark olmadığı gibi, otoriter [F(3, 216) = 1.566, p = 0.199], izin verici [F(3, 216) = 1.162, p = 0.325] alt boyutu puanları açısından da anlamlı bir fark görülmemiştir.

Bununla beraber aşırı koruyucu [$F(3, 216) = 3.320, p = 0.021$] alt boyutunda ve toplamda [$F(3, 216) = 3.086, p = 0.028$] anlamlı bir sonuç elde edilmiştir.

Tablo 4.21: Ebeveyn Tutumlarının Aylık Gelir Durumlarına Göre Anlamlılığı Üzerine Analizi

Ölçek	Gruplar	N	X	Ss
Demokratik	1)1.500/3.000	70	1.58	.42
	2)3.000/6.000	93	1.66	.42
	3)6.000/10.000	38	1.69	.44
	4)10.000 üstü	19	1.73	.35
	Toplam	220	1.65	.42
Otoriter	1)1.500/3.000	70	4.06	.61
	2)3.000/6.000	93	4.15	.53
	3)6.000/10.000	38	4.28	.43
	4)10.000 üstü	19	4.22	.49
	Toplam	220	4.15	.54
Aşırı Koruyucu	1)1.500/3.000	70	2.14	.70
	2)3.000/6.000	93	2.31	.69
	3)6.000/10.000	38	2.51	.60
	4)10.000 üstü	19	2.56	.72
	Toplam	220	2.31	.69
İzin Verici	1)1.500/3.000	70	3.83	.48
	2)3.000/6.000	93	3.78	.57
	3)6.000/10.000	38	3.76	.49
	4)10.000 üstü	19	3.58	.46
	Toplam	220	3.77	.52

	1)1.500/3.000	70	2.72	.29
	2)3.000/6.000	93	2.80	.28
Toplam	3)6.000/10.000	38	2.88	.20
	4)10.000 üstü	19	2.85	.23
	Toplam	220	2.79	.27

*p< .05.

Tablo 4.21 de ebeveyn tutumlarının aylık gelir durumuna göre anlamlılığı üzerine analizi verilmiştir. Aylık gelirlerine göre ebeveyn tutumlarının aşırı koruyucu alt boyutu ve toplam değerindeki farkların hangi gruplar arasında bulunduğunu tespit etmek için Bonferroni testi uygulandı. Ebeveynlerin aylık gelir durumlarına göre ebeveyn tutumlarının aşırı koruyucu alt boyutu incelendiğinde, 6.000/10.000 TL aylık geliri olanlar, 1.500/3.000 TL geliri olanlara göre daha düşük ortalamaya sahiptir (p<0.05). Aylık gelirine göre ebeveyn tutumlarının toplam değerlerine bakıldığında ise, totalde, 6.000/10.000 TL arası aylık geliri olanlar, 1.500/3.000 TL arası geliri olanlara kıyasla daha düşük ortalama elde etmişlerdir (p<0.05).

Tablo 4.22: Çocukların Mizaç Özellikleri ve Kişilik Özelliklerinin Ebeveyn Tutumuyla Arasındaki İlişki

Değişkenler	n	r	p
mizaçtoplam	220	-,063	,350
etötoplam			
mizaçtoplam	220	,138*	,040
bfketoplam			
etötoplam	220	-,214**	,001
bfketoplam			

*p<.05. **p<.01.

Tablo 4.22 de çocukların mizaç özellikleri ve kişilik özelliklerinin ebeveyn tutumuyla arasındaki ilişki incelenmiştir. İlişkiyi belirlemeye yönelik yapılan Pearson korelasyon testi sonucuna göre, ÇKMÖ (Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği) ile ETÖ (Ebeveyn Tutum Ölçeği) arasında anlamlı bir ilişki yoktur (r=-.063, p=.350). ÇKMÖ (Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği) ve BFKE (Beş Faktörlü Kişilik Envanteri) arasında düşük düzeyde, pozitif yönde doğrusal bir ilişki vardır (r=.138, p=.040). ETÖ (Ebeveyn Tutum Ölçeği) ve BFKE (Beş Faktörlü Kişilik Envanteri) arasında düşük düzeyde, negatif yönde doğrusal bir ilişki vardır (r=-.214, p=.001).

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME, TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde araştırmaya ilişkin sonuçlara, tartışmalara ve elde edilen veriler üzerinde genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

5.1.Genel Değerlendirme ve Tartışma

Bu bölümde araştırma problemlerine yönelik uygulanan araştırma ölçekleri ve istatistik analizler üzerinden elde edilen sonuçlarla beraber, araştırma hipotezleri de dikkate alınarak gerekli tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

Çocukların Kişilik Özellikleri ve Demografik Değişkenler

Öncelikli olarak çocukların demografik özellikleriyle beraber kişilik özellikleri incelenmiştir. Veriler doğrultusunda da 3-6 yaş arası çocukların keşif meraklarını destekler bir sonuç olarak bu dönemdeki çocukların gelişime açık olduğu görülmüştür. Özellikle bu dönemde çocukların merak ve ilgisine ket vurmamak gerekir. Dönemsel olarak merak duyguları ve yeni farklı bilgilere açıkları görülür. Bununla beraber araştırma da en düşük ortalamayı da duygusal tutarsızlık boyutu almıştır. Çocukların kendilerini yeni tanımları ve kişiliklerini yeni yeni oluşturmaya başlamış olmaları da duygusal kontrollerini sağlama noktasında güçlük oluşturmaktadır.

Kişilik özelliklerinin cinsiyete göre incelenmesi sonucunda ortalama olarak erkek çocukların kız çocuklarına göre daha uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Çocukta uyum çocuğun öncelikli olarak ebeveyniyle sağladığı uyumla başlar. Uyum problemi yaşayan çocuklar için yapılan çalışmalar mevcuttur. Yavuzer (2007), çocuklarda uyum ve dengeyi sağlayan dingin, girişimci ruha sahip, özgüveni yüksek ve sosyal olarak uyumlu çocukların yetiştirilebilmesi için ebeveynlere destek olmak amacıyla Ana-Baba Okulu adı altında proje çalışması gerçekleştirmiştir. Benzer bir program yurtdışında (Triple P-Positive Parenting Program) Üçlü Pozitif Ebeveyn Programı uygulanmıştır (Sanders, 1999: 71). İki ayrı gruba hizmet edilen bu programda sergilenen davranışın boyutuna göre ebeveynlere ya danışmanlık yapılmakta ya da daha yakından destek olunmaktadır.

Öz-disiplin, duygusal tutarsızlık, gelişime açıklık boyutlarında da benzer sonuçlardan bahsetmek mümkündür. Dışadönüklük boyutunda ise kız çocukların erkek çocuklara göre daha yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür.

Dışadönüklük, girişken, arkadaş canlısı, sevecen ve yeni ortamlara dış dünyaya açık olmak anlamına gelmektedir (Arsan, 2010, 37). Bowlby'nin bağlanma kuramına göre, ilk bağlanma önem arz etmektedir. İlk bağlanmanın sağlıklı ve sağlam temellere dayanması daha sonraki yıllarda dış dünyaya karşı tutumu da etkilemektedir (Kesebir vd. 2011: 325).

Çocukların kişilik özellikleri kardeş sayısına göre değerlendirildiğinde gelişime açıklık alt boyutunda anlamlı bir sonuç tespit edilmiştir. Deneyime açık olmak, yeni keşifler ve yaratıcılık bu boyutu en iyi tanımlayan kelimelerdir. Erikson bu dönemin (3-6 yaş arası), girişimcilik ve merak duygusunun en yüksek olduğu dönem olarak ifade eder. Çocuk suçlu hissettirilmediği ve engellenmediği sürece gelişimsel olarak bu dönemi başarıyla tamamlar (Akt. Sayıl, 2007: 26). Araştırma sonucuna göre de 2 kardeş olanların kardeşi olmayanlara göre daha çok ketlendiği görülmüştür.

Kişilik özellikleri yaş değişkeniyle incelendiğinde ise öz-disiplin alt boyutunda anlamlı bir fark elde edilmiştir. Öz-disiplin, daha çok oto kontrol sahibi olma, dikkatli olma, sorumluluk sahibi olma ve iradeyi ifade eder (Çiçek ve Aslan, 2020: 140). Çocukta öz-disiplin oluşturmak bir süreçtir. Özen (2015), bu sürecin iki temel kuralla hız kazanacağını ifade eder. Birincisi, durumu veya beklenen davranışı açıklamak, ikincisi ise süreç boyunca çocuğu desteklemektir. Olumsuz davranışlara tepki göstermek hırçınlığa yol açabileceği gibi olumlu davranışları takdir etmek davranışın içselleşmesine imkân verir. Yapılan analiz sonucunda 3 yaşında olup davranışı yeni yeni içselleştiren çocukların öz-denetim becerisinin 6 yaşındaki çocuklara göre daha yüksek olduğu da görülmüştür.

Çocukların Mizaç Özellikleri ve Demografik Değişkenler

Kişilik, mizaç üzerine bina edilen hem genetik hem çevresel faktörler etkisiyle oluşan öznel yapıdır. Bu sebeple araştırmanın bir diğer ayağı olan mizaç ve çocuklara ait demografik bilgilere de yer verilmiştir. Verilerden elde edilen bilgilere göre 3-6 yaş arası dönemde en baskın mizaç ritmiklik olmuştur. Keşfetmeye açık dönemleri olduğundan bu dönemde enerjileri de yüksektir. Çocuk davranışlarıyla ilgili literatüre bakıldığında McCoby ve Jacklin (1980)'in yapmış olduğu çalışmada erkek çocukların kız çocuklara oranla daha saldırgan davranışlar sergilediklerini bulmuşlardır. Yine Balat, Şimşek ve Akman (2008)'da yapmış oldukları çalışmalarda okul öncesi dönemdeki erkek çocukların kızlara göre daha saldırgan olduğunu saptamışlardır.

Bu çalışmalarda olduğu gibi yapılan bu araştırma bulgularına göre de benzer sonuçları paylaşmak mümkündür. Yapılan araştırmada erkek çocukların kız çocuklarına oranla mizaç olarak daha hareketli (ritmik) olduğu görülmüştür. İncelenen çalışmalar ve yapılan araştırmadan farklı olarak Aksoy (2018) tarafından yapılmış çalışmada kız çocuklarının ritmiklik puanı erkek çocuklarına göre yüksek çıkmıştır. Şafak (2016) yapmış olduğu çalışma da ise ritmiklik alt boyu göz önüne alındığında 5 yaşındaki kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha yüksek puan aldığı fakat 6 yaşındaki erkek çocukların 6 yaşındaki kız çocuklarına göre ritmiklik puanının daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bu bağlamda yapılan araştırma incelendiğinde yaş faktöründe anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Mizaç özelliklerinden olan tepkisellik aslında çocuğun duygusal olarak etki/tepki durumunu inceleyen bir boyuttur. Araştırma içerisinde bu boyut cinsiyet değişkeniyle incelendiğinde erkek çocukların yaşanan duruma karşı kız çocuklara göre daha tepkisel olduğu görülmüştür. Ritmiklik ve tepkisellik boyutlarının cinsiyet değişkeninde paralellik göstermesi, erkek çocukların hem fiziksel hem de psikolojik olarak kız çocuklarına göre daha atılgan ve hareketli bir yapıda olduğunu göstermektedir. Tepkisellik boyutu cinsiyetin yanında kardeş sayısına göre de değişiklik gösterebilmektedir. Araştırma verilerine bakıldığında bu konuda anlamlı bir fark görülmemiştir. Uysal ve Dinçer (2013)'in yapmış olduğu araştırma sonucu da benzer ifadeler içermektedir. Kardeş sahibi olup olmamanın tepkisellik veya saldırganlıkla anlamlı bir fark oluşturmadığını ifade etmişlerdir. Farklı olarak Kadan (2010), yapmış olduğu çalışmasında kardeşi olmayan çocukların kardeşi olan çocuklara göre daha tepkisel olduğunu ifade etmiştir. Bu durumun aksi olan sebatkarlık boyutu daha çok sabır ve istikrar gerektiren bir boyuttur. Bu boyuta göre çocuğun yapmış olduğu bir iş veya uğraş üzerinde ne kadar uzun süre sebat ettiği izlenir. Araştırmada sebatkarlık boyutu cinsiyet bağlamında incelenmiş ve kız çocukların erkek çocuklarına göre daha sebatkar olduğu görülmüştür. Altan (2006) konuyla ilgili yapmış olduğu çalışmasında erkek çocukların kızlardan daha az sebatkar olduğu, kız çocuklarının bu konuda daha sebatkar olduğunu tespit etmiştir. Aytar vd. (2014) tarafından yapılan çalışmada da yine araştırmayı destekler bir sonuç elde edilmiştir. Yapılan çalışmaya göre kız çocuklarının sebatkarlık puanı erkek çocuklarına göre yüksek çıkmıştır.

Bu bağlamda kız çocuklarının ince motor becerilerini erkek çocuklarına göre daha çabuk kavramaları sebatkarlığın neticesi olarak değerlendirilebilir. Araştırma bulgularını destekler bir çalışmaya daha rastlanmıştır. Özdemir ve Budak (2019), okul öncesi dönemindeki çocukların dikkat becerisiyle mizaç özelliklerinden olan sebatkarlık boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Yapılan araştırma bulgularından farklı olarak, Rudasill vd. (2016), okul öncesi dönemdeki çocukların cinsiyetleri ve mizaç özellikleri arasında bir ilişki olmadığını saptamışlardır.

Çocuklar belli bir yaşa geldikten sonra topluma karışırlar. Bu süreçte var olduklarında getirdikleri mizaç özellikleri onların kişiliğini oluştururken zemin görevi görür. Mizaç özelliklerinden biri olan sıcakkanlılık çocuğun topluma karışmasındaki en önemli etmenlerden biridir. Çocuk mizacı ve oluşturmaya başladığı kişiliği gereği ya sıcakkanlı veya utangaç bir tutum sergiler. Yapılan çalışmalarda sıcakkanlılık puanı yüksek çocukların problem çözme becerileri, utangaç çocuklara göre daha hızlıdır. Bu bağlamda Özmen (2013), 5 ve 6 yaş çocuklarıyla yapmış olduğu çalışmada problem çözme becerisi hızlı ve yüksek olan çocukların sıcakkanlı olduğunu, çekingen çocukların ise daha düşük puan aldığını belirtmiştir.

Ebeveyn Tutumları ve Demografik Değişkenler

Ailede etkili iletişim kurulabilmesi için başta ebeveynlerin karşılıklı olarak bu süreci yönetmesi gerekir (Vatansever Bayraktar, 2012). Bu şekilde ebeveyn çocuk arasındaki iletişim ebeveyn tutumuna da yansır. Ebeveyn tutumunun çocuğun mizaç ve kişiliği üzerindeki etkileri oldukça kuvvetlidir. Fakat ebeveyn tutumunu etkileyen etmenlerde mevcuttur. Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik durumlar başta olmak üzere birçok etmenden bahsetmek mümkündür. Literatüre bakıldığında ebeveyn tutumunu etkileyen önemli birkaç başlık mevcuttur. Bunlardan biri ebeveynin yaş skalasıdır. Yapılan araştırma sonucunda ebeveyn tutumuyla yaş değişkeni arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Aydoğdu ve Dilekmen (2016)'in yaptığı çalışma sonucuna göre de ebeveyn tutumuyla yaş değişkeni arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Bu çalışma araştırma sonucunu destekler niteliktedir. Bir diğeri ebeveynin öğrenim düzeyidir. Yapılan araştırma sonucuna göre aşırı koruyucu tutum ve izin verici tutumda anlamlı farklar görülmüştür. Aşırı koruyucu tutumda ilkökul mezunu ebeveynlerin üniversite mezunu ebeveynlere göre daha koruyucu olduğu görülmüştür. Buna paralel olarak düşük aylık gelire sahip ebeveynlerinde yüksek gelire sahip ebeveynlere göre daha koruyucu olduğu görülmüştür.

Aşırı koruyuculuk, çocuğun özgüven eksikliği yaşaması, kendini ifade edememesi, sosyalleşememesi gibi birçok olumsuz etkiye sebep olur. Rubin vd. (1999)'nin yapmış olduğu çalışma sonucuna göre, aşırı koruyucu ebeveyn tutumunun çocuğun çekingenliğini, sosyal cesaretlendirme yetersizliğine sebep olduğunu saptamıştır. Ocak ve Sarık (2016) duruma ilişkin, eğitim düzeyi yüksek ebeveynlerin çocuklarında akademik benlik saygısının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Dursun (2010) ise, yaptığı çalışmada eğitim düzeyi yüksek olan ebeveynin eğitim düzeyi düşük olan ebeveyne göre koruyuculuğu ve disiplini daha doğru ve uygun seviyede olduğunu saptamıştır. Çalışmaya göre eğitim düzeyi düşük ebeveyn sıkı disiplin ve aşırı koruyucu bir tutum sergiler. Şanlı (2007) ise, ebeveynin eğitim düzeyi arttıkça aşırı koruyucu tutumunun da azaldığını ifade etmiştir. Aksoy'a göre (2018), ebeveynin aşırı koruyucu tutumu çocuğun tepkisini bastırma, akademik olarak yüksek başarı talep etme, aşırı müdahale ve kontrol şeklinde mutlak hakimiyet olarak kendini gösterir. Bu sebeple çocukta açığa çıkan yetersizlik ve özgüven eksikliği çocuğun kendini daha çok baskılamasına sebep olabilmektedir.

Ebeveyn tutumunu etkileyen etmenlerden biri de sosyo-ekonomik durumdur. Ebeveynin çalışma şartları ve aylık gelir düzeyini bu kategoride ele almak mümkündür. Yapılan araştırma bulgusuna göre ebeveynin gelir düzeyi arttıkça tutumu daha çocuk merkezli olurken, gelir düzeyi düşük ebeveynin çocuk üzerindeki otoritesi baskısı ve koruyuculuğunun arttığı görülmüştür. Özben ve Argun (2002)'un yaptığı çalışmaya göre, çalışmayan ebeveynin aşırı koruyucu yaklaşımı çalışan ebeveyne göre daha yüksektir. Çalışmayla paralel ilerleyen gelir seviyesinin artması da benzer sonuçlarla değerlendirilmektedir. Bu sonuçlara göre çalışan ebeveynin daha demokratik bir tutum sergilerken, ev hanımı olan ebeveynin çocukla beraber daha fazla vakit geçiriyor olması daha disiplinli olmasını sağladığı söylenebilir. Benzer bir çalışma yapan Erkan ve Toran (2004), 5 yaşında çocuğu olan ebeveynin gelir düzeyi arttıkça ailenin red davranışının azaldığını, gelir düzeyi azaldıkça da red davranışının arttığını gözlemlemişlerdir. Yapılan çalışmada da bu araştırmayı destekler nitelikte sonuç elde edilmiştir.

5.2.Sonuç

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; okul öncesi dönem 3-6 yaş arası çocukların kişiliği ve kişilikleriyle ebeveyninin tutumu arasında ilişki tespit edilmiştir. Buna göre 3-6 yaş arası çocukların gelişime açık olduğu görülmüştür.

Gelişime açık keşfetme merakı olan çocuklardan bir kısmı ebeveyni tarafından aşırı korumacı tutumla karşılaştıkları için keşif ve meraklarına ket vurulmaktadır.

Aynı zamanda yoğun disiplin ve cezaya maruz kalabilen aşırı koruyucu tutumla yetişen bu çocuklarda zamanla özgüven kaybı ve sosyalleşme fobisi oluşmaktadır. Bu durumda ebeveyn ve çocuğa destek sağlanıp bu yargılardan arındırmak yerinde olacaktır. Aksi takdirde ileri dönemlerde daha büyük problemlere sebep olabilecektir.

Araştırma sonucuna göre demografik bilgiler ışığında çocukların kişilik üzerinden aldıkları en düşük puan ortalaması duygusal tutarsızlık boyutundadır. Bu tutumu yüksek seyreden çocuklarda ani gerginlikler, stresle mücadele, telaş gibi davranışlar görülür. Çocuğu bu duruma ebeveynin tutumu sevk eder. Özellikle otoriter tutumu benimseyen ebeveynler veya aşırı koruyucu tutum sergileyip aşırı kontrolcü olan ebeveynlerin çocuklarında duygusal tutarsızlık daha yüksek seyretmektedir.

Kişilik envanterinin sonuçlarına göre çocuklar özelinde, dışadönük, öz-disipline sahip ve uyumu yüksek çocukların daha çok demokratik tutum sergileyen ebeveynler tarafından yetiştirildikleri ve bu ebeveynlerinde daha çok yüksek eğitim düzeyi ve gelir düzeyine sahip ebeveynler olduğu tespit edilmiştir.

Daha önce konuya ilişkin literatürde çalışma bulunamaması bu konuyu özel kılmıştır.

Araştırmada kullanılan çocuklar için mizaç ölçeği ve ebeveyn tutumu arasında da ilişki tespit edilmiştir. Buna göre en yüksek ortalamayı ritmiklik boyutu almıştır. 3-6 arası çocukların dönemsel olarak gelişimleri gereği hareketli dönemleridir. Durumun yüksek değerde görülmesi buna yordandırmıştır. En düşük ortalamayı alan tepkisellik boyutuna göre çocuğun bir uyarıcıya karşı vermiş olduğu tepki şeklinde yorumlanır. Bu boyuta karşı genel olarak düşük gelişimli bir eğilim olduğu tespit edilmiştir. Bu durum genel olarak çocuğun ebeveyni tarafından onay aldığı ve duygusal olarak dingin olduğunu ifade etmektedir.

Sebatkarlık ve sıcakkanlılık boyutları daha çok demokratik tutuma sahip ebeveynlerin çocuklarında görülen bir durumdur. Demokratik tutuma sahip ebeveynlerde çocuğun lehine sonuçlar elde edilebilecek daha tutarlı ve akıl bir tutum mevcuttur.

Bu yaklaşımın sebatkarlık boyutunda incelenmesi üzerine; demokratik tutuma sahip bireyler çocuklarını bağımsız birer birey olarak gördükleri ve hayati tecrübelerini kazanmaları noktasında onlara fırsat tanıdıkları için bu tutumla yetişen çocukların işlerinde daha çok sebat ettiği görülmüştür.

Yine kendilerine alan tanınan çocuklar, daha önce tanımadıkları biriyle karşılaştıklarında kendilerini koruyucu tutum, otoriter tutum ve izin verici tutumla yetişen çocuklara kıyasla daha olumlu ve sıcakkanlı ilişkiler sergilediği görülmüştür. Araştırmanın daha nitelikli ve kapsayıcı çalışmaları öneriler kısmında belirtildiği gibi genişletilebilir.

5.3.Öneriler

- ◆ Araştırmada ebeveyn tutumunun çocuk mizacı ve kişiliğine etkisi, ebeveynin yaşı, mesleği, eğitim durumu, gelir düzeyi üzerinden incelenirken; çocukların mizaç ve kişiliği yaşlarına, cinsiyetlerine ve kardeş sayılarına göre incelenmiştir. Yapılacak olan çalışmalarda daha farklı değişkenler kullanılarak değişken sayısı artırılabilir. Araştırmaya kültürel bulgular eklenebilir.
- ◆ Araştırmanın örnekleme İstanbul iliyle sınırlıyken yapılacak yeni çalışmalarda farklı coğrafi kesimlere yer verilerek daha kapsamlı örneklem grubuyla çalışılabilir. Bu sayede çalışmanın genellenebilirliği ve güvenilirliği artırılabilir.
- ◆ Yapılan çalışma neticesinde beklenen ebeveyn tutumu (demokratik tutum) ortalamasının düşük çıkması istenen bir sonuç olmadığı için bu konuda toplumu bilinçlendirecek sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar çalışmalar yürütebilir. Yine bu konuda çalışmalara her kesimden insanların katılabilmesi için ücretsiz eğitimler verilebilir. Devlet kurumları bu konuda ödenek arttırarak “sağlıklı aile sağlıklı toplum” çalışması başlatabilir.

Halk eğitim merkezleri, televizyon ve diğer medya organları da sağlıklı ebeveyn ve çocuk ilişkisi için hizmet sağlayarak toplumu bilinçlendirebilir.

- ◆ Son olarak Araştırmada ebeveyn olarak anneler tercih edilmiş, onların tutum ve yaklaşımları dikkate alınmıştır. Daha önce bu doğrultuda incelenmemiş çocukların kişiliği ve ebeveyn tutumu arasındaki ilişki daha sonraki çalışmalara örnek niteliği taşımaktadır. Daha sonra yapılacak çalışmalarda ebeveyn olarak babalar dahil edilebilir.

KAYNAKÇA

- Aiken, L. R. (1993) *Personality: Theories, research, and applications*. Prentice-Hall: New Jersey.
- Aksoy, P. (2018) *Okul Öncesi Dönem Çocukların Annelerinin Kişilik Özelliği ve Çocuk Yetiştirme Tutumu ile Çocuğun Mizaç ve Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Allport, G.W. (1961) *Pattern and Growth in Personality*. Holt, Rinehart ve Winston: New York.
- Altan, Ö. (2006) *Relations Between Maternal Socialization, Child Temperament and Emotion Regulation in Preschoolers* (Published Masters Thesis). Koc University, Social Sciences Institute, Department of Psychology, İstanbul.
- Ankay, A. (1992) *Ruh Sağlığı ve Davranış Bozuklukları*. Turhan Kitabevi: Ankara.
- Arsan, H. (2010). *Algılanan Ebeveyn Reddinin Mizaç ve Karakter Özelliklerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Aydoğdu, F., Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 569-585.
- Aytar, A. G., (2014). Anne Kişiliği ve Çocuğun Mizaç Özelliği. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 237-251.
- Balat Uyanık, G., Şimşek, Z. & Akman, B (2008). Okul Öncesi Eğitim Alan Çocukların Davranış Problemlerinin Anne ve Öğretmen Değerlendirmeleri Açısından Karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(34), 263-275.
- Başaran, İ.E.(2000) *Eğitim Psikolojisi*. Feryal Matbaası: Ankara.

- Bates, J.E. (2008) *Unpublished Review of Santeock, J.W. Children* 11.pr. McGraw-Hill: New York.
- Baymur, F. (1985) *Genel Psikoloji*. İnkılap Kitabevi: İstanbul.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83–96.
- Benet-Martínez, V. & John, O.P. (1998) Los Cinco Grandes Across Cultures and Ethnic Groups: Multitrait-Multimethod Analyses of The Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(75), 729-750.
- Berk, L.E. (2013) *Bebekler ve Çocuklar: Doğum öncesinden orta çocukluğa*. (7. Baskı). (N.I. Erdoğan, Çev. Ed.). Nobel: Ankara.
- Bilal, G. (1984) *Demokratik ve Otoriter Olarak Algılanan Ana-Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeylerine Etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Brody, G. H., Stoneman, Z. & Gauger, K. (1996) Parent-child Relationships, Family Problem-solving Behavior and Sibling Relationship Quality: The Moderating Role of Sibling Temperaments. *Child Development*, 3(67), 1289-1300.
- Burger, J.M. (2006) *Kişilik: Psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri*. (İ.D. Ergüvan- Sarioğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları: İstanbul.
- Buss, A.H. & Plomin, R. (1984) *Temperament: early developing personality traits*. Lawrence Earlbaum Associates: New Jersey.
- Çağdaş, A ve Seçer, Z. (2004). *Anne Baba Eğitimi*. Eğitim Kitabevi: Konya.
- Chang, L., Schwarz, D., Dodge, K.A. & McBride-Chang C. (2003) Harsh Parenting in Relation to Child Emotional Regulation and Aggression. *Journal of Family Psychology*. 17(4), 598-606.

- Chen, J., Brevet, A. & Plateau (1998) Control of 5', 5'-Dinucleoside Triphosphate Catabolism by APH1, a *Saccharomyces cerevisiae* Analog of Human FHIT. *Journal of bacteriology*, 9 (180), 2345-2349.
- Chess, S., & Thomas, A. (1977) Temperamental Individuality from Childhood to Adolescence. *Journal Of Child Psychiatry*, 16 ,218-226.
- Cole, R.K. (1968) Studies on Genetic Resistance to Marek's Disease. *Avian diseases*, 1(12), 9-28.
- Collins, W.A., Maccoby, E.E., Steinberg, L. Hetherington, E.M., Bornstein, M.H. (2000) Contemporary Research on Parenting, *American Psychologist*, 55(2), 218-232.
- Coplan, R.J., Reichel, M. & Rowan, K. (2009) Exploring the Associations Between Maternal Personality, Child Temperament, and Parenting: A Focus on Emotions. *Personality and Individual Differences*, 2(46), 241-246.
- Çiçek, İ. ve Aslan, A.E. (2020) Kişilik ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri: Kuramsal Bir Çerçeve. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(10), 137-147.
- Çiftçi, O. (1991) Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(2), 19- 21.
- Darling, N. & Steinberg, L. (1993) Parenting Style As Context: An İntegrative Model. *Psychological Bulletin*, 3(113), 487-496.
- Demir, E.K. ve Şendil, G. (2008) Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.
- Demiriz, S. ve Öğretir, A.D. (2007) Alt ve Üst Sosyo-Ekonomik Düzeydeki 10 Yaş Çocuklarının Anne Tutumlarının İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 15(1), 105-122.
- Doğan, T. (2012) Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C.14(1), 56-64.

- Doksat, K. (2003) Mizaç, Karakter, Kimlik, Kişilik, Duygudurum ve Duygulanım Nedir?. *Birinci Basamak İçin Psikiyatri*, 2(2), 9-15.
- Dursun, A. (2010). *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Davranış Problemleriyle Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi) Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ekşi, A. (1990) *Çocuk, Genç ve Ana Babalar*. Bilgi Yayınevi: Ankara.
- Erikson, E.H. (1980) *Identity and the Life Cycle*. Norton: New York.
- Erkan, S. (2010) *Aile ve Aile Eğitimi ile İlgili Temel Kavramlar*. Anı Yayınları: Ankara.
- Erkan, S. ve Toran, M. (2004) Alt Sosyo-Ekonomik Düzey Annelerin Çocuklarını Kabul ve Reddetme Davranışlarının İncelenmesi (Diyarbakır İli Örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(27), 91-97.
- Evirgen, Ş. (2002) Okul Öncesi Eğitim Çerçevesinde Okul Destekli Anne Eğitim Programının Anneler Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi.) Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Okul Öncesi Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Gage, N.L. & Berliner, D.C. (1988) *Educational Psychology*. (7. Baskı) Houghton Mifflin: Boston.
- Gander, M.J. & Gardiner, H.W. (2001) *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (4. Baskı). (A. Dönmez, N. Çelen ve B. Onur, Çev.). İmge Kitabevi: Ankara.
- Geçtan, E. (1999) *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Gibson, J.T. & Chandler L.A. (1998) *Educational Psychology: Mastering principles and applications*. Allyn ve Bacon: Boston.

- Goldberg, L.R. (1990) An Alternative “description of personality”. The Big–Five Factor Structure. *Journal of Personality and Social Psychology*. 6(59), 1216-1229.
- Goldsmith, H.H., Buss, A.H., Plomin, R., Rothbart, M.K., Thomas, A., Chess, S., Hinde, Robert A. & McCall, Robert B. (1987) “Roundtable: What is Temperament? Four Approaches”. *Child Development*, 58(2), 505-529.
- Gordon, T. (2018) *Etkili Anne Baba Eğitimi*. (14. Basım) Profil Kitap: İstanbul.
- Gottman, J.M. & DeClaire, J. (1997) *The Heart Of Parenting: How to raise an emotionally intelligent child*. Bloomsbury: London.
- Gövsal, İ.A. (1998) *Çocukta Duygusal Gelişim*. Hayat Eğitim Dizisi: İstanbul.
- Grolnick, W.S. (2003) *The Psychology of Parental Control: How well-meant parenting backfires*. Lawrence Erlbaum Associates: London.
- Güneş, A. (2014) *Güvenli Bağlanma*. Timaş: İstanbul.
- Gürses, İ. ve Kılavuz M.A. (2011). Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2),153-166.
- Hart, C. H., Newell, L. D. & Olsen, S. R. (2003) Parenting Skills and Social-Communicative Competence in Childhood, School of Family Life. *Brigham Young University, Handbook of Communication and Social Interaction Skills* (Greene, F. O. and Burleson, B. R. Edision), 753-797.
- Henderson, L. & Zimbardo, P.G. (1998) *Encyclopedia of Mental Health*. Syness Phrase, Academic Press: San Diego.
- Hjelle, L.A. & Ziegler D.J. (1992) *Personality Theories*. McGraw-Hill: New York.
- İnanç, B.Y. ve Yerlikaya, E.E. (2014) *Kişilik Kuramları*. Pegem Akademi: Ankara.

- Jabeen, F., Anis-ul-Haque M. & Riaz, M.N. (2013) Parenting Styles as Predictors of Emotion Regulation Among Adolescents”. *Pakistan Journal of Psychological Research*. 28(1), 85-105.
- Kadan, G. (2010). *Okul Öncesi Dönem Çocuklarında (4-6 Yaş) Saldırganlık Davranışını Etkileyen Faktörlerin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- Kagan, J., Reznick, J.S. & Snidman, N. (1988) Biological Bases of Childhood Shyness. *Science*, 240(4849), 167-171.
- Kandır, A. ve Alpan, Y. (2008) Okul Öncesi Dönemde Sosyal-Duygusal Gelişime Anne-Baba Davranışlarının Etkisi. *Aile ve Toplum*, 14(14), 33-38.
- Kara, F.C. (2019) *3-6 Yaş Çocukların Sosyal Beceri Düzeyleri ile Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Klinik Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- Karabulut Demir, E. ve Şendil, G. (2008) Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11. (21), 15-25.
- Karakavak Çırak, G. (2006) *Üniversite Öğrencilerinin Ahlakî Yargı Yetenekleri ve Ahlakî Yargı Yetenekleri ile Kendini Gerçekleştirme Düzeylerinin Karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Adana.
- Katamen, S., Raikkonen, K., Keltikangas- Jarvinen, L. (1997) “Childhood Temperament and Mother’s Child- Rearing Attitudes: Stability and Interaction in a Three- Year Follow-up Study”, *European Journal of Personality*, 11, 249- 265.

- Kaya, M. (1997) Ailede Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü. *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 193-204.
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö. ve Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321-342.
- Kırkinciöğlü, M. (2003) *Çocuk Ruh Sağlığı*. Ya-Pa: İstanbul.
- Kristal, J. (2005) *The Temperament Perspective: Working with children's behavioral styles*. Paul H Brookes Publishing.
- Kulaksızoğlu, A. (2002) *Ergenlik Psikolojisi*. 5.bs. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Kuzgun, Y. (1972) Kendini Gerçekleştirme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 10(0), 162-172.
- Kuzgun, Y. (1988) *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. ÖSYM Eğitim Yayınları: Ankara.
- Lasher, M., Mattick, I., Perkins, F.J., Hippel, C.S. & Failey, L.G. (1998) *Duygusal Bozukluğu Olan Çocuklar* (H. Karatepe, Çev.). Karatepe Yayınları: Ankara.
- Latouf, N.C.D.S. & Dunn, M. (2014) Parenting Styles Affecting the Behavior of Five-Year Olds. *Journal of Psychology in Africa*, 20(1), 109-112.
- Maccoby, E. E. Parenting effects: Issues and Controversies. Parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual, and social-emotional development. (Eds. John G. Borkowski vd. Mahwah). *Lawrence Erlbaum Associates Publishers*. 2002, 35-46.
- Maccoby, E.E. (1980) *Social Development: Psychological Growth and the Parent Child Relationship*: Harcourt Brace Jovanovich Publisher: New York.
- Maccony, E.E. & Martin, J.A. (1983) Socialization in the Context of the Family: Parent-child interaction, (Paul, H. Mussen & E. M. Hetherington, Ed.) *Handbook of child psychology: formerly carmichael's manual of child psychology*. New York: Wiley (4), 1-101.

- Maccoby, E. E., & Jacklin, C. N. (1980). Sex differences in aggression: A rejoinder and reprise. *Child development*, 964-980.
- McCrae, R.R. & John, O.P. (1992) An Introduction to The Five-Factor Model and Its Applications". *Journal of Personality*, 60(2), 175-215.
- McCrae, R.R. & Costa, P.T. (1997) Personality Trait Structure as a Human Universal, *National Institute on Aging* 52(5), 509-516.
- McCrae, R.R. & Costa, P.T. (1995) Trait Explanations in Personality Psychology, *European Journal of Personality*, 9, 231-252.
- McWhirter, J. ve Voltan Acar, N. (1985) *Çocukla İletişim*, Nüve Matbaası: Ankara.
- Mızrakçı, Ş. (1994) *Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etki Eden Faktörler: Demografik Özellikleri, Kendi Yetiştiriliş Tarzları, Çocuk Gelişimine İlişkin Bilgi Düzeyleri ve Çocuğun Mizacına İlişkin Algıları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Neuman, W.L. (2011) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, (S. Özge, Çev.) Yayın Odası Yayınları: İstanbul.
- Ocak G. ve Sarık B. (2016) Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarında Akademik Benlik Saygısı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 22(5), 182-193.
- Orçan, M. (2004) *Anaokuluna Devam Eden 6 Yaş Grubu Çocukların Sosyal Gelişimlerinin Algılanan Anne- Baba Tutumları ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Ana Bilim Dalı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı, Konya.
- Öksüz, Y. (2002) Ergenin Kişilik Gelişiminde Ebeveynin Rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, (155-156).

- Özben, Ş. ve Argun, Y. (2002) Okul Öncesi Çocukların Anne Babalarının Çocuk Yetiştirme Tutumları ile İlgili Değişkenlerin İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 18-28.
- Özdemir, A. A. ve Budak, K. S. (2019). Mizaç ve Öz-Düzenlemenin Çocukların Oyun Davranışını Yordamadaki Rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45(45), 78-98.
- Özen, Y. (2015). *Sorumluluk Eğitimi*. Vize Yayıncılık: Ankara.
- Özmen D. (2013) *5-6 Yaş Grubu Çocukların Akran İlişkilerinin Sosyal Problem Çözme Becerisi Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Ana Bilim Dalı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı, Konya.
- Özoğlu, S.Ç. (2007) *Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Yayınları: Ankara.
- Pluess, M. & Belsky, J. (2009) Differential Susceptibility to Rearing Experience: The Case of Childcare. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50(4), 396-404.
- Prior, M.R., Sanson, A. V., & Oberklaid, F. (1989) *The Australian Temperament Project*. In G. A. Kohnstamm. (Ed. John E. Bates and Mary K. Rothbart), Temperament in Childhood. John Wiley & Sons, Oxford: England.
- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Evans, D. E. (2000). Temperament and personality: Origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(1), 122–135.
- Rubin, K.H., Hastings, P.D., Stewart, S.L., Henderson, H.A. & Chen, X. (1997) The Consistency and Concomitants of Inhibition: Some of The Children, All of The Time". *Child Development*, 68(3), 467-483.

- Rubin, K. H., Nelson, L. J., Hastings, P., & Asendorpf, J. (1999). The Transaction Between Parents' Perceptions of Their Children's Shyness and Their Parenting Styles. *International Journal of Behavioral Development*, 23(4), 937-957
- Rudasill, K. M., Hawley, L., Molfese, V. J., Tu, X., Prokasky, A., & Sirota, K. (2016). Temperament and teacher-child conflict in preschool: The moderating roles of classroom instructional and emotional support. *Early Education and Development*, 27(7), 859-874.
- Sailor, D.H. (2004) *Supporting Children in Their Home, School and Community*. Pearson Press: Boston.
- Sanders, M.R. (1999). Triple P-Positive Parenting Program: Towards an Empirically Validated Multilevel Parenting and Family Support Strategy for the Prevention of Behavior and Emotional Problems in Children. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2(2), 71-90.
- Sanson, A.V. and Rothbart, M.K. (1995). *Child Temperament and Parenting*. (Bornstein Marc H., Ed.) Handbook of parenting. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Santrock, J.W. (2017) *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi*. (13. Basım) (Galip Yüksel, Çev.Ed.) Nobel: Ankara.
- Sarı, B.A. (2018) Mizaç Özellikleri ve Gelişime Etkileri. *Türkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics*, 4(1), 5-9.
- Sayı, M. (2007). Erik Erikson: Psikososyal Gelişim Dönemleri ve Kimlik. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları 1*, (23-37).
- Schmitt, D.P., Allik, J., McCrae, R.R. & Benet-Martinez, V. (2007) The Geographic Distribution of Big Five Personality Traits: Patterns and Profiles of Human Self-Description Across 56 Nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38(2), 173-212.

- Senemoğlu, N. (2018) *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*, 25 bs. Anı Yayınları: Ankara.
- Sertelin, Ç. (2003) *Ebeveyn Tutumlarının Sosyokültürel Yapı ve Aile Fonksiyonları ile İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Seven, S. (2008). *Çocuk Ruh Sağlığı*. Pegem Net Yayıncılık: Ankara.
- Somer, O. Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2002) Beş Faktör Kişilik Envanterinin Geliştirilmesi-I: Ölçek ve Alt Ölçeklerinin Oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 21-33.
- Somer, O. (1998) Beş-Faktör Kişilik Modeli. *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, 1(2), 35-62.
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. *Kuramdan Uygulamaya Beş Faktör Kişilik Modeli ve Beş Faktör Kişilik Envanteri (5FKE)*. (2004) Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yay.No:128.
- Soykan, Ç. (2003) Öfke ve Öfke Yönetimi. *Kriz Dergisi*, 11(2), 19-27.
- Sümer, N. ve Sümer, H.C. (2005) *Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği* (Yayımlanmamış çalışma).
- Sümer, N., Aktürk, E.G. ve Helvacı, E. (2010) Anne-Baba Tutum ve Davranışlarının Psikolojik Etkileri: Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- şafak, N. (2016) *Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Mizaç Özellikleri, Alıcı Dil ve Dikkat Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Klinik Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul.

- Şanlı, D., Öztürk C. (2007). Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Etkileyen Etmelerin İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* (32), 31-48.
- Şehirli, N. (2007) *Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Şemin, R.U. (1979) *Ruh Sağlığı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul.
- Şipal, R., Yeğengil, C. ve Toka, N. (2012) Okul Öncesi Dönemde Aralarında Yaş Farkı Olan ve İkiz Kardeşler Arasındaki Kıskançlığın Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, (5), 55-68.
- Tan, H. (1970) Akademik Psikolojide Ego ve Benlik (Self) Kavramı, *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(1), 3-16.
- Tatar, A. (2005) *Çok Boyutlu Kişilik Envanteri'nin Madde-Cevap Kuramına Göre Kısa Formunun Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Taymur, İ. Türkçapar, M. (2012). Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 4(2), 154-177.
- Terzi, E.E. (2009) *Anasınıfına Devam Eden Çocuklarda Görülen Davranış Sorunlarının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Ana Bilim Dalı, Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.

- Thomas, A. Chess, S. & Birch, H. (1968) *Temperament and Behavior Disorders in Children*, New York University Press: New York.
- Uysal, H., & Dinçer, Ç. (2013). Okul Öncesi Dönemde Karşılaşılan Fiziksel ve İlişkisel Saldırganlığın Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 328-345.
- Vatansever Bayraktar, H. (2012) *İlköğretim 5.Sınıf Öğrencilerinin Öğretmeni ve Ebeveyni ile Olan İletişimleri ile Türkçe Dersi Konuşma Becerileri Arasındaki İlişki*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.
- Watson, D., Clark L.A. & Chmielewski, M. (1994) Structures of Personality and Their Relevance to Psychopathology: II. Further Articulation of a Comprehensive Unified Trait Structure. *Journal of Abnormal Psychology* (103), 18-31.
- Yağmurlu, B. & Sanson, A. (2004) The Relations Between Parenting Stress, Goals and Practices, and Child Temperament: Evidence From Australia [Abstract]. *International Journal of Psychology. Abstracts of the International Congress of Psychology, China*, (39), 138.
- Yağmurlu, B. & Sanson, A. (2009) The Role of Child Temperament, Parenting and Culture in the Development of Prosocial Behaviors. *Australian Journal of Psychology*. 61(2), 77-88.
- Yavuzer, H. (1990). *Ana-Baba Okulu*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Yavuzer, H. (1995, 2011) *Ana-Baba ve Çocuk*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Yavuzer, H. (2007) *Ana-Baba Okulu Projesi. Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular* (Yay. Haz. A. Oktay, Ö.P. Unutkan). Morpa Kültür Yayınları: İstanbul.
- Yavuzer, H. (2010) *Yaygın Anne-Baba Tutumları*. Timaş Yayınları: İstanbul.
- Yıldız, E. ve Erci B. (2013) Anne Baba Tutumları ile Adolesan Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 6-11.

- Yıldızoğlu, H. (2013) *Okul Yöneticilerinin Beş Faktör Kişilik Özellikleriyle Çatışma Yönetimi Stili Tercihleri Arasındaki İlişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Ankara.
- Yoleri, S., Erdoğan, N.I. ve Tetik, G. (2017) Ebeveyn Tutumlarının Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Mizaç Özellikleri ile İlişkisinin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (42), 226-239.
- Yörükoğlu A. (2015) *Çocuk Ruh Sağlığı*. (36. Basım) Özgür Yayınları: İstanbul.
- Yörükoğlu, A. (2000) *Gençlik Çağı*. Özgür Yayınları: İstanbul.
- Yumuş, M. (2013) *Okul Öncesi Eğitimcilerin 36-72 Ay Aralığındaki Çocukların Davranış Problemleri ile İlgili Görüşlerinin İncelenmesi ve Başa Çıkma Stratejilerinin Belirlenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ana Bilim Dalı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.
- Yurtsever, H. (2009) *Kişilik Özelliklerinin Stres Düzeyine Etkisi ve Stresle Başa Çıkma Yolları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Zopiatis, A. & Constanti, P. (2012) Extraversion, Openness and Conscientiousness: The Route to Transformational Leadership in the Hotel Industry: *Leadership and Organization Development Journal*, 33(1), 86-104.

EK 1. ONAY MEKTUBU

ONAY MEKTUBU

Tarih: ...../...../.....

Sayın Katılımcı,

Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı ve Eğitimi yüksek lisans öğrencisiyim. Doç.Dr.Hakan AKÇAY danışmanlığında yürütülen “Ebeveyn Tutumunun Çocuğun Mizaç ve Kişilik Özellikleri Üzerine Etkisi” isimli araştırma kapsamında 3-6 yaş grubu çocukların mizacı ve kişiliği üzerine ebeveyn tutumu çalışılması hedeflenen konudur.

Çalışma bilimsel nitelik taşımakta olup bu amaç doğrultusunda kullanılacaktır.

Katılım sonunda herhangi bir maddi ödeme yapılmayacaktır.

Ölçekler doldurulurken çocuğunuz ve sizinle ilgili herhangi bir kimlik bilgisi alınmayacaktır. Elde edilen veriler sadece Sabahattin Zaim Üniversitesi Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bölüm Başkanı Dr.Besra TAŞ, çalışma danışmanı Doç.Dr. Hakan AKÇAY yüksek lisans öğrencisi Melike Serra ÖZGEDİK tarafından çalışma amacı doğrultusunda kullanılacak ve saklı tutulacaktır. Veriler SPSS programına girildikten sonra imha edilecektir.

Araştırmaya katılım gönüllü olup arzu edildiği takdirde, herhangi bir yaptırıma maruz kalmadan katılımdan vazgeçme hakkına sahipsiniz.

Çalışma üzerine herhangi bir durumla ilgili aşağıdaki iletişim adreslerinden bilgi alabilirsiniz.

Araştırmacının;

Adı Soyadı: Melike Serra ÖZGEDİK

Mail: ozgedikserra@gmail.com

Tel: 0(533) 430 12 45

EK 2. SOSYODEMOGRAFİK VERİ FORMU

AİLE BİLGİ VE SOSYODEMOGRAFİK VERİ FORMU

Protokol No:

Tarih:

1. Yaşınız: .....

2. Eğitim Durumunuz:

Tahsil Yok

İlkokul

Ortaokul

Lise

Üniversite

Yüksek Lisans

Diğer:.....(açıkça belirtiniz)

3. Mesleğiniz:

4. Ailenizin aylık gelirini belirtiniz?

1.500-3.000

3.000-6.000

6.000-10.000

10.000< ...

5. Çocuğunuzun yaşını belirtiniz?

3

4

5

6

6. Çocuğunuzun cinsiyetini belirtiniz?

Kız

Erkek

7. Varsa diğer çocuklarınızın yaşı ve cinsiyetini belirtiniz?

Yaş

Cinsiyet

1.Çocuk

2.Çocuk

3.Çocuk

4.Çocuk

5.Çocuk

EK 3. ÇOCUKLAR İÇİN KISA MİZAÇ ÖLÇEĞİ

Her bir soru için çocuğunuza en uygun numarayı işaretleyiniz.

Yapacağınız işaretleme çocuğunuzun son zamanlardaki davranışları üzerine olmalıdır.

İşaretleme için her soru için tek bir numara üzerinden yapınız.

	Hiçbir Zaman	Sık Değil	Genelde Olmaz	Genelde Olur	Sık Sık	Her Zaman
1. Çocuğum, yabancı yetişkinlere karşı utangaçtır.	1	2	3	4	5	6
2. Çocuğum bulmaca çözmek veya yap-boz (lego) gibi bir işe başladığında uzun zaman olsa bile bitirinceye kadar üzerinde çalışır.	1	2	3	4	5	6
3. Çocuğum her gün, hemen hemen aynı zamanda kakasını yapar.	1	2	3	4	5	6
4. Çocuğum ilk defa tanıştığı çocuklara karşı utangaçtır.	1	2	3	4	5	6
5. Çocuğum, yeni bir işe geçmeden önce başlamış olduğu işini tamamlamayı sever.	1	2	3	4	5	6
6. Çocuğum her gün, hemen hemen aynı zamanda bir şeyler atıştırmak ister.	1	2	3	4	5	6
7. Çocuğum bir işle uğraşırken, üzülmediği ya da canı sıkıldığında, onu yere atar, ağlar, kapıları çarpar.	1	2	3	4	5	6
8. Alışveriş yaparken, çocuğum oyuncak ya da şeker istediğinde, onun yerine kolayca başka bir şeyi kabul eder.	1	2	3	4	5	6
9.Çocuğumu yatağa yatırdığımda, uykuya dalması aşağı yukarı her gece aynı zamanı alır.	1	2	3	4	5	6
10.Çocuğum, tamamlamadığı bir oyunu ya da aktiviteyi bırakmayı istemez.	1	2	3	4	5	6

11. Çocuğum saçının taranması gibi bir işe karşı çıkarsa, buna aylarca direnmeyi sürdürür.	1	2	3	4	5	6
12. Çocuğum, bulmaca, yap-boz ve okuma gibi bir aktiviteyle uzun zaman uğraşır.	1	2	3	4	5	6
13. Parkta ya da ziyaretteyken, çocuğum yabancı çocukların yanına gider ve onların oyununa katılır.	1	2	3	4	5	6
14. Çocuğum, her akşam farklı süreler uyur.	1	2	3	4	5	6
15. Çocuğum yabancı bir yetişkine karşı utangaçsa, bunun üstesinden yarım saat kadar bir sürede, hemen gelir.	1	2	3	4	5	6
16. Çocuğum bir şeye kızgınsa, bunu geçiştirmek zor olur.	1	2	3	4	5	6
17. Çocuğum, her gün farklı zamanlarda acıkır.	1	2	3	4	5	6
18. Ailece yolculuğa çıktığımızda, çocuğum yeni ortamına hemencecik, evindeymiş gibi alışır.	1	2	3	4	5	6
19. Beraber alışveriş yaparken, çocuğumun istediğini almazsam (örnek: şeker, giysi gibi) ağlar ve bağırır.	1	2	3	4	5	6
20. Çocuğum üzüntülü ise, onu rahatlatmak zordur.	1	2	3	4	5	6
21. Yabancı yetişkinler evimizi ziyaret ettiğinde, çocuğum hemen dostça davranır ve onlara yaklaşır.	1	2	3	4	5	6
22. Çocuğum her gün aynı miktarda yemek yeme yerine, bir gün fazlasıyla, ertesi gün de çok az yemek yer.	1	2	3	4	5	6
23. Bir oyuncak ya da oyun zor geldiği zaman, çocuğum hemen başka bir aktiviteyle ilgilenir.	1	2	3	4	5	6

24. Sevdiği bir oyun ya da oyuncuğu çalışmadığı zaman, çocuğum belirgin şekilde üzülür.	1	2	3	4	5	6
25. Çocuğum bir kıyafeti giymek istemediğinde, bağıarak tartışır ya da ağlar.	1	2	3	4	5	6
26. Hafta sonu ve tatillerde, çocuğum her sabah aynı saatte uyanır.	1	2	3	4	5	6
27. Çocuğum bir şeyi iyicene öğreninceye kadar (bulmaca, yeni şarkı veya yazmak gibi), o işin üzerinde çalışır.	1	2	3	4	5	6
28. Çocuğum, annesinin olmadığı yeni bir ortama (yuva, okul ya da müzik dersi gibi) ilk kez bırakıldığı zaman, üzülür.	1	2	3	4	5	6
29.Çocuğum bir şeyle oynamaya başladığında, bunu durdurmasını isteyip uğraşsam da zor olur.	1	2	3	4	5	6
30. Çocuğum, kitap okumak ya da kitaplara bakmak ve el işi yapmak gibi sessiz aktivitelerle uğraşır.	1	2	3	4	5	6

EK 4. EBEVEYN TUTUM ÖLÇEĞİ

Cümleleri okuduktan sonra size en çok uyan seçeneği işaretleyiniz. Her soru için beş seçenekten yalnızca birini işaretlemeniz gerekmektedir. Sorular benzer görünse de araştırma için bütün soruları cevaplamanız gerekmektedir. 3-6 yaş arası birden fazla çocuğunuz varsa, anketteki sorulara yalnızca araştırma için söz konusu olan çocuğunuz üzerindeki tutumlarınızı göz önünde bulundurarak cevaplayınız.

	Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
1. Ben bir başkasıyla konuşurken çocuğumun araya girmesine izin veririm.					
2. Çocuğumun kendine özgü bir bakış açısı olduğunu kabul ederim.					
3. Çocuğumla aynı fikirde olmadığımız zaman, benim fikirlerimi kabul etmesi için onu zorlarım.					
4. Çocuğumu, hayatın ufak tefek güçlüklerinden korurum.					
5. Çocuğuma bağımsız olmayı öğrenmesi konusunda yardımcı olurum.					
6. Çocuğuma, kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.					
7. Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.					
8. Çocuğumu, kendisi için yorucu olabilecek işlerden korurum.					
9. Çocuğum söz dinlemediğinde ona vururum.					
10. Çocuğumun iyi ve kötü davranışı karşısında neler hissettiğimi ona açıklarım.					
11. Çocuğumu yola getirmek için onu azarlarım.					
12. Çocuğuma karşı koruyucu davranırım.					
13. Çocuğum iyi davrandığında onu överim.					

14. Çocuğumun kişisel görüşlerine saygı gösteririm.					
15. Çocuğumu bir şeyleri kendi başına yapması konusunda cesaretlendiririm.					
16. Arkadaşları çocuğuma sataştığı zaman onu korurum.					
17. Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm.					
18. Çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı bir dilde doğru olarak cevaplarım.					
19. Çocuğum yanlış bir şekilde davrandığında ona bağırırım.					
20. Ebeveynlik konusunda bir yanlış yaptığımda çocuğumdan özür dilerim.					
21. Çocuğumu, kendisi için zor olabilecek işlerden korurum.					
22. Çocuğumun hastalanmasından endişe ederim.					
23. Çocuğumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.					
24. Çocuğumun istediği saatte uyumasına izin veririm.					
25. Çocuğum yanlış davrandığında, bunun neden yanlış olduğunu ona açıklarım.					
26. Çocuğuma kızdığımında çocuğumu cezalandırırım.					
27. Fiziksel cezayı, çocuğumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.					
28. Çocuğumun hayal kırıklığına uğramaması için elimden geleni yaparım.					

29. Çocuğumun büyüdükçe yeni şeyler denemeyi göze alması gerektiğine inanırım.					
30. Çocuğumun her şeyi yapmasına izin veririm.					
31. Çocuğumun yanlış davranışını görmezden gelirim.					
32. Çocuğumu başka çocuklarla kıyaslarım.					
33. Çocuğumun şımarıklıklarına göz yumarım.					
34. Çocuğumu şımartırım.					
35. Çocuğuma karşı çabuk öfkelenirim.					
36. Çocuğum bana bir şey anlatırken sözünü kesmeden dinlerim.					
37. Çocuğuma bir şey alırken onun da fikrini alırım.					
38. Çocuğumla her konuyu konuşabilirim.					
39. Çocuğuma karşı sabırsızım.					
40. En ufak bir hatasında, çocuğumu cezalandırırım.					
41. Çocuğum için hemen hemen bütün eğlencelerimden fedakarlık ederim.					
42. Çocuğumun kendi başına becerebileceği şeyleri denemesi için ona fırsat tanırım.					
43. Çocuğuma bana sormaksızın şahsi eşyalarımın herhangi birini alıp kullanmasına izin veririm.					
44. Evimizde hangi televizyon programının izleneceği, çocuğumun isteğine göre belirlenir.					
45. Çocuğumu yapabileceğinden fazlasını yapması için zorlarım.					

46. Çocuğumu, onun cesaretini kırabilecek zor işlerden uzak tutarım.					
--	--	--	--	--	--

EK 5. BEŞ FAKTÖRLÜ KİŞİLİK ENVANTERİ

Çocuğunuzun kişiliği yönünde aşağıdaki anketi cevaplayınız. Her soru için beş seçenektен yalnızca birini işaretleyiniz.

	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Konuşkan					
2. Başkalarının hatalarını arayan eğiliminde olan					
3. İşini tam yapan					
4. Bunalımlı, melankolik					
5. Orijinal, yeni görüşler ortaya koyan					
6. Ketum/Vakur					
7. Yardımsever ve başkaları için çırpınan					
8. Biraz umursamaz					
9. Rahat, stresle kolay baş eden					
10. Çok değişik konuları merak eden					
11. Enerji dolu					
12. Başkalarıyla sürekli didişen					

13. Güvenilir bir çalışan					
14. Gergin olabilen					
15. Maharetli, derin düşünen					
16. Heyecan yaratabilen					
17. Affedici bir yapıya sahip					
18. Dağınık olma eğiliminde					
19. Çok endişelenen					
20. Hayal gücü yüksek					
21. Sessiz bir yapıda					
22. Genellikle başkalarına güvenen					
23. Tembel olma eğiliminde olan					
24. Duygusal olarak dengeli, kolayca keyfi kaçmayan					
25. Keşfeden, icat eden					
26. Atılgan bir kişiliğe sahip					
27. Soğuk ve mesafeli olabilen					
28. Görevi tamamlanıncaya kadar sebat eden					

29. Dakikası dakikasına uymayan					
30. Sanata ve estetik değerlere önem veren					
31. Bazen utangaç çekingen olan					
32. Hemen hemen herkese karşı saygılı ve nazik olan					
33. İşleri verimli yapan					
34. Gergin ortamlarda sakin kalabilen					
35. Rutin işleri yapmayı tercih eden					
36. Sosyal, girişken					
37. Bazen başkalarına kaba davranabilen					
38. Planlar yapan ve bunları takip eden					
39. Kolayca sinirlenen					
40. Düşünmeyi seven, fikirler geliştirebilen					
41. Sanata ilgisi çok az olan					
42. Başkalarıyla iş birliği yapmayı seven					
43. Kolaylıkla dikkati dağılan					

44. Sanat, m¼zik ve edebiyatta çok bilgili					
--	--	--	--	--	--

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Melike Serra KARTAL

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans :	Maltepe Üniversitesi, Sosyoloji	2017
Lisans :	İstanbul Üniversitesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi	2022
Yüksek Lisans :	Sabahattin Zaim Üniversitesi, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi	2022

YABANCI DİL

İngilizce

İLETİŞİM BİLGİLERİ